ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 48. Årgang . Nummer 2 . 1974

Munksgaards Forlag . København 1974

ØKONOMI OG POLITIK

48. årgang nr. 2 1974

Indhold

Peter Foverskov: Valgkredsomlægning, ændring i opstillingspraksis og ændring af Folketingets sammensætning ved 1971-valget: En undersøgelse af politisk forandring 107

J. Ørstrøm Møller: Storbritanniens økonomi 1960–1974 126

Anker Brink Lund: Industrirådets relationer til det politiske apparat 138

Den danske økonomiske situation 160

Politisk kronik 168

Kommentar: Sten Sverdrup-Jensen: Styring af universiteterne – og af ambitionerne 193

Kvartalsskrift
udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi
Munksgaards Forlag . København 1974

FORFATTERNE

Peter Foverskov, adjunktvikar, cand. phil.

J. Ørstrøm Møller, sekretær i Udenrigsministeriet, cand. polit.

Anker Brink Lund, undervisningsassistent, Institut for Statskundskab, Århus Universitet.

Sten Sverdrup-Jensen, adjunkt, cand. polit., Ålborg Universitetscenter.

Den økonomiske oversigt udarbejdes af fuldmægtig, cand. polit Svend Lundgren, Privatbanken. Den politiske kronik udarbejdes af cand. polit. C. Lind.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 65 kr. incl. moms. Enkelte hæfter 18 kr. incl. moms. Ansvarshavende redaktør: Kontorchef, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN, tlf. (01) 13 11 11. Selskabets formand: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN. Redaktionsudvalg: Afdelingsleder, cand. polit. BODIL NYBOE ANDERSEN, professor H. P. CLAUSEN, lektor, cand. mag. KNUD LARSEN, professor MOGENS PEDERSEN og lektor, cand. mag. CHRISTIAN THUNE. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Nørre Søgade 35, 1370 København K, tlf. (01) 12 70 30. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen september 1974.

Valgkredsomlægning, ændring i opstillingspraksis og ændring af Folketingets sammensætning ved 1971-valget: En undersøgelse af politisk forandring*

Peter Foverskov.

1. Indledning

Valget til Folketinget d. 21. september 1971 blev det første valg, som afholdtes på grundlag af den nye geografiske opdeling af landet, der var nødvendiggjort for at tilpasse valgkredsstrukturen til den nye kommunale og amtskommunale inddeling [1]. Der har ikke siden 1920 været foretaget en så gennemgribende omlægning af valgkredsene, kun mindre justeringer overvejende i og omkring København [2]. I 1970 blev opstillingskredsens antal reduceret fra 126 til 103, og en mere ensartet størrelse blev tilstræbt. Stor- og amtskredsene blev reduceret fra 23 til 17 gennem en række sammenlægninger af »gamle« amtskredse og en enkelt nydannelse opstod, idet Roskilde Amtskreds blev udskilt hovedsageligt fra Københavns Amtskreds. Foruden sammenlægningerne forekom en lang række justeringer langs kredsenes grænser [3].

Samtidig indebar valget i 1971 en anden væsentlig ændring i forhold til de tidligere valg. I stort omfang skiftede de politiske partier opstillingsformer, således at den sideordnede opstilling blev mere almindelig end tidligere [4]. En optælling af det samlede antal skift fra det foregående valg for de daværende fem »store« partier, Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti, Radikale Venstre, Venstre og Konservative Folkeparti [5], begyndende med 1960 viser klart 1971-valgets særlige karakter: 1960–64 8 skift, 1964–66 7 skift, 1966–68 11 skift og 1968–71 41 skift [6]. I 1971 skiftede Socialdemokratiet opstillingsform i alle kredse fra partiliste opstilling til sideordnet opstilling, Socialistisk Folkeparti skiftede opstillingsform i ca. halvdelen af kredsene, og de øvrige partier skiftede opstillingsform i fra 4 til 7 kredse.

Men også andre ændringer var iøjnefaldende ved dette valg. 60 folketingsmedlemmer fra de fem partier var efter valget ikke længere medlemmer mod ca. kun den halve afgang i 1968. Kvindeprocenten steg fra 11 til 17, og Folketinget blev yngre. Efter 1971-valget var 34 % af medlemmerne under 44 år, i 1968 kun 23 %. [7] Disse få eksempler antyder, at der skete en forandring af

* Artiklen bygger på en specialeopgave i samfundsfag ved Århus Universitet.

Folketinget så fundamental, at det må friste til en nærmere undersøgelse af sammenhænge mellem de forskellige former for politisk forandring.

Det er denne artikels sigte at undersøge, om det er muligt at spore en specifik effekt af valgkredsændringerne og det store antal ændrede opstillingsformer på udskiftningen af medlemmer af Folketinget eller udskiftningen af kandidater til folketingsvalget.

2. *Problemformulering*

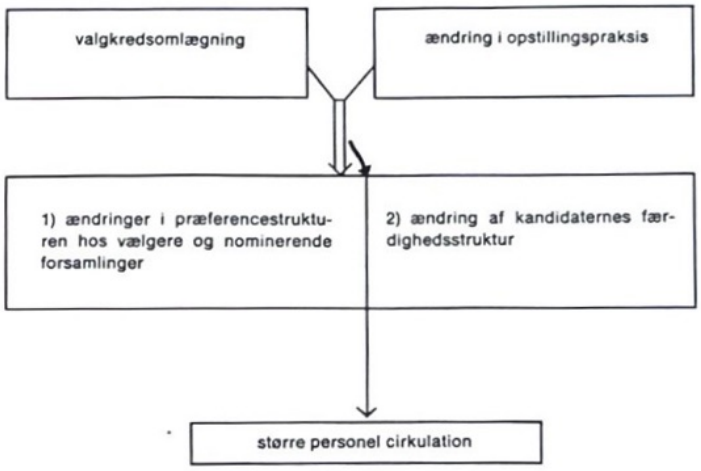
Hvorledes bliver de mange valgbare personer i valglovens forstand til de få valgte? Hvorledes foregår rekrutteringen til kandidatposter for de politiske partier? Hvilke mekanismer virker i den udskillelsesproces, som gør nogle samfundsmedlemmer politisk interesserede, politisk aktive, til indehavere af tillidsposter i partiernes vælgerorganisationer og måske til folketingsmedlemmer? Teori- og begrebsdannelsen omkring disse problemer, den politiske rekrutteringsproces, opstiller en anvendelig ramme til afklaring af de teoretiske og metodiske problemer, som artiklens emne rejser.

Nogle begrebsmæssige sondringer er anvendelige til beskrivelse af rekrutteringsprocessen. For det første kan man tale om en *kvalifikationsfase,* der som resultat har, at der af de valgbare udskilles en gruppe af personer, som er villige til og interesserede i at lade sig opstille som kandidater til et folketingsvalg. Udskillelsen af denne gruppe kan delvis forklares ved henvisning til den politiske socialisering, som ethvert samfundsmedlem gennemløber, og som resulterer i varierende grader af politisk aktivitet. For det andet kan man tale om en *nominationsfase,* gennem hvilken der fra gruppen af aspiranter udskilles kandidater. Resultatet af denne udskilning er dels bestemt af aspirantmassens sammensætning og dels af de nominerende forsamlingers præferencer. Forventninger til vælgeradfærden spiller uden tvivl en rolle ved sammensætningen af kandidatlisten og hermed er etableret en forbindelse til den tredie fase, *valgfasen,* hvor gruppen af valgte udskilles fra kandidaterne [8].

Sondringen mellem de tre faser kan siges at være en hjælp til analyse og ikke en beskrivelse af rekrutteringsprocessens faktiske forløb. Der må antages at eksistere en række komplicerede relationer mellem faserne, som den simple tredeling ikke tager højde for. Men det er centralt, at der rent empirisk kan udskilles tre grupper af personer i processen, og at disse kan beskrives m. h. t. en række egenskaber, og at der på den anden side sker en udvælgelse blandt disse ud fra præferencer hos de nominerende forsamlinger eller vælgerne. I såvel nominationsfasen som valgfasen er der tale om en modstilling af to strukturer, en færdighedsstruktur og en præferencestruktur, hvis samspil bestemmer sammensætningen af kandidatmassen og Folketingets sammensætning. For at vende tilbage til problemformuleringen kan man formulere den som spørgsmålet om, hvorledes og hvorvidt ændringerne i de formelle

strukturer, som griber ind i både nominations- og valgfase, kan tænkes at ændre færdigheds- og præferencestrukturen med den konsekvens, at der forekommer en ekstraordinær stor udskiftning af folketingskandidater og medlemmer.

Figur 1 **Oversigt over problemstillingen**

Mere overskueligt kan problemstillingen opstilles som vist i figur 1. Her opfattes de stedfundne ændringer som uafhængige variable, der gennem en række mellemkommende variable påvirker den afhængige variabel, den personelle cirkulation, forstået som forandringer i kandidat- og medlemsmassens sammensætning fra ét valg til det næste. Da der kun arbejdes med kandidater eller valgte, er to placeringer ved et valg mulige: Valgt eller stedfortræder. Ved det følgende eller foregående valg afhængigt af, hvad man ønsker at belyse, er tre placeringer mulige for den enkelte person: valgt, stedfortræder eller ikke opstillet. Skift i placering kan da aggregeres for de grupper, som indgår i analysen, og det er disse forandringer, som sammenfattes under betegnelsen personel cirkulation [9].

Om effekten af de uafhængige variable på færdighedsstrukturen og præferencestrukturen i nominations- og valgfasen kan opstilles en række hypotetiske antagelser. Udbudet af opstillingsvillige personer kan alt andet lige tænkes ændret som følge af reduktionen i kredsantal og omlægningerne. Af interesse er især gruppen af folketingsmedlemmer.

Skabte omlægningerne en situation, som tilskyndede en afgang af ældre medlemmer, der først senere havde påtænkt at trække sig tilbage? Var der en markant forskel i 1971 på afgangen af personer opstillet ved det foregående valg i forhold til tidligere folketingsvalg? Kredsomlægningerne ændrede kandidaternes vælgergrundlag. Konkurrencen med partifæller om kan-

didatposter kan være blevet forstærket, fordi et antal opstillingskredse blev sammenlagt. Vel forsvandt de sikre kredse ikke, men de var ikke længere de samme, og man havde i 1971 kun formodninger om kredssikkerhed, ingen erfaringer [10].

De ændrede opstillingsformer kunne på den anden side i nogle partier fremme en tendens til, at flere blev interesserede i opstilling, fordi den sideordnede opstilling gjorde de personlige stemmer til en vigtigere faktor, og fordi partiorganisationernes muligheder for på forhånd at afgøre, hvem der indvalgtes, forringedes gennem denne opstillingsform [11]. Man kunne således forvente at finde et stort antal kandidater og medlemmer, som ikke tidligere var opstillet. Hermed være også sagt, at det element i færdighedsstrukturen, som består i mange tidligere opstillinger for partiet, ville være mindre fremtrædende i en sådan kandidatmasse.

Præferencestrukturen i de nominerende vælgerorganisationer kunne tænkes påvirket af den ændrede medlemssammensætning, som var et resultat af kredsomlægningerne. Man må gå ud fra, at såvel på opstillingskredsplan som på amtskredsplan, var der ikke længere tale om den samme medlemsskare, men i de fleste tilfælde en større, som skulle vælge eller udpege kandidater. Her lå en konfliktmulighed, som vel ikke umiddelbart behøvede at føre til større cirkulation. Med alle forbehold kan det siges, at den nye situation indebar et langt større element af usikkerhed end ved de foregående valg, og det er ikke en urimelig antagelse, at der var større mulighed for udskiftning af kredsenes kandidater.

Formodningen om ændringernes effekt på selve udvælgelsen af folketingsmedlemmer kan deles i to grupper, tekniske og vælgerpsykologiske effekter. Ændringer i opstillingsformen fra almindelig opstilling eller partiliste opstilling til sideordnet opstilling har alt andet lige betydning for, hvem der bliver valgt. Desværre er ceteris paribus-forudsætningen ikke realistisk. I forudsætningen indgår f. eks., at forholdet mellem personlige stemmer og partistemmer er det samme ved de to betragtede valg. Imidlertid lå niveauet for personlig stemmeafgivning højere i 1971 end i 1968, så det er ikke muligt at etablere to sammenlignelige situationer, hvor den eneste variabel, som ændres, er opstillingsformen, og dermed er det heller ikke muligt at bedømme størrelsen af den tekniske effekt på overgangen til sideordnet opstilling i denne konkrete situation.

Den tekniske effekt af valgkredsomlægningerne beroede på at Øernes område i 1971 havde 4 mandater mere i forhåndsfordelingen end i 1968 [12]. Dette forhold har kun betydning for den personelle cirkulation, hvis man sammenligner områderne, og udgangspunktet er de valgte. I så tilfælde vil der alt andet lige være f. eks. en større tilgang at iagttage i Øernes område og det omvendte for de øvrige to områder. I analysen må der da tages hensyn til disse mindre forskelle.

For den enkelte vælger kan såvel valgkredsomlægninger som overgangen

til sideordnet opstilling betyde ændret adfærd. Hvis kredsomlægningerne medfører, at mange vælgere »flyttes« til en ny amtskreds og derved stilles over for en række kandidater, som måske er mindre bekendte, kunne det tænkes at resultere i ændret adfærd. Om vælgeren skifter parti, undlader at deltage i valget eller skifter mellem personlig stemme og stemmeafgivning på partiet, er ikke afgørende, da udskiftningen af medlemmer påvirkes af alle de nævnte former for ændringer. Hvis man samtidig antager, at den sideorednede opstilling i større grad end andre opstillingsformer animerer til personlig stemmeafgivning, vil betingelserne for en stor ændring af vælgeradfærden være til stede. Men samtidig må det gøres klart, at en ændret adfærd ikke nødvendigvis får nogen effekt på den personelle cirkulation, da det jo som bekendt er nettovandringerne blandt vælgerne, som er af betydning for mandaternes placering og ikke bruttovandringerne. Men selvom man går ud fra, at vandringer forårsaget af valgkredsomlægninger udlignes på landsbasis, står tilbage, at den personlige stemmeprocent steg fra 43 i 1968 til 50 i 1971, hvilket er en markant ændring sammenlignet med tidligere valg. Stigningen slog især igennem i Socialdemokratiet og Venstre, hvilket antyder, at overgangen til sideordnet opstilling ikke alene kan være årsag til stigningen i den personlige stemmeafgivning, da Socialdemokratiet ændrede opstillingsform i alle kredse, mens ændringerne hos Venstre kun var få. Det er således svært umiddelbart at argumentere for en effekt på den enkelte vælgers adfærd af skiftet i opstillingsformer.

Konklusionen på disse betragtninger over den sandsynlige virkning på en række mellemkommende variable må være, at det især ville være nominationsfasens færdigheds- og præferencestruktur, der måtte forventes ændret. Her er i første omgang kun antydet nogle sammenhænge, som kan begrunde en nærmere undersøgelse af sammenhængen mellem de uafhængige variable og den afhængige variabel. Men forklaringsforsøgene m. h. t. ændringer i den afhængige variabel kan kun forstås ved henvisning til de skitserede mellemkommende variable.

På grundlag af disse overvejelser kan stilles følgende spørgsmål om sammenhængen mellem de uafhængige variable og den personelle cirkulation:

1. Kan der iagttages en effekt i valgfasen i den forstand, at genopstillede folketingsmedlemmer blev genvalgt i mindre omfang end ved valgene i 1960'erne?

Kan der blandt de valgte i 1971 iagttages en tendens til, at førstegangskandidater favoriseredes frem for kandidater med opstillingserfaring?

2. Kan der påvises en effekt i nominationsfasen på afgangen fra den samlede kandidatmasse i almindelighed og medlemsmassen i særdeleshed?

Det er ikke muligt i første omgang at opstille hypoteser med en mere stram formulering. Samtidig rejser disse antagelser om sammenhænge et stort antal metodiske problemer, som må diskuteres inden analysen.

3. Metode [13].

To fremgangsmåder vil blive anvendt i forsøget på at besvare de stillede spørgsmål. For det første en såkaldt quasi-eksperimentel »design« [14], hvor de uafhængige variable betragtes som en art eksperimentel stimulus, der påføres rekrutteringssystemet. Denne betragtningsmåde kan forsvares ud fra ændringernes unikke karakter i forhold til tidligere valg. Hele landet betragtes under ét, og spørgsmålene søges besvaret ved en sammenligning med valgene i 1960'erne. For det andet opdeles landet i 1971 i regioner først med graden af valgkredsændring som kriterium og dernæst med graden af skift i opstillingsformer som kriterium, og det undersøges, om der eksisterer nogen sammenhæng mellem de to former for ændringer og den personelle cirkulation. Begge fremgangsmåder har dyder og svagheder, men ved at anvende dem begge kan det muligvis undgås, at analysens resultater i for høj grad bliver afhængige af kun én metodes begrænsede muligheder.

Bag anvendelsen af et quasi-eksperimentelt »design« ligger erkendelsen af, at besvarelsen af ovenstående spørgsmål egentlig kræver anvendelse af det »klassiske« eksperiment. I et sådant eksperiment gælder det, at den uafhængige variabel er manipulerbar, og at alle andre variable, som kan tænkes at påvirke eksperimentsituationen, holdes under kontrol. Ingen af disse betingelser er til stede her. I den foreliggende situation, som i mange andre samfundsvidenskabelige analyser, er udgangspunktet variationer i den afhængige variabel, hvorefter man søger forklarende uafhængige variable. Det væsentligste metodiske problem består i dette tilfælde i at kontrollere det væld af variable og komplicerede sammenhænge, som knytter sig til den personelle cirkulation. Når de uafhængige variable opfattes som den eksperimentelle stimulus, kan spørgsmålet stilles: Medførte i denne specielle situation den eksperimentelle stimulus en ændring i den afhængige variabels værdier? Kan rivaliserende forklaringsfaktorer til en eventuel effekt på den afhængige variabel elimineres i et sådant omfang, at den eksperimentelle stimulus fremtræder som den sandsynlige forklaring på effekten? Etableringen af en kontrolgruppe er en af de måder, hvorpå kontrol med andre variable kan opnås. Det er ikke muligt i denne situation at etablere en sådan kontrol. Kravene til en kontrolgruppe er, at den ikke har været udsat for den eksperimentelle stimulus, og at den i alle andre henseender kan ligestilles med eksperimentgruppen. Disse to krav er uforenelige, da der ikke ved 1971-valget kan etableres en kontrolgruppe, som ikke var udsat for nogen stimulus, og at et tidligere valg ikke giver sikkerhed for nogen ligestilling m. h. t. alle andre variable. I stedet kan man foretage en sammenligning over tid af den personelle cirkulation ved valgene i 60'erne med situationen i 1971. Tankegangen bag denne fremgangsmåde er følgende: Hvis der efter indførelsen af den eksperimentelle stimulus kan iagttages et brud med et tidligere regelmæssigt forløb af den perso-

nelle cirkulation, kan det indicere en effekt. Betingelsen er altså et tidligere regelmæssigt forløb af den afhængige variabels værdier, som kan antage forskellige former f. eks. jævn stigning eller fald eller cykliske bevægelser. Hvis der er tale om et brud på denne udvikling, bliver det næste problem at eliminere rivaliserende forklaringsfaktorer i forhold til problemstillingen, for derigennem at sandsynliggøre effekten af den eksperimentelle stimulus. Hvis det tidligere forløb ikke er regelmæssigt, eller der ikke kan iagttages noget brud, er konklusionen ikke en forkastelse af de uafhængige variable som effektløse, men derimod at metoden ikke er anvendelig eller tilstrækkelig til en belysning af problemet [15].

Hertil kommer endnu et krav, som gør metoden vanskelig at applicere på problemstillingen. For at kunne fastslå en effekt med en vis grad af sikkerhed, må man efter det tidspunkt, hvor den eksperimentelle stimulus optrådte, kende værdier på den afhængige variabel. Først i den situation er det muligt at afgøre, om der har været tale om et brud på en regelmæssig udvikling, eller en ny udvikling er indtrådt p. g. a. helt andre årsager end den eksperimentelle stimulus. I den konkrete situation vil det f. eks. betyde, at hvis afgangen fra Folketinget var jævnt faldende frem til 1971 og her udviste en stigning, må den i 1973 igen falde som en nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse for at tale om en effekt af de strukturelle forandringer. Dette betyder, at der ved hjælp af denne fremgangsmåde kun kan gives indicier for en påvirkning af den personelle cirkulation, ingen endelige konklusioner.

4. Analyse ved hjælp af quasi-eksperimentel »design«

Sammenhængen mellem problemformuleringens variable belyses først ved den quasi-eksperimentelle »design«, hvor landet betragtes som en helhed. Derefter vil den regionale opdeling blive forsøgt, hvor ændringen i valgkredsinddelingen og skiftet i opstillingsformer vil være de to kriterier for inddelingen i regioner.

4. 1. Den personelle cirkulation og vælgeradfærden

De to uafhængige variable betragtes som en samlet stimulus, der påføres rekrutteringssystemet. Hvis der skal påvises nogen effekt af en ændret vælgeradfærd, kan dette i første omgang undersøges ved at se på, i hvor stort omfang genopstillede medlemmer faktisk led nederlag ved valget. Dette fænomen kaldes *tvungen afgang* [16]. Forudsætningen for at påvise en effekt, er et regelmæssigt forløb af denne afgang ved valgene før 1971, samt et brud med forløbet i dette år. Tabel 1 viser den tvungne afgang fra 1964 til 1971. For det første viser det sig her, at forudsætningen ikke holder, og for det andet var den stigning, som fremkom i 1971 på 2 % svarende til 2–3 medlemmer på ingen måde markant. Dette totaltal for hele landet antyder ingen effekt.

Tabel 1: Tvungen afgang fra Folketinget 1964–71

Valg	1964	1966	1968	1971
	8 %	12 %	11 %	13 %
N =	(132)	(155)	(158)	(128)

Den tvungne afgang kan også behandles partispecifikt under hensyntagen til det enkelte partis stemmemæssige frem- og tilbagegang ved det enkelte valg. Ved en stemmemæssig fremgang kan forventes en relativ lille tvungen afgang eller ingen afgang overhovedet og en relativ stor afgang ved tilbagegang. Ud fra denne betragtning har jeg undersøgt de fem store partier for at se, om dette mønster var til stede i 1960'erne med et brud i 1971, som kunne indicere en effekt af de uafhængige variable på ét eller flere af partierne. Resultatet var negativt af flere årsager. For det første opstod »de tomme cellers problem«. Den tvungne afgang var i absolutte tal lille for det enkelte parti, og forskellene mellem valgene androg ikke mere end 1–2 kandidater. For det andet var der i flere tilfælde ikke den forventede sammenhæng mellem afgangen og stemmeandelen, så det kunne ikke afgøres, om der i 1971 var tale om et brud med et tidligere regelmæssigt mønster. Og for det tredie påvirker selvsagt også andre faktorer end stemmeandelen den tvungne afgang. Som eksempel kan nævnes, at forskydninger i andelen af partistemmer og personlige stemmer kan have en effekt.

Konklusionen er, at valgkredsændringen og de ændrede opstillingsformer ikke synes at have givet sig udslag på omfanget af den tvungne afgang. Hermed være ikke sagt, at ændringerne har været effektløse. Vælgeradfærden kan udmærket være påvirket uden, at det giver sig udslag i den tvungne afgang. Store vandringer mellem partierne kan have fundet sted, uden at der har været tale om nogen nettoeffekt, som har kunnet influere på den tvungne afgang. Det har ligget uden for mine datamæssige muligheder at undersøge dette problem.

Ændringer i vælgeradfærden kan også have påvirket den personelle cirkulation på andre måder end ved nederlag til genopstillede medlemmer. Ved hvert valg i perioden var der tale om en afgang fra Folketinget og derfor også en tilgang. På den afgang, som direkte berørte valgfasen, kunne der ikke påvises nogen effekt. Men hvorledes ser det ud på tilgangssiden? Den samlede tilgang er ikke interessant her, da den jo kun er udtryk for en »opfyldning« efter afgangen, hvis vel at bemærke de fem undersøgte partier har nogenlunde samme samlede mandattal ved hvert valg i perioden. Det er tilfældet jvf. tabel 3 nedenfor. Derimod kunne tilgangens sammensætning af førstegangskandidater og kandidater med opstillingserfaring give et fingerpeg om forekomsten af en effekt, især da det viser sig, at ca. 20 % af Folketingets medlemmer i 1971 ikke var opstillet ved det foregående valg. Ved valget

i 1968 var det samme tal kun 4 %. Derfor lyder mit spørgsmål: Har de strukturelle forandringer betydet en påvirkning af vælgernes præferencestruktur på en sådan måde, at et tidligere stabilt forhold mellem førstegangskandidater og kandidater med opstillingserfaring blev brudt? Spørgsmålet går ikke på, om vi fik et »nyere« Folketing i 1971, men om en førstegangskandidats valgchancer blev forbedret p. g. a. strukturforandringerne. Altså må antallet af valgte i de to grupper sættes i forhold til hvor mange henholdsvis førstegangskandidater og kandidater med opstillingserfaring, som var opstillet ved de enkelte valg. Forhold i nominationsfasen bliver således af betydning, idet cirkulationen mellem kandidatmassen og den store gruppe af ikke opstillede kommer til at spille ind. Hermed er også illustreret, at det ikke er muligt at opretholde en skarp sondring imellem de forskellige faser.

Tabel 2 viser forholdet mellem de to grupper fra 1960–71 og kan samtidig tolkes som et benægtende svar på spørgsmålet. Stigningen for begge gruppers

Tabel 2: Andelen af førstegangskandidater, som blev valgt og andelen af kandidater med opstillingserfaring, som blev valgt, samt tilgangen til Folketinget 1960–71

Valg	1960	1964	1966	1968	1971
Førstegangskandidater	12 %	10 %	8 %	5 %	15 %
Kandidater m. opstillingserfaring	12 %	13 %	8 %	9 %	19 %
Tilgangen	32 %	31 %	21 %	20 %	36 %

Bemærkning: Det bør understreges, at tilgangen ikke fremkommer ved summation af de to andele. Jvf. teksten.

vedkommende i 1971 må tilskrives den samlede tilgang, som tabellen også viser, men det centrale er, at forholdet mellem de to grupper ikke ændrede sig i 1971. Sagt på en anden måde ændrede valgchancen for en førstegangskandidat sig ikke i forhold til kandidater med opstillingserfaring. Det store antal medlemmer uden opstillingserfaring skal tilskrives den store tilgang til Folketinget, som igen er en følge af den afgang, der har fundet sted i nominationsfasen.

Førend vi går videre, skal det præciseres, hvilke konklusioner, der kan drages indtil nu. Det har ikke været muligt at sandsynliggøre vælgerpsykologiske effekters gennemslag på den personelle cirkulation i valgfasen.

4. 2. Den personelle cirkulation, kandidatmassens færdighedsstruktur og konkurrencesituationen blandt kandidaterne.

Efter at have undersøgt de strukturelle ændringers indflydelse på selve Folketingets sammensætning via en række vælgerpsykologiske effekter, er det

tanken at undersøge ændringernes indvirkning på udbudet af aspiranter til kandidatposter og dernæst på forholdene i partiorganisationerne. Det samme kan udtrykkes i et spørgsmål: Skete der på den ene side en påvirkning af færdighedsstrukturen blandt de opstillingsvillige personer, således at en mere labil situation opstod, der betød større personel cirkulation, og på den anden side en påvirkning af partiorganisationernes forhold, som ændrede disses præferencestruktur på en sådan måde, at den personelle cirkulation yderligere forøgedes?

Afgangen af folketingsmedlemmer danner udgangspunkt for analysen. Tabel 3 viser den samlede afgang af folketingsmedlemmer i de forskellige valgperioder fra 1960–71 [17]. Der er tale om et regelmæssigt fald i afgangen

Tabel 3: Afgangen af folketingsmedlemmer mellem to valg i perioden 1960–71. Relativ fordeling

Valgperiode	1960–64	1964–66	1966–68	1968–71
Afgang	28 %	19 %	18 %	35 %
Heraf:				
Døde og nedl. mandater	6 %	2 %	1 %	8 %
Tvungen afgang	7 %	10 %	10 %	10 %
Ikke genopstillede	15 %	7 %	7 %	17 %
N =	(168)	(170)	(171)	(171)

frem til 1966–68 og derefter næsten en fordobling af afgangen, som er et markant brud med den foregående udvikling. Dette indicerer en effekt af de strukturelle ændringer, og samtidig rejses spørgsmålet: I hvilket omfang var der i denne specielle situation tale om andre forhold, som kunne fremkalde den store stigning i afgangen, og på hvilken måde var de relateret til de uafhængige variable?

En første tilnærmelse til et svar giver den opdeling af afgangen, som er indeholdt i tabel 3. Gruppen af ikke genopstillede medlemmer er især af interesse. Den tvungne afgang er behandlet i det foregående, og stigningen i gruppen af døde medlemmer og nedlagte mandater kan ikke sættes i nogen forbindelse med de stedfundne ændringer. Tilbage står at forklare stigningen fra 7–17 % hos de ikke genopstillede medlemmer. Det svarer til, at 30 personer ikke genopstillede. Kan alle andre faktorer end de stedfundne ændringer elimineres i forklaringen af denne stigning? Noget éntydigt svar gives ikke, da en dybtgående analyse kræver kendskab til det enkelte medlems motiver. Sådanne oplysninger råder jeg ikke over, idet kun en interviewundersøgelse vil kunne bringe anvendelige data frem. Min fremgangsmåde er mere simpel og dermed også angribelig. Fra dagspressen har jeg oplysninger om nogle af medlemmernes grunde til ikke at søge genopstilling [18]. Her nævnes bl. a. alder, svigtende helbred, skuffede forventninger til folketingsarbej-

det og for stort arbejdspres. Ingen af disse grunde kan på nogen måde forbindes med de strukturelle forandringer, og ingen af medlemmerne nævner den nye valgkredssituation som noget, der har påvirket deres stillingtagen. Men er disse grunde troværdige?

Det er muligt at komme lidt tættere på et svar end dagspressens oplysninger. Hvis man betragter 67 år eller mere som en troværdig aldersgrænse for medlemmernes afgang, viser det sig, at 13 af de 30 medlemmer kunne være gået af denne grund i 1971 og dermed betragtes som ude af billedet med hensyn til motiver, som var bestemt af de stedfundne strukturelle ændringer. Også medlemmer, som ved valget i 1968 havde en ret sikker placering hvilende på et stort stemmetal må kunne udelades. Ved en sikker placering vil jeg forstå, at den pågældende kreds' valgnummer i stor- eller amtskredsen inden for partiet var det andet sidste mandat eller højere [19]. Grænsen er selvfølgelig arbitrært valgt, men giver nok alligevel et mål for valgchancen i 1971, selvom ændringerne formodes at have forrykket billedet. 5 af de afgåede medlemmer opfyldte denne betingelse. Desuden led et enkelt socialdemokratisk medlem nederlag ved opstillingen i sin kreds, et ret usædvanligt forhold, idet kredse, som har givet valg, i langt de fleste tilfælde genopstiller den valgte [20]. Nederlaget var muligvis en effekt af strukturforandringerne, idet den lokale konkurrence mellem kandidaterne var blevet forøget. Dette problem vender jeg tilbage til.

De ialt 18 medlemmer kan alle betragtes som afgået på grundlag af motiver, som ikke kan tilskrives valgkredsændringer eller ændrede opstillingsprocedurer. Tilbage bliver 12 medlemmer svarende til 6 % af medlemstallet, som ikke kan udelukkes fra en påvirkning af de strukturelle ændringer. Hermed være ikke sagt, at det var tilfældet, tværtimod må det enkelte medlems beslutning antages at have været af en så kompleks karakter, at disse simple for klaringsforsøg ikke er tilstrækkelige.

Sammenfattende må jeg understrege, at disse betragtninger ikke har været et forsøg på at fastslå en eller flere bestemte årsager til medlemmernes afgang, men at påvise, at den store stigning i 1971 ligeså plausibelt kan forklares ud fra forhold, som ikke kan sættes i forbindelse med de uafhængige variable. Konklusionen må være, at det ikke er lykkedes ved den anvendte fremgangsmåde at påvise nogen effekt på afgangen, tværtimod træder alternative forklaringsfaktorer mere umiddelbart frem som de afgørende i det enkelte medlems beslutning om ikke at genopstille.

Afgangsbegrebet begrænser sig ikke til anvendelse på medlemmerne, men kan også relateres til kandidatmassen. De afgåede kandidater vil dels omfatte de afgåede medlemmer, som lige er omtalt, og dels afgangen fra stedfortræderne mellem to valg. Afgangen fra sidstnævnte gruppe udviser en markant stigning fra 1968–71 efter et forudgående jævnt fald jfr. tabel 4. Igen må spørgsmålet stilles: Kan der i perioden 1968–71 påvises forhold, der forklarer

Tabel 4: Afgangen fra stedfortræderne mellem to valg. 1960–71

Valgperiode	1960–64	1964–66	1966–68	1968–71
%	33 %	24 %	17 %	46 %
Absolut	186	140	104	282
N =	(566)	(590)	(609)	(611)

stigningen i afgangen, og som ikke kan tilskrives en effekt fra de strukturelle forandringer? Hvis der et øjeblik skal parallelliseres til nogle af de årsager til afgang, som blev nævnt under behandlingen af medlemmerne, såsom dødsfald, sygdom o. lign., der ikke kan relateres til de stedfundne forandringer, kunne spørgsmålet i stedet formuleres negativt. Hvorfor skulle der pludseligt i denne periode blandt et så stort antal kandidater i større omfang end tidligere optræde de nævnte årsager til afgang [21]? Det forekommer ikke sandsynligt. Derimod er det umiddelbart iøjnefaldende, at reduktionen i antallet af opstillingskredse fra 126 til 103 må have haft betydning. Hvis ikke det enkelte parti i stort omfang opstillede flere kandidater inden for en amtskreds, end der var opstillingskredse, måtte antallet af kandidater nødvendigvis reduceres. Det blev også tilfældet. Fra de 611 kandidater i 1968 gik tallet ned til 519 i 1971; en reduktion på 98. En del af stigningen i afgangen på 178 personer (se tabel 4) er hermed forklaret, men langtfra fyldestgørende. Der var ved nominationerne i 1971 ikke blot tale om at reducere antallet af kandidater, men også en reel udskiftning, som bragte nye kandidater ind i billedet. Det er imidlertid afgørende, at hvis der bortses fra den reduktion i kandidattallet, som næsten automatisk fremkom p. g. a. reduktionen i kredsantallet, var afgangen af kandidater stadig større i perioden 1968–71 end i de foregående perioder. Hvis man fra afgangen på 282 trækker 98, bliver tilbage en »reel« afgang på 184 stedfortrædere, altså stadigvæk en stigning i forhold til den foregående periode.

Det er således sandsynliggjort, at selv når der bortses fra den »automatiske« effekt, der også skyldes de strukturelle forandringer, stod tilbage en yderligere påvirkning af afgangen blandt stedfortrædere. Årsagerne må uden tvivl findes hos de nominerende instanser, in casu partiorganisationerne. Hvis man vover den antagelse, at præferencestrukturen ikke ændrede sig væsentligt, og at samtidig de mange skift til sideordnet opstilling betød en tilgang af flere opstillingsvillige, hvortil kom de problemer, som kredsomlægningerne må have skabt for de nominerende forsamlinger med større konfliktmuligheder om kandidatopstillingen, er det nærliggende at slutte, at konkurrencesituationen på kandidatmarkedet blev skærpet betydeligt ved nominationer til 1971-valget. Dette kunne være forklaringen på den øgede afgang, men ræsonnementet hviler på et spinkelt grundlag. Jeg har ingen data til belysning af opstillings-

villigheden hos de tidligere stedfortrædere, eller oplysning om deres aldersfordeling, som selvfølgelig ikke er uvæsentlig i denne forbindelse. Konklusionen må derfor være, at det er sandsynliggjort, at de strukturelle forandringer påvirkede afgangen blandt stedfortræderne i 1971.

Hertil føjer sig yderligere et usikkerhedsmoment af metodisk art, som er omtalt på side 113. Der er i 1971 påvist et brud på den foregående udvikling, men for med nogenlunde sikkerhed at kunne udtale sig om en effekt af de uafhængige variable, er det nødvendigt at have kendskab til det videre forløb af afgangen ved de følgende valg. Der foreligger jo den mulighed, at 1971-valget betød indledningen til en periode med stor personel cirkulation af årsager, der slet ikke er behandlet i det foreliggende. En betingelse for at tale om et effekt må følgelig være, at afgangen blandt stedfortræderne faldt igen i 1973. Materiale fra dette valg er endnu ikke indsamlet, så spørgsmålet må stå åbent indtil videre.

I dette afsnit har de strukturelle forandringer været behandlet samlet. Det følgende vil være et forsøg på en opsplitning på valgkredsændring og ændring i opstillingspraksis for om muligt at belyse, om begge havde betydning, eller den ene eller måske begge var irrelevante for den personelle cirkulation.

5. Den personelle cirkulation belyst ved hjælp af amtskredsklassifikationer

Indtil nu er hele landet blevet behandlet under ét, og den personelle cirkulation set i et tidsmæssigt perspektiv. Det er tanken i dette afsnit med graden af valgkredsændring som kriterium at opdele landet i forskellige regioner eller områder i 1971 for at kunne besvare spørgsmålet, om der er sammenhæng mellem graden af valgkredsændring og personel cirkulation på en sådan måde, at større ændring medfører større personel cirkulation. Selv om det ikke i det foregående er lykkedes at påvise nogen effekt af de strukturelle ændringer, kunne der udmærket være tale om en tilsløring af store regionale forskelle ved, at hele landet betragtes under ét.

Men hvad skal der forstås ved graden af valgkredsændring? Ved hjælp af kortmateriale kan man foretage en impressionistisk sammenligning mellem den gamle og den nye valgkredsstruktur før og efter 1970. Flere ting falder i øjnene. For det første var omlægningen af opstillingskredse særdeles omfattende. Bortset fra kredsene i Københavns Amt og enkelte andre tilfælde, blev alle lagt om. Det havde været ønskeligt at kunne belyse ændringernes omfang i forskellige regioner af landet eller klassificere opstillingskredsene efter graden af omlægning, men det var ikke muligt, fordi der i næsten alle tilfælde var tale om en total omlægning, og ikke bare større eller mindre omlægning. Opstillingskredsen er ikke anvendelig som enhed til en belysning af valgkredsændringen. Derfor vælges stor- og amtskredsen.

Hermed er kun sagt noget om valget af enhed, og ikke hvad ændringen består i. Man kunne tænke sig forskellige operationaliseringer, hvori indgår en række indikatorer for ændringen, som f. eks. antallet af vælgere, som skifter amtskreds fra 1968 til 1971, antal gamle amtskredse, som er medgået til dannelsen af en ny amtskreds, ændringen af de fem partiers relative stemmeandel fra den gamle struktur til den nye struktur med 1968-valgets stemmefordeling som grundlag. Flere indeks for valgkredsændringen blev konstrueret; nogle var meget simple, andre mere komplicerede, og det viste sig, at benyttelsen af disse indeks skabte stort set samme rangordning af de nye amts- og storkredse [22]. Kun ganske få kredse skiftede placering, når rangordenen på de forskellige indeks blev sammenlignet. D. v. s. at den måde, hvorpå ændringen operationaliseredes, ikke var afgørende. Resultatet blev det samme.

Tabel 5 viser klassifikationen af amts- og storkredse i de tre grupper med graden af valgkredsændring som kriterium. Det bemærkes, at alle tre storkredse er indeholdt i *Område 1* med lav grad af valgkredsændring. Hermed er det første metodiske problem ved anvendelsen af klassifikationen berørt. Hvis ikke de tre områder i klassifikationen er ensartede m. h. t. andre faktorer,

Tabel 5: Klassifikation af amts- og storkredse med valgkredsændringen som kriterium

Ingen eller lav grad af valgkredsændring:	
Vestre Storkreds Østre Storkreds Søndre Storkreds Bornholms Amtskreds Frederiksborg Amtskreds Sønderjyllands Amtskreds	OMRÅDE 1
Middel grad af valgkredsændring:	
Ribe Amtskreds Ringkøbing Amtskreds Vejle Amtskreds Storstrøms Amtskreds Viborg Amtskreds	OMRÅDE 2
Stor grad af valgkredsændring:	
Fyns Amtskreds Vestsjællands Amtskreds Københavns Amtskreds Roskilde Amtskreds Nordjyllands Amtskreds Århus Amtskreds	OMRÅDE 3
Antal skift i opstillingsformer:	
OMRÅDE 1: 12 skift OMRÅDE 2: 9 skift OMRÅDE 3: 16 skift	

som kunne antages at påvirke den personelle cirkulation, tjener klassifikationen ikke bare det tilsigtede formål at være udtryk for graden af valgkredsændring, men indeholder også andre dimensioner. Der vides intet om de regionale variationer i den personelle cirkulation. Forsimplet og dikotomt kunne spørgsmålet stilles: Er der i byområder større personel cirkulation end i landområder? Svaret ville indebære en belysning af de økologiske faktorers betydning for den personelle cirkulation. Jeg har ingen mulighed for at kontrollere disse faktorer, da både den gamle kommunale inddeling og valgkredsinddeling har været grundlaget for de økologiske undersøgelser, som findes [23]. En skønsmæssig vurdering giver dog til resultat, at bortset fra, at *Område 1* indeholder alle storkredsene, er land- og byområder indeholdt i alle tre grupper, og en grov kontrol med økologiske faktorer kan antages at være til stede.

Det andet metodiske problem, som opstår i forbindelse med klassifikationen, er kontrol med undersøgelsens anden uafhængige variabel, skift i opstillingsform. Tabel 5 giver en opregning af skiftene i perioden 1968–71, som viser, at det største antal skift fandtes i området med den store grad af valgkredsændring. Der er også i dette tilfælde kun en grov kontrol med et forhold, som antages at have påvirket den personelle cirkulation. Jeg vender tilbage til dette problem.

For det tredie må der tages hensyn til, at de tre områder ved de tidligere valg kan have haft forskellig personel cirkulation. Hvis området med lav grad af valgkredsændring ved det eller de foregående valg havde en stor personel cirkulation og omvendt for området med den store grad af valgkredsændring, vil det afgørende for en sammenhæng være, om den personelle cirkulation er steget forholdsvis mere i området med stor grad af valgkredsændring. Perioden 1966–68 blev anvendt som en slags kontrolgruppe [24], og forskellen i cirkulationen mellem de to perioder for hvert af de tre områder blev beregnet. Der var ingen antydning af sammenhæng mellem valgkredsændring og personel cirkulation målt på de måder, som er anført i det foregående. Det var heller ikke muligt at finde noget andet mønster i relationen mellem valgkredsændringen som udtrykt i klassifikationen og den personelle cirkulation, f. eks. i form af en negativ korrelation.

På samme måde var resultatet afkræftende, når anvendelsen af kontrolgruppen blev forladt. Hverken for tvungen afgang eller for andre relevante afgangsmål var der større afgang i området med stor grad af valgkredsændring end i området med lav grad af valgkredsændring. Tilgangens fordeling på grupperne førstegangskandidater og kandidater med opstillingserfaring afveg heller ikke på nogen signifikant måde mellem de tre områder.

Det benægtende svar på, om der var nogen sammenhæng mellem stor grad af valgkredsændring og stor personel cirkulation, bør naturligvis ses i sammenhæng med de omtalte kontrolproblemer. Det er bemærkelsesværdigt, at

der i området med stor grad af valgkredsændring også sker flest skift i opstillingsformer. Til trods for dette er den personelle cirkulation ikke større i dette område end i de andre områder.

En ny klassifikation af amts- og storkredsene med antal skift i opstillingsformer som kriterium blev foretaget. Selv med en rimelig kontrol af valgkredsændringen viste der sig ingen sammenhæng mellem et stort antal skift i opstillingsformer i en række amts- og storkredse og den personelle cirkulation. Jeg tillader mig at undlade en detaljeret dokumentation af disse påstande, dels af pladshensyn dels p. g. a. de udelukkende negative resultater.

6. Afsluttende bemærkninger

Sammenfattende for undersøgelsen kan det konkluderes, at de strukturelle forandringer ved 1971-valget kun havde indflydelse på konkurrencesituationen på kandidatmarkedet. Reduktionen i kredsantal og ganske givet også andre forhold gjorde afgangen fra stedfortræderne usædvanlig stor ved valget. Nogen større sikkerhed ligger ikke i denne påstand, idet de relevante oplysninger fra 1971-valget og måske også fremtidige folketingsvalg må kendes, før man kan tage stilling til, om konkurrencen kun blev skærpet ved 1971-valget, eller dette valg blev indledning til en ny udvikling med en skærpet konkurrencesituation på kandidatmarkedet. En sådan videreførelse af undersøgelsen vil uden tvivl volde store vanskeligheder, da en grundlæggende præmis for denne fremstilling har været den stabile partistruktur i den undersøgte periode. 1973-valget betød som bekendt et brud med denne præmis, men uagtet de uheldige konsekvenser for en videreførelse af denne undersøgelse, har det måske løst op for beslægtede problemstillinger om den personelle cirkulation blandt kandidater og medlemmer.

De positive resultater har således været ganske små. Hvorfor da lade dem offentliggøre? Bortset fra den lidt banale grund, at andre måske vil være tilbageholdende med at bruge ressourcer på den samme problemstilling, mener jeg, at en fremlægning som denne også kan tjene til at afkræfte gængse forestillinger. Med de mangler, som fremgangsmåden i visse tilfælde har lidt af, er det dog sandsynliggjort, at valgkredsændringerne og ændringerne i opstillingspraksis ikke satte sig større spor i udskiftningen af medlemmer af Folketinget eller udskiftningen af kandidater. Resultatet er ikke uvæsentligt, da man udmærket kunne have forventet det modsatte.

En anden grund til offentliggørelse af så negative resultater, er deres potentielle betydning for de personer, som beskæftiger sig med beslægtede problemer, og hvor de her fremførte resultater måske kan åbne op for nye problemstillinger og hypotesedannelser.

Den tredie grund, som jeg vil fremlægge, skal findes i det forhold, at ændringernes omfang ved 1971-valget var et meget sjældent og iøjnefaldende eks-

empel på et enkeltstående tilfælde af politisk forandring. Er det muligt gennem studiet af sådanne enkeltstående fænomener at afdække sammenhænge i det politiske system, eller i dette tilfælde i rekrutteringsprocessen, som ellers er svært tilgængelige? Undersøgelsen er langt fra at være et svar på dette spørgsmål, hvad der måske i første omgang hænger sammen med mangelen på positive resultater, men forhåbentligt er den et eksempel på, at studiet af den form for forandring ikke er uinteressant.

Den fjerde og sidste grund, som er værd at nævne, er den interesse, der fra politikere og politisk interesserede personer gives udtryk for, når komponenter i valgsystemet står over for forandring. Frygten for, at forandringen kan medføre tab for enten de enkelte personer eller partiet, hænger nøje sammen med problemerne omkring kredsenes sikkerhed, som måske ændres gennem valgkredsomlægning. Det problem siges der intet om i undersøgelsen, men for landet som helhed synes konsekvenserne at være begrænsede til situationen på kandidatmarkedet. Ud fra dette kan der ikke drages slutninger om enkeltpersoners eller partiers forhold, men kun om helheden. Det kan også have interesse.

Noter og henvisninger:

1. *Folketingstidende* 1969–70: Tillæg A. sp. 2703–2705. Om den nye kommunestruktur se *Kommuneinddelingen 1970.*
2. Tidligere omlægninger kan findes beskrevet i: *Love og Anordninger* 1920 nr. 139: 398–418. Lovtidende A. 1953 nr. 171: 582–600. *Lovtidende A 1964 nr. 59: 122–124. Lovtidende A 1965 nr. 445: 1492–1493.*
3. Den nye valgkredsinddeling findes beskrevet i *Lovtidende* A 1970 nr. 283: 721–729.
4. Sammenligningen er foretaget på grundlag af diverse *Statistiske Meddelelser* om folketingsvalg.
5. Undersøgelsen omhandler kun disse partier, fordi materialet især om medlemmer er for begrænset for de små partiers vedkommende til at undersøge den personelle cirkulation.
6. Optællingen af skift er foretaget, efter at en tillempning af »urene« opstillingsformer har fundet sted. Disse optræder, hvor for det første færre eller flere kandidater er opstillet, end der er opstillingskredse i amtskredsen, og for det andet kan én eller flere kandidater have afvigende opstillingsform i forhold til flertallet. For ikke at komplicere billedet, er disse former bragt ind under de tre store kategorier: partiliste-, almindelig og sideordnet opstilling.

   Det bør også nævnes, at en ny variant af den sideordnede opstilling var indført til 1971-valget. Man kunne i en kreds nominere en kandidat, som i så tilfælde skulle stå øverst på listen. Se *Lovtidende* A 1970 nr. 283: 720.
7. Disse oplysninger stammer fra et folketingskandidatarkiv (se Mogens N. Pedersen: *Danske Politiker-Arkiver.* Århus 1972. kap. 5.) Det samme gælder alle oplysninger i tabeller eller lign. i denne undersøgelse. Databehandlingen er foretaget gennem EDB-teknik ved anvendelse af de såkaldte SPSS-systemprogrammer (se Nie, Bent & Hull: *Statistical Packages for the Social Sciences.* New York 1970).
8. Om teorier og begrebsmæssige sondringer om rekrutteringsprocessen se f. eks. Lester G. Seligman: *Recruiting Political Elites.* New York 1971. Samme: »Political Recruitment and Party Structure« i *American Political Science Review.* vol. 55 1961: pp. 77–86. Henry Valen: »The Recruitment of Parliamentary Nominees in Norway« i *Scandinavian Political Studies.* vol. 1 1966: pp. 121–166.

9. Begrebet findes også anvendt, dog på en anden måde i Mogens N. Pedersen: *The Personal Circulation of a Legislature: The Danish Folketing 1849–1968.* Stencil, 1972.
10. En grundig analyse af kredssikkerhedsbegrebet findes hos Ole P. Kristensen: *Den sikre kreds – operationalisering og empirisk relevans.* Specialopgave Århus 1973.
11. En diskussion af disse problemer kan findes i en rapport udarbejdet af et socialdemokratisk udvalg: »Indstilling på grundlag af fornyelsesrapportens medlemsdebat til kredsorganisationer og foreninger fra det organisatoriske udvalg«. (Udlånt fra Arbejderbevægelsens Arkiv.)
12. Se *Statistiske Meddelelser* 1972: 6. Tabel 1.
13. M. h. t. metodiske problemer henvises generelt til: Fred N. Kerlinger: *Foundations of Behavioral Research.* London 1970.
    Johan Galtung: *Theory and Methods of Social Research.* Oslo 1970.
14. Anvendelse af denne »design« findes mest omfattende behandlet i D. T. Campbell & J. C. Stanley: *Experimental and Quasi-experimental Designs for Research.* Chicago 1971.
15. Om anvendelsen af en sådan »design« se Campell & Stanley: *op. cit.* pp. 37–43.
16. Begrebet stammer fra Heinz Eulau & Kenneth Prewitt: *Social Bias in Leadership Selection, Political Recruitment and Electoral Context.* IPSA-kongressen München 1970. p. 11.
17. Man bør her være opmærksom på, at valgperioderne er af forskellig længde. Det har måske betydning for afgangen af døde medlemmer og nedlagte mandater, samt gruppen af ikke genopstillede, idet medlemmerne jo i de »lange« valgperioder bliver nogle år ældre, og dermed også mere udsat for disse former for afgang. Men selv om de to korte valgperioder slås sammen, ændres det endelige resultat ikke.
18. Oplysninger fra dagspressen er taget fra to »klippearkiver« dels Journalisthøjskolens i Århus, dels arkivet på Institut for Statskundskab, Århus Universitet. Følgende dagblade er indgået: Aktuelt, Jyllandsposten, Århus Stiftstidende, Information, Berlingske Tidende, Berlingske aftenavis, Politiken, Demokraten, Frederiksborg Amtsavis, Minavisen samt diverse meddelelser fra pressebureauer.
19. Om principperne for denne tankegang se f. eks. *Statistiske Meddelelser* 1968: 8. Tabel 40 og 44.
20. Samme synspunkt giver tidl. redaktør og folketingsmedlem Holger Eriksen udtryk for i Jyllandsposten 6. januar 1969.
21. Denne tankegang kan også findes hos Campell & Ross: »The Connecticut Crackdown on Speeding: Time-Series Data in Quasi-Experimental Analysis« i E. R. Tufte (ed.): *The Quantative . Analysis of Social Problems.* Addison-Wesley Publishing Comp. 1970. Dette er det eneste mig bekendte forsøg på en eksplicit anvendelse af quasi-eksperimental »design«.
22. Som eksempel på et simpelt indeks kan nævnes antallet af vælgere, som skiftede amtskreds fra 1968 til 1971. For hver amts- og storkreds blev en optælling foretaget (se *Statistiske Meddelelser* 1972: 6. tabel III.), og kredsene rangordnet efter den andel af det samlede vælgertal, som havde skiftet.
    Som eksempel på et mere kompliceret indeks, som altså gav samme rangorden af kredsene, kan nævnes følgende: Den nye valgkredsinddeling projiceredes ned over inddelingen i 1968, og det var muligt at se, hvilke områder der gik fra, og hvilke der blev lagt til for hver amts- og storkreds. Flere af de »gamle« amtskredse blev lagt sammen f. eks. Ålborg og Hjørring til Nordjyllands Amtskreds, andre blev blot justeret ved flytning af mindre områder, som f. eks. Ribe og Frederiksborg. På dette grundlag konstrueredes indekset, og følgende komponenter indgik: 1) En beregning af tilgangen af vælgere for hvert af de fem politiske partier til kredsen og afgangen af vælgere. Ved substraktion opstod en netto til- eller fragang, som dannede grundlag for 2) ændringen af den stemmemæssige fordeling på fem partier i forhold til den »gamle« inddeling. Afvigelserne kunne sammenfattes til et enkelt tal for hver kreds. Endelig blev der taget højde for andelen af vælgere, som havde skiftet kreds. Dette blev indregnet i indekset.

23. Se f. eks. Ole Borre & Jan Stehouwer: *Partistyrke og Social struktur 1960.* Århus 1968. p. 89 ff.
24. Kontrolgruppen fik selvfølgelig kun en meget begrænset anvendelse, som bestod i at belyse den personelle cirkulation i de tre områder i den foregående periode. Den blev ikke anvendt til at kontrollere for andre variable.

Storbritanniens økonomi 1960-1974

J. Ørstrøm Møller

1. Den økonomiske udvikling i Storbritannien siden 1960

Storbritannien har siden den anden verdenskrigs afslutning været ude for et konstant fald i sin placering i rangfølgen over nationalindkomst pr. indbygger opstillet for de vestlige industrilande. I 1945 var Storbritannien det rigeste land i Vesteuropa målt efter bruttonationalindkomst pr. indbygger. I begyndelsen af 1970-erne var kun Irland og Italien lavere placeret end Storbritannien. Samtlige andre EF-lande havde en højere nationalindkomst pr. indbygger. Det britiske nationalprodukt udgør omkring 16 % af summen af EF-landenes bruttonationalprodukter.

Bruttonationalproduktet i Storbritannien steg i tiåret 1960–70 med gennemsnitligt 2,9 % pr. år, d. v. s. kun lidt mere end halvdelen af gennemsnittet for det daværende EF (5,2 %). Industriproduktionen steg fra 1958 til 1972 med 53 %, hvilket er under halvdelen af stigningen (127 %) for det gamle EF. Arbejdsløshedsprocenten har fra 1967 til 1972 ligget på mellem 2 og 3 %; væsentligt over EF-gennemsnittet på omkring 2 % der endda trækkes op af høje italienske tal. Gennemsnitstallet dækker endvidere over arbejdsløshedsprocenter på omkring 10 % i egnsudviklingsområderne (Skotland, Wales, Nordirland og visse nordengelske områder).

De britiske betalingsbalancevanskeligheder har været stadig tilbagevendende igennem de sidste 25 år til trods for to kraftige devalueringer (med 30,5 % i 1949 og med 14 % i 1967) samt en uofficiel devaluering siden 1972 på ca. 15 % alt efter beregningsmetoden. I 1973 var underskuddet på handelsbalancen på ca. 3 mia. dollar og det ventes at stige væsentligt i 1974.

Det afgørende bag disse tal er det for Storbritannien alvorlige, at landets industri for hvert år taber terræn i den internationale konkurrence. I tiåret 1960–70 steg den britiske eksport med 83 %. De tilsvarende tal for Frankrig er 133 % og for Forbundsrepublikken Tyskland 168 %.

I 1953 var Storbritanniens andel af verdenshandelen 8,6 %, men faldt i 1970 til 6,3 %. Den franske andel steg fra 4,9 % til 5,7 % og den tyske andel steg fra 5,7 % til 11,0 %.

Storbritanniens andel af verdens samlede eksport af industriprodukter var i 1960 16,3 %. I 1965 var den faldet til 13,8 % og faldt videre til 11,0 % i 1971 og 10,4 % i 1972.

Det afgørende for den fremtidige produktionsevne – investeringerne – har været blandt de laveste i Vesteuropa. I 1960 anvendte Storbritannien 15,7 % af sit nationalprodukt til investeringer. Dette tal steg i 1965 til 17,7 og i 1970 til 18,5 %. Men de tilsvarende tal for EF var 22,2 %, 24,1 % og 25,2 %. Det betyder, at det britiske kapitalapparat udbygges dårligere og langsommere end i de øvrige vesteuropæiske lande.

Produktiviteten (produktion pr. mand) i industrien viser det. Den steg fra 1965 til 1972 med 37 % i Storbritannien, men med 53 % i Frankrig og med 42 % i Forbundsrepublikken Tyskland.

Skal man forsøge en generel karakteristik af den britiske økonomi bliver det, at det er et gennem årtier forsømt produktionsapparat i en økonomi præget af forsøg på at videreføre det livsmønster, der gjaldt i den victorianske epoke, men som forudsætningerne nu er totalt fjernet fra.

2. Den britiske erhvervsstruktur

Storbritannien var den industrielle revolutions vugge og det præger den britiske økonomi selv i 1974.

Tekstilindustri, minedrift, stålværfter og skibsværfter udgjorde tyngden i det britiske produktionsapparat op til 1914. Derefter begyndte de at blive en hemsko. Det var traditionelle industrier uden større produktionshemmeligheder og uden større mulighed for produktivitetsgevinster. Derfor var de prisfølsomme og udsat for konkurrence fra de nye industrinationer, der skød op efter den første verdenskrig.

Dette var hovedgrunden til, at Storbritannien ikke som de fleste industrilande oplevede 1930–erne som en stor depression, men faktisk gennemlevede hele mellemkrigsprioden i en permanent økonomisk krisetilstand. Høj arbejdsløshed og stagnerende produktion var nøgleordene.

Efter den anden verdenskrig begyndte Storbritannien på mange områder at opbygge teknisk avanceret industri. Den britiske flyvemaskineindustri bl. a. med Rolls-Royce motoren og den elektroniske industri udmærker sig ved sin teknologiske know-how. På flere andre sektorer er britiske virksomheder blandt de førende i verden.

Men man negligerer ikke ustraffet igennem næsten 100 år industriel udvikling, uddannelse af arbejdskraft, teknikere m. v. De moderne industrier har ikke fuldt ud kunnet opveje tilbagegangen i de gamle, traditionelle industrier.

Et andet karakteristisk træk ved den britiske erhvervsstruktur er dens geografiske fordeling. Den traditionelle industri placerede sig nordpå. Tekstilindustri i Yorkshire (Manchester først og fremmest) hvor der også var en del minedrift. Minedriften i øvrigt skete hovedsagelig i Wales og Skotland, hvor også de store skibsværfter (på Clydefloden ved Glasgow) kom til at ligge. Da disse industrier stagnerede, berørte det de pågældende regioner. Det blev værre af, at den

ny industri søgte ned mod Londonområdet. Der opstod derfor en geografisk skæv økonomisk fordeling, der – omend store forskelle i øvrigt – kan minde om nord/syd problemet i Italien.

Bortset fra kul, hvor reserverne til gengæld er meget store, og fundene af olie og naturgas i Nordsøen, har Storbritannien ikke på national grund råstofforekomster af betydning, og man har siden begyndelsen af det nittende århundrede været indstillet på at importere en del af sit fødevarebehov. Begge disse forhold angiver en høj importkvote.

Som helhed er produktiviteten lav i britisk industri, men det dækker over store forskelle fra virksomhed til virksomhed, og fra sektor til sektor. Sammenlignet med sine europæiske konkurrenter inden for de vigtigste industrisektorer placerer de store, internationale britiske firmaer sig godt.

a. Automobilindustri. BLMC er eneste britiske bilfabrikant af betydende størrelse. Den er nr. 5 i Europa målt efter omsætning (1972: 23 mia. d. kr.) efter VW, Daimler-Benz, Fiat, Renault. BLMC er i sig selv en sammenslutning af British Motors (igen en sammenslutning af Austin og Morris) og Leyland. På indeværende tidspunkt er hverken profit eller vækstrate særlig tilfredsstillende, og sammenlignet med sine europæiske konkurrenter er den britiske bilindustri svagt stillet.

b. Automobildæk og automobiludstyr. På dette område er Storbritannien repræsenteret med Dunlop, der samarbejder med Pirelli uden større succes og med Joseph Lucas, der for automobiludstyrs vedkommende er Europas næststørste (omsætning i 1972: 6 mia. d. kr.)

c. Olieselskaber. Shell og BP dominerer europæisk olieindustri med en omsætning, der til sammen (140 mia. d. kr.) er 3 gange så stor som samtlige andre europæiske firmaer til sammen.

d. Kemisk industri. ICI er det britiske selskab blandt Europas fem giganter på kemiområdet, der alle har en omsætning på ca. 30 mia. d. kr. ICI's vækstrate og profit er blandt de bedste blandt de kemiske selskaber.

På beslægtede områder som naturgas og glasindustri er blandt de største selskaber også britiske. På naturgasområdet British Oxygen med en omsætning på 4,5 mia. d. kr. og på glasområdet Pilkington med en omsætning på 3,5 mia. d. kr. Pilkington nyder godt af patentrettigheder på glasområdet, der sikrer det en stor licensindkomst.

e. Pharmaceutiske produkter. Beechaw (omsætning 4,5 mia. d. kr.), Glaxo (3,2 mia. d. kr.) og Smith & Nephew (1,2 mia. d. kr.) er blandt de vigtigste europæiske producenter og ligger såvel efter vækstrate som efter profit placeret i toppen.

f. Tekstilindustri. Europas gigant er det britiske Courtaulds med en omsætning på næsten 30 mia. d. kr. Vigtigere er det måske, at profitten ligger i top med 20 % af egenkapitalen og at omsætningen voksede 14 % fra 1971 til 1972.

g. Stålindustri. Her placerer British Steel sig med en lav profit (praktisk taget nul) og dårlig produktivitet i bunden. Målt efter omsætning er British Steel det næststørste selskab i Europa (omsætning 28 mia. d. kr.).

h. Ikke-jernholdige metaller. Kun et britisk selskab, Rio Tinto Zinc, er med blandt de største europæiske selskaber og er nummer 2 efter omsætning (10 mia. d. kr.).

i. Maskinindustri. På dette vigtige område ligger Storbritannien udmærket placeret med selskaber som GKN (11,5 mia. d. kr.), Tube Investments (6 mia. d. kr.), Vickers (3 mia. d. kr.) og Babcock & Wilcox (2,2 mia. d. kr.). Alle disse selskaber her en udmærket profit og vækstrate. De Store tyske selskaber (GHH, MANN, DEMAG og KHD) har nok større omsætning, men til gengæld lavere profit og utilfredsstillende vækstrate.

j. Elektronisk industri. På dette nøgleområde klarer de mellemstore britiske selskaber sig udmærket. Selskaber som Thorn (9 mia. d. kr.) GEC (18 mia. d. kr.) og Biecl (8 mia. d. kr.) kommer ikke op på Philips, Siemens eller AEG's omsætning, men deres profit og vækstrate er bedre.

k. Papirindustri. De to største europæiske selskaber med hver en omsætning på ca. 10 mia. d. kr. er begge britiske (REED og Bowater) og deres profit og vækstrate ligger i midten af tallene for de øvrige europæiske selskaber.

l. Bygningsmaterialer. En række britiske selskaber (Bovis, Costain, Wimpey, Woodrow) er blandt de større europæiske uden i og for sig ved deres omsætning eller profit at udskille sig særligt sammenlignet med deres konkurrenter.

m. Stormagasiner. Marks and Spencer (9 mia. d. kr.), Tesco Stores (6 mia. d. kr.) og Associated Diaries (2 mia. d. kr.) ligger i top i den europæiske rangliste.

n. Fødevareindustri. Giganterne her er Unilever og Nestlé, men ind i mellem bliver der plads til Associated British Food (13 mia. d. kr.), Distillers (8 mia. d. kr.) og Reckitt and Colman (4 mia. d. kr.), der alle er godt placeret.

o. Flyvemaskineindustri. BAC og Rolls-Royce er sammen med de franske selskaber SNIAS og SNECMA de eneste af betydning i Europa.

En sådan opregning er selvsagt af begrænset værdi men kan give anledning til to overvejelser.

For det første er der blandt de større europæiske selskaber britiske og deres overskud er tilfredsstillende.

For det andet kan man spørge om det er godt nok i et land, der i begyndelsen af dette århundrede var verdens økonomisk førende stat og som er indstillet på at drage fordel af den internationale arbejdsdeling ved en stor samhandel i procent af nationalproduktet.

3. Den britiske bankverden (City)

På et område har Storbritannien ubestrideligt fastholdt sin førerstilling og dygtigt spillet sit kort. Det drejer sig om, hvad der kan betegnes som finansiel know-how og dækker bank- og vekselervirksomhed, finansiering og långivning samt forsikringsvirksomhed. London er fortsat verdens bedst arbejdende finanscentrum.

Bidragene til den britiske betalingsbalance er betydelige. De anslås til som gennemsnitlige årlige beløb 215 mia. pund sterling for perioden 1965–1968, hvoraf næsten halvdelen hidrører fra forsikring.

Bankverdenen viser Storbritanniens styrke på dette område.

De tre banker i Europa med det største overskud er alle britiske. National Westminster med en indskudsmasse på 115 mia. d. kr. og et overskud på 15,1 % af den samlede egenkapital. Midland Bank med tilsvarende til 80 mia. d. kr. og 12,8 %. Barclays Bank med tallene 110 mia. d. kr. og 12,3 %. Hertil kommer lidt længere nede Lloyds Bank med 80 mia. d. kr. og 11,3 %.

Samtidig optræder de britiske banker i de samarbejdsgrupper, der de sidste par år er blevet dannet mellem de større europæiske banker.

4. Arbejdsmarkedsforhold

Forholdene på arbejdsmarkedet karakteriseres af et stort antal fagforeninger, som ofte er meget små. I 1971 var antallet af fagforeninger 469, et fald i forhold til 1961 med 655. De vigtigste fagforeninger er sammensluttet i TUC (Trade Union Congress), hvis beslutninger ikke er bindende for de tilsluttede foreninger. Organisationsprocenten er 45 %.

Omfanget af arbejdskonflikter er større end i noget andet vesteuropæisk land med undtagelse af Italien og Irland. Antallet af tabte arbejdsdage pr. 1000 arbejdstagere var i perioden 1969–1972 med de tilsvarende tal for Danmark i parentes 1969: 297 (31), 1970: 480 (55), 1971: 595 (11), 1972: 1081 (11).

Det er klart, at det er vanskeligt at opbygge en moderne økonomi med et stort antal små fagforeninger og mange tabte arbejdsdage. Moderne industri kræver ro og sikkerhed til at planlægge og overholdelse af leveringsfrister m. v.

Dette modsvares af en ulige fordeling af de private formuer. Omkring 75 % af de private formuer i Storbritannien ejes af omkring 25 % af befolkningen. Samtidig har skolesystemet uanset de store fremskridt i de senere år med-

virket til at opretholde følelsen af et klassesamfund. De store kendte privatskoler som Eton, Harrow, Rugby og Winchester tiltrak overklassens børn alene i kraft af omkostningerne ved at gå der, og eksamen fra disse samt Oxford og Cambridge universiteterne gav adgang til lederstillinger i samfundet.

Sammenfattende må man derfor sige, at den britiske økonomiske og sociale struktur fortsat er præget af mange af det nittende århundredes klassesamfunds egenskaber.

5. Den økonomiske politik 1960–1973

Disse forhold har ført til skiftende britiske regeringers forsøg på at sætte gang i den økonomiske udvikling i Storbritannien. Praktisk taget alle er de løbet ind i den vanskelighed, at så snart den økonomiske vækst nærmede sig 3–4 %, opstod der et stort underskud på handelsbalancen, der gav stød til spekulation mod sterling, som igen førte til indgreb mod den hjemlige økonomiske vækst.

Dette førte til slagord som »stop-gå«-politik, d. v. s. først et kort stykke tid en økonomisk ekspansion, derefter bremsning af den økonomiske udvikling for at hjælpe på betalingsbalancen; når det er opnået en ekspansiv økonomisk politik igen osv. Man kan formentlig dårligere finde nogen værre baggrund for erhvervslivets investeringer og planlægning end en sådan politik.

a. Den konservative regering 1963/1964. I 1963 stod den daværende konservative regering over for den traditionelle situation, d. v. s. rimelig vækst i økonomien men begyndende underskud på betalingsbalancen. Man besluttede, i stedet for som man plejede at slå de økonomiske bremser i, at føre en ekspansiv økonomisk politik for at producere sig ud af vanskelighederne. Forbilledet var Japan og devisen var: Højere produktion giver højere produktivitet og dermed bedre konkurrenceevne over for udlandet.

Det lykkedes ikke. I stedet for at føre til højere eksport, steg importen og dermed betalingsbalanceunderskuddet meget stærkt.

b. Labour-regeringen 1964–1967. Labour vandt valget i efteråret 1964 og arvede et stort betalingsunderskud. Der var to veje ud af betalingskrisen. Den ene var at devaluere sterling og gennem den økonomiske politik skabe grundlag for en eksportorienteret økonomisk politik. Den anden – som de konservative havde gjort i ti år – var at føre »stop-gå«-politik.

Labour valgte ingen af delene, men forsøgte ved hjælp af en form for indkomstpolitik kombineret med finanspolitiske indgreb (f. eks. særtold) at komme igennem krisen. Labour ønskede ikke en devaluering af sterling og man var gået til valg på ikke at fortsætte de konservatives »stop-gå«-politik. Der var således kun små valgmuligheder.

I efteråret 1967 var det klart, hvad der længe havde kunnet aflæses af tallene for den økonomiske udvikling, at denne politik var slået fejl. Storbritannien var på ny på vej ud i en stor betalingskrise.

c. Labourregeringen 1967–70. I november 1967 besluttede labour-regeringen at opgive de efterhånden krampagtige forsøg på at fastholde sterlings parìtet og gennemførte en nedskrivning på 14 % ledsaget af en række økonomisk-politiske foranstaltninger til at frigøre ressourcer til indsættelse i eksporterhvervene. Med den fordel at kunne sidde i »historiens baghånd« er der næppe tvivl om, at dette var et rigtigt skridt, men at hverken nedskrivningen eller de økonomisk-politiske foranstaltninger var tilstrækkelige.

Som det er tilfældet for alle devalueringer, tog det et stykke tid, før devalueringens gunstige virkninger viste sig. Først i slutningen af 1969 svingede handelsbalancen fra store underskud over i ligevægt, der holdt sig for året 1970 og blev til et stort overskud (500 mill. dollars) i 1971.

Den indenlandske økonomi havde med devalueringen i ryggen kunnet ekspandere i 1968 og 1969, hvor vækstraten lå på 2–3 %, d. v. s. i overkanten af de normale britiske tal, men væsentligt under EF-gennemsnittet på 4,5–5 %. Arbejdsløsheden holdt sig til trods for alle forsøg på at reducere den omkring 600.000 og prisstigningerne lå i overkanten af EF-gennemsnittet.

Det var klart, at med devalueringen havde Storbritannien købt sig ikke en varig ekspansion, men et pusterum.

Sideløbende med denne økonomiske politik havde Labour-regeringen ført en aktiv industri- og regionalpolitik.

Industripolitikken skulle gennem subsidier og anden hjælp fra det offentliges side bidrage til at modernisere britisk industri og overflytte arbejdskraft og kapital fra de traditionelle og stagnerende industrier til de moderne industrier.

Hovedinstrumentet i denne politik var IRC (Industrial Reorganisation Corporation), der blev oprettet i 1967 og nedlagt af den konservative regering efter dennes magtovertagelse i sommeren 1970. I perioden 1967–70 intervenerede IRC i alt 82 gange og medvirkede til oprettelse af selskaber som BLMC (bilindustri), GEC (elektrisk industri), ICL (dataindustri), der alle er blandt de førende også internationalt set på deres felt.

IRC's vigtigste formål var at bidrage til virksomhedssammenslutninger, hvor sådanne ud fra økonomiske og tekniske overvejelser var ønskelige, men hvor andre grunde f. eks. kapitalknaphed kunne være en hindring. Dette kunne ske på flere måder.

IRC kunne påtage sig en rådgivende rolle og uden direkte at gribe ind opmuntre selskaber til at gennemføre en sammenslutning.

IRC kunne give lån til en virksomhedssammenslutning.

IRC kunne indskyde egenkapital i en virksomhedssammenslutning. Dette kunne ske på flere måder. Den mest almindelige var køb af aktier.

IRC's virke må vurderes til at have været en succes. Lignende institutioner er siden oprettet i Frankrig (IDI) og Danmark (Fondet til fremme af teknisk og industriel udvikling).

I betragtning af de store industripolitiske opgaver, Storbritannien stod over for, var IRC imidlertid kun en dråbe i havet. De virkelige problemer som minedrift, skibsværfter, tekstilindustri kom man i virkeligheden aldrig rigtig i gang med at løse.

Regionalpolitikken skulle flytte virksomheder ud i de store britiske egnsudviklingsområder og derved bidrage til at løse disse områders beskæftigelsesproblemer. Dette søgte man gennemført ved en opdeling af Storbritannien i forskellige typer af egnsudviklingsområder, hvor investeringer kunne få statsstøtte.

Det mest kendte af Labour-regeringens forsøg på gennem reformer at få gang i den økonomiske vækst er formentlig SET (Selective Employment Tax), der blev indført i sidste halvdel af 1960'erne. SET er en skat, der pålægges alle virksomheder i forhold til den arbejdsstyrke, de beskæftiger. Det bliver således en skat på forbrug af arbejdskraft og ligger ikke langt fra princippet i en merværdiafgift. Tankegangen bag SET var, at produktiviteten i den britiske industri var for lav af to grunde. For det første fordi den serviceorienterede og arbejdskraftintensive sektor ekspanderede og tiltrak højt kvalificeret arbejdskraft. For det andet fordi man ikke planlagde forbrug af arbejdskraft tilstrækkeligt rationelt. Begge dele mente man at kunne forbedre ved at beskatte arbejdskraft og således give virksomheden et økonomisk incitament til en bedre anvendelse af arbejdskraft, d. v. s. højere produktivitet.

SET kan næppe siges at have opfyldt dette formål. I hvert fald har det været vanskeligt at spore håndgribelige virkninger. Den konservative regering aftrappede først SET for derefter helt at afskaffe den i 1972.

d. Den konservative regering 1970–1972. I sommeren 1970 kom de konservative på ny til magten. De var valgt på en slags gammelliberalistisk filosofi »må den bedste vinde«, der gik ind for, at staten så lidt som muligt skulle intervenere i erhvervslivet.

Labours industripolitik blev opgivet og den finansielle støtte til industrivirksomheder blev fjernet. Filosofien var, at de virksomheder, der ikke kunne klare sig, måtte lukke og, at den frie konkurrence var den bedste regulator.

Dette i sammenhæng med en tilbageholdende politik over for de sociale ydelser førte til et fald i det offentliges andel af bruttonationalproduktet. I Labour-regeringens tid var det offentliges andel steget fra ca. 30 % (1965) til ca. 38 % (1970). I 1972 var denne andel nede på ca. 35 %.

På den generelle økonomiske politiks område fastholdt den konservative regering den tilbageholdende linie som den afgåede Labour-regering havde fastlagt.

Resultatet af denne politik viste sig i en række virksomhedskrak (Rolls-Royce er det mest kendte), en behersket stigning i bruttonationalproduktet på mellem 1 og 2 % og stigende arbejdsløshed fra ca. 600.000 til 800.000. Samtidig steg priserne stadig hurtigere end i EF-landene og betalingsudsigterne fra 1972 så ikke alt for gode ud.

e. Den konservative regering 1972–1974. Denne politik blev opgivet i 1972. Staten begyndte på ny at støtte erhvervslivet, men vigtigst var omsvinget i den generelle økonomiske politik og arbejdsmarkedspolitikken.

Som i 1963 satsede den konservative regering på økonomisk vækst og fra statsfinanserne fik den britiske økonomi en kraftig ekspansiv indsprøjtning. Budgettet i foråret 1972 indeholdt skattelettelser på 1.729 mill. pund sterling på årsbasis svarende til 3,5 % af bruttonationalindkomsten. Skattelettelserne faldt hovedsagelig på den personlige indkomstbeskatning men også selskabsbeskatningen blev reduceret. Samtidig blev der stillet en reform af selskabsbeskatningen i udsigt. Fremtidig skulle man anvende imputationssystemet, d. v. s. aktionæren får fradragsret for selskabsskat. Endelig indførtes moms som det indirekte afgiftssystem i Storbritannien med to satser (10 % og 0) samt visse undtagelser. Det var det mest gennemgribende budget, den britiske befolkning havde fået forelagt i mange år. Dets virkning på samfundsøkonomien kunne vurderes til en forøgelse i bruttonationalproduktet på mellem 1 og 2 %. Pengepolitikken fulgte samme skema og de britiske myndigheder fastlagde en ekspansiv pengepolitik, der førte til en stigning i pengemængden på omkring 20 % fra oktober 1971 til oktober 1972.

For at undgå betalingsvanskeligheder opgav man i juni 1972 at fastholde en fast valutakurs for sterling, men overlod denne til markedskræfterne. Signalet var klart. Nu skulle Storbritannien op af starthullerne.

Arbejdsmarkedspolitikken skulle bidrage til, at der blev holdt igen på lønstigningerne og, at de »vilde strejker« blev holdt nede. Til dette formål vedtoges i 1972 en »Industrial Relations Act«, og den konservative regering påbegyndte en indkomstpolitik tydeligt inspireret af den amerikanske politik fra 1971 (Nixon-regeringens såkaldte New Economic Policy).

Industrial Relations Act indeholder en række rammebestemmelser for arbejdsmarkeds- og fagforeningsforhold, procedurer for bilæggelse af forskellige former for konflikter samt oprettelse af en arbejdsmarkedsdomstol til bilæggelse af konflikter.

Vigtigst er bestemmelsen om en arbejdsmarkedskodex, som fastlægger hvilke forhold, der hører ind under arbejdsmarkedets parter som sådan. Det gælder f. eks. ikke blot kollektive overenskomster, men tillige en række spørgsmål, der direkte ikke synes af større generel betydning. TUC indtog en åbenlys fjendtlig indstilling over for loven og dermed har dens anvendelse i praksis selvsagt været særdeles vanskelig. Strejketallene taler deres tydelige sprog.

Fra midten af 1971 til midten af 1972 havde den konservative regering forsøgt en frivillig prisbegrænsning. I slutningen af 1972 startede indkomstpolitikkens fase 1 (november 1972–april 1973) baseret på et løn- og prisstop.

Prisstoppet vedrørte alle, d. v. s. såvel private som offentlige priser og takster med undtagelse af uforarbejdede fødevarer og prisstigninger på importerede råvarer. Løn- eller rettere indkomststoppet vedrørte alle former for aflønning af arbejdsindsats med undtagelse af stigning, der direkte kan henføres til en produktionsforøgelse. Lokale skatter, huslejer, dividender og udbytter blev ligeledes fastfrosset (i denne periode lykkedes det at nedbringe stigningstakten for priserne excl. fødevarer på årsbasis til 3 %).

Fra april 1973 begyndte fase 2 med løn- og priskontrol, d. v. s. visse retningslinier for løn- og prisstigninger og to særlige styrelser til at overvåge dette system (Pay Board, Price Commission). Lønstigninger skulle holdes inden for 7–8 % i forhold til grundlønnen. Prisstigninger måtte generelt kun ske i forhold til højere omkostninger, idet dog kun 50 % af den tilladte lønstigning måtte indregnes. Avancerne i salg til hjemmemarkedet måtte ikke overstige gennemsnittet af de to bedste ud af de foregående fem år.

Denne politik må vurderes til at have været en moderat succes.

I 1972 steg bruttonationalproduktet med ca. 3 % og i 1973 med ca. 5 %. Dette var målt i forhold til EF-gennemsnittet ganske godt og i forhold til det normale for Storbritannien særdeles godt. Arbejdsløsheden faldt ned til 600.000. Vigtigere var måske, at lidt analyse bag tallene viste, at der nu endelig var håb om en britisk eksportoffensiv; den som skiftende britiske regeringer i 15 år havde forsøgt at gennemføre. Bag eksport- og importtal, der opgjort i værdier tilsløres af valutakursændringer m. v., lå en mængdestigning for den britiske eksport af helt uhørt størrelse. I første halvår af 1973 steg eksportmængden med 28,5 % (21,2 % for importmængden) og i andet halvår med 14 % (6,5 % for importmængden). Skønnene for 1974 pegede på en fortsættelse af denne tendens.

Lønningerne og priserne steg, men de steg ikke så stærkt som tidligere, og den konservative regering tilsigtede at lade fase 2 i indkomstpolitikken afløse af en fase 3 af et års varighed fra efteråret 1973 med lidt højere rammer for stigninger. Lønstigninger skulle for en periode på et år holdes inden for 2,25 pund sterling pr. mand pr. uge eller 7 %, hvad der var bedst. I særlige tilfælde og ved overarbejde kunne stigningen gå op til 10–11 %. En kompensation til lønmodtagerne skulle træde i kraft, hvis priserne i forhold til oktober 1973 steg med mere end 7 %. Der skete en afsvækkelse af reglerne vedrørende begrænsning af avancerne, og der skulle fortsat være en vis kontrol med dividender, udbytter og huslejer.

Imidlertid viste der sig allerede før oliekrisen vanskeligheder for denne politik. Som nævnt var sterlingkursen blevet givet fri. Den var faldet med ca.

15 % siden sommeren 1972 og en faldende valutakurs giver indenlandske prisstigninger. Hertil kom, at de internationale råvarepriser steg kraftigt. Begge dele først til udefra kommende prisstigninger, der vanskeliggjorde en restriktiv indkomstpolitik. De stigende fødevarepriser på verdensmarkedet gjorde ikke situationen lettere.

Importpriserne udregnet i national valuta (pund sterling) viser den meget kraftige prisstigning, sterlingnedskrivningen og råvareprisstigningerne har ført med sig.

Tabel over importprisstigningen i national valuta i forhold til samme periode foregående år i procent.

	4. kvartal 1972	1. kvartal 1973	2. kvartal 1973	3. kvartal 1973
Storbritannien	9,7	14,5	23,1	32,3
Frankrig	÷ 0,5	0,4	5,0	8,1
Forbundsrepublikken Tyskland	1,8	3,6	4,4	2,5

Med olieprisstigningen i 4. kvartal blev denne udvikling forstærket.

Den vanskelige internationale baggrund og fagforeningernes negative indstilling over for Industrial Relations Act måtte allerede før oliekrisen føre til nogen skepsis over for denne politiks udsigter. På den anden side kunne et prisfald på råvarer på verdensmarkedet, som den konservative regering utvivlsomt håbede på, formentlig bedre udsigterne ganske betydeligt.

f. Energikrisen og minearbejderstrejke. Tværtimod indtraf en tredobling af olieprisen, og de øvrige råvarer fortsatte med at stige.

I denne situation stillede de britiske minearbejdere krav om en 30 %'s lønforhøjelse. (Til sammenligning jfr. ovenfor at den konservative regering i fase 3 opererede med en retningsgivende stigning på 7 % med 10–11 % i særlige tilfælde).

Som det vil være bekendt, traf den konservative regering beslutning om at stå fast på indkomstpolitikken, idet man mente, at minearbejdernes krav dels var urimelige og udtryk for pression mod samfundet som helhed i en vanskelig situation dels ville føre til et sammenbrud for den indkomstpolitik, man med så megen møje havde opbygget, og som man håbede ville være basis for økonomisk vækst i Storbritannien.

For at indstille den britiske økonomi til situationen efter olieprisstigningen gennemførte den konservative regering i december 1973 et minibudget, der skulle inddrage 1200 mill. pund sterling på årsbasis fra omsætningen.

Man kan formentlig drage tre konklusioner af denne udvikling.

For det første at en korrekt vurdering af de internationale konjunkturer er et uvurderligt led i enhver indkomstpolitik. De konservatives indkomstpolitik var i virkeligheden allerede før oliekrisen undergravet af udefra kommende prisstigninger.

For det andet at devaluering er et meget dårligt middel i en sådan situation og nærmest virker mod sin hensigt. Eksportmængderne steg kraftigt bl. a. fordi sterlingnedskrivningen forbedrede konkurrenceevnen, men samtidig lagde man en tidsindstillet bombe under den økonomiske politik. Sammenligningen med Frankrig og Forbundsrepublikken Tyskland, hvis importstruktur selvsagt afviger noget men ikke fundamentalt fra den britiske, giver en indikation af sterlingnedskrivning. I sammenligning med Frankrig, der fastholdt en fast valutakurs i denne periode, er importpriserne steget med det firdobbelte.

For det tredje at fagforeningerne må inddrages af egen fri vilje og ikke tvangsudskrives ved lov, som de derefter mere eller mindre åbenlyst vil modarbejde.

Industrirådets relationer til det politiske apparat

Anker Brink Lund

1. *Industrirådet og det politiske apparat.*

Fremstillingen falder i to dele, hvoraf den første omfatter en beskrivelse af Industrirådets (IR) indflydelseskanaler og relationer til statsapparatet, de politiske partier, andre interesseorganisationer samt kommunikationssystemet. Da de samme aktører indgår simultant i flere af disse, har jeg valgt at bygge gennemgangen op på roller snarere end de formelle organer. Dette kommer bl. a. til udtryk derved, at vælgerorganet indgår i det bredere begreb offentligheden, ligesom man vil lede forgæves efter specielle afsnit om regeringen. Denne aktør er i stedet beskrevet i forbindelse med partierne og de forskellige funktioner i lovgivningsprocessen. Da IR aldrig har anvendt domstolsorganet i sit politiske arbejde, skal denne komponent i statsapparatet ikke behandles her.

Artiklens anden del rummer en analyse af IRs ressourcer og et forsøg på at opstille hypoteser om IRs politiske indflydelse. Vægten er lagt på IRs rolle i den aktuelle beslutningsproces, hvorfor historiske eksempler kun er medtaget for så vidt de belyser nuværende relationer.

1.1. *IRs relationer til offentligheden.*

I IRs formålsparagraf hedder det bl. a. at organisationen skal »fremme offentlighedens forståelse for industriens vilkår og vækstbetingelser«. Ifølge tesen om »the two-step flow of communication« [1] kan denne funktion varetages ved at sætte ind på tre niveauer: a. the mass public, b. the attentive public og c. the oppinion-making public. [2].

The mass public, dvs. befolkningen som helhed, søger IR, især at påvirke gennem massemedierne, idet disse hurtigst når ud til den størst mulige kreds. Derfor har IRs presseafdeling siden oprettelsen i 1927 hovedsagelig været beskæftiget med at forberede og udforme nyheder/meninger, der så via andre informationskanaler blev sat i cirkulation. Men IR producerer desuden selv

1. Elihu Katz, The Two-Step Flow of Communication, *Public Opinion Quarterly,* Vol. 21, pp. 61–78.
2. James N. Rosenau, *Public Opinion and Foreign Policy,* p. 33 f.

pjecer og oplysende materiale til direkte extern brug, f. eks. beregnet til anvendelse i undervisningen på skoler og læreanstalter.

IR betragter selv radio/tv som den mest effektive kanal. Foruden uformelle kontakter i Radiohuset har IR bl. a. søgt at fremme medlemmernes interesser ved at forlange flere programmer om erhvervslivet (f. eks. Indenrigsmagasinet) og kontrol med Danmarks Radios forbrugerudsendelser. IR fremsatte således sammen med seks andre interesseorganisationer en fællesudtalelse til DRs betænkning om forbrugeroplysning i 1968. IR forlangte, at disse programmer skulle gennemføres »objektivt og med erhvervslivets medvirken«. [3] Det førte til, at et snævert kontaktudvalg på embedsmandsniveau i 1970 udarbejdede retningslinier ikke blot for forbrugerudsendelser, men for erhvervsstof i tv og radio som helhed. Fra 1971 er kontaktudvalget blevet permanent, men ifølge underdirektør Chr. Einfeldt, IRs informationsafdeling, er udvalget inaktivt.

Industrirådet lægger ikke skjul på, at der er visse dagblade, organisationen arbejder bedre sammen med end andre. Samarbejdet baserer sig især på værdifællesskab og sammenfaldende interesser. På IRs generalforsamling i 1953 hævdede direktør Knud Tholstrup, at der også ydedes økonomisk støtte til udvalgte dagblade. Direktør Tholstrup, der på daværende tidspunkt var medlem af folketinget som repræsentant for Retsforbundet, klagede over, at han gennem sit IR-kontingent »må betale for at blive rakket ned i »Jyllands-Posten«, »Berlingske Tidende«, »Nationaltidende« og en række venstreblade«. [4]

Det afvises fra Industrirådets sekretariat, at man har økonomiske interesser i disse eller andre dagblade. Dog har IR været repræsenteret i bestyrelsen for dagbladet »Børsen«, og Rådet har stadig aktier i denne avis, ligesom IR selv i perioden 1936–61 ejede dagbladet »Nationaltidende/Dagens Nyheder« sammen med Dansk Arbejdsgiverforening (DA) og Det konservative Folkeparti (kons).). [5] Hverken avisen eller IR ønskede dog ejendomsforholdene publiceret. Således skriver »Nationaltidende« [6] efter ejerskiftet, der faldt sammen med at avisen ændrede navn fra »Dagens Nyheder« til »Nationaltidende«:

> »Det navn, hvorunder vore Læsere i Dag modtager deres Blad er ikke nyt og betegner heller ikke noget Systemskifte hverken politisk eller bladligt. Som Dagens Nyheder var et af Partier og Særinteresser uafhængigt Blad vil Nationaltidende være fritstillet overfor enhver Indflydelse... Netop i den Tid, vi gennemlever, vil, forekommer det os, en sådan Presserøst være mere fornødent end nogen Sinde før. Aaret 1936 kan blive et socialt og kulturelt

3. IR Årsberetning 1968, p. 70.
4. TFI 1953, p. 132.
5. Niels Thomsen, *Dagbladskonkurrencen 1870–1970,* Kbh. 1972, p. 435.
6. forsideleder 13. 7. 1936.

> Vendepunkt for Udviklingen i vort Land. Tiden er ikke vor nedarvede demokratiske Styreform gunstig. . .«

Det er dog ikke nazismen, der hentydes til, men derimod Socialdemokratiet, der »er umiskendeligt betændt med Diktatur-Baciller og har draget større og større Dele af Erhvervslivet ind under Statens Kontrol.« [7] Det afgørende Landstingsvalg, hvori Radikale og Socialdemokrater for første gang fik mulighed for flertal i begge Rigsdagens kamre, nærmer sig, og den konservative presse stod svagt og havde brug for støtte i en tid da »Politiken« og »Social-Demokraten« var landets to største dagblade. Derfor går IR ind i aktiv bladdrift i 1936.

»Nationaltidende« blev igennem hele perioden drevet med underskud, men først i 1961 turde ejerne lade det dø, hvilket må skyldes, at den danske pressestruktur nu var afgørende ændret. Den socialdemokratiske presse var betydeligt reduceret, og IRs gamle modstandere i Venstre-pressen var nu lydhøre for industriens synspunkter, hvorfor der ikke var noget egentligt behov for en speciel røst for erhvervet.

Mht. dagspressen i øvrigt benytter IR aldrig annoncer i sin agitation. IR søger i stedet at »dyrke« dagbladenes egne specialmedarbejdere, der gennem virksomhedsbesøg, telefonkontakt og pressemeddelelser indføres i industriens synspunkter. Disse specialmedarbejdere indtager en sårbar stilling ligesom f. eks. politireporterne: begge er de næsten 100 pct. afhængige af deres objekter som nyhedsproducenter. IR kan således belønne enkelte journalister ved at levere dem solo-historier.

Et indtryk af IRs strategi over for dagspressen fås af en anonym indstilling til Det stående Udvalg vedr. IRs egen nyoprettede pressetjeneste i 1927. Man skelner skarpt mellem Hovedstadspressen, der skal dyrkes individuelt, og Provinspressen, der lettere kan dækkes via korrespondancebureauer. I øvrigt konkluderer indstillingen: [8]

> »I Forbindelse med Agitation bør der nøje overvejes nye Muligheder for en systematisk Paavirkning af Offentligheden i industrivenlig Retning. Desuden bør paany overvejes den ved tidligere Lejligheder drøftede Plan om Mulighederne af visse Hovedretningslinier for Industrielle Virksomheder m. H.t. Annoncering.«

Der ligger i dette sidste muligheden for annonceboykot af genstridige dagblade. Men der er så vidt vides ingen eksempler på en sådan praksis fra IRs side. Derimod har man ofte søgt nye veje i agitationen. Allerede i 1927 afsatte IR 12.000 kr. til rejsende konsulenter, der skulle hjælpe IRs medlemmer ude i

7. ibid.
8. IRs arkiv.
9. ibid.

landet med at formulere indlæg til bladene. [9] Denne idé er efter en pause atter taget op, idet IR har oprettet et såkaldt Debat-Arkiv. Herfra foretager IRs presseafdeling research for medlemmerne og sender materialet ud, hvorpå den lokale virksomhedsleder selv skriver en artikel til dagbladene. Dette gøres, fordi spontane indlæg af privatpersoner har større troværdighed end færdigt stof udsendt centralt fra professionelle skribenter.

Debat-Arkivet har også til formål at aktivere *the attentive public,* dvs. IRs egne medlemmer og potentielle IR-folk. Mange af disse fabrikanter og direktører nyder stor prestige i deres lokale community og indtager ofte rollen som opinionsledere, hvorfor deres ord har særlig stor vægt. Desuden er det af vital betydning for IR, at medlemmerne i praksis ser eksempler på organisationens berettigelse og funktion for dem personligt.

Årsskiftet 1972/73 har betydet en omlægning af den interne medlemsinformation. Hvor man tidligere næsten udelukkende kommunikerede via medlemsbladet »Tidsskrift for Industri« (TFI) har man nu trukket det egentlige praktiske informationsstof ud af TFI og sender dette materiale løbende til medlemmerne i ad hoc cirkulærer »nyt fra Industrirådet«. Dette giver mulighed for en hurtigere og mere overskuelig nyhedsformidling, og tidsskriftet, der netop er blevet omdøbt til »Dansk Industri«, tænkes i stedet anvendt som internt debatforum.

Endelig søger IR at intensivere kontakten med sine medlemmer ved i samarbejde med DA at udbyde en lang række kurser.

The opinion-making public, f. eks. folketingsmænd og embedsmænd i centraladministrationen, søges – foruden via de allerede nævnte kanaler – bl. a. påvirket i »industrivenlig« retning gennem IRs periodiske Landsindustrimøder, der tæller deltagere fra statsapparatet. En del materiale sendes til partierne på Christiansborg, men da det ofte drukner i papirmængden der, foretrækker IR som regel at sende informationerne direkte til MF'ernes privatadresser.

Desuden anvender IR opinions-målinger, f. eks. den interne EF-undersøgelse af industriens behov. [10] Et godt eksempel på denne metode, der via mass public giver IR indflydelse på beslutningstagerne, er Gallups ØD-rundspørge fra 21. 1. 1973. Undersøgelsen blev bestilt og betalt af IR. [11]

Hverken »Berlingske Tidende«, der offentliggjorde Gallup-resultaterne, eller IR var dog interesseret i, at IR direkte stod som initiativtager. Men dagen efter offentliggørelsen sendte IR til gengæld 6 eksemplarer af den fuldstændige Gallup-rapport hhv. til de 5 partier i Folketinget og til handelsministeren. Derved opnåede IR at skabe en debat i befolkningen på sine egne præmisser, hvilket i sig selv må formodes at virke tilbage på beslutningstagerne. Desuden kunne ØD-tilhængerpartierne og regeringen i rapporten se, hvordan stemningen i befolkningen mht. problemstillingen tegnede. Forslaget blev som bekendt

10. *Industrirådets rundspørge til medlemmerne om EF,* Kbh. 1972.
11. ifølge underdirektør Chr. Einfeldt, IRs informationsafd, ved interview 9. 3. 1973.

taget af bordet umiddelbart efter, og selvom IR og Gallup næppe alene har »æren« for det, viser ØD-sagen hvorledes organisationen effektivt kan spille på opinionen i det folketingspolitiske arbejde.

1.2. *IRs relationer til andre interesseorganisationer.*

IR tillægger samarbejdet mellem kapitalistklassens organisationer stor betydning. IR er således selv udtryk for industriens ønske om et koordinerende fællesorgan for brancheorganisationerne. Desuden træffes en hel del autoritative beslutninger med betydning for fordelingen af værdier i samfundet på organisationsniveau i dag, hvorfor koalitioner mellem flere interessegrupper kan være en vægtig ressource for IR.

Allerede under 1. Verdenskrig indledte IR et snævert samarbejde med GS og Skibsrederne, hvilket bl.a. førte til dannelsen af formelle kontaktorganer f. eks. Erhvervenes Fællesudvalg i Skattespørgsmål og Erhvervenes Ruslandsudvalg. Samarbejdet omkring dagbladet »Børsen« er nævnt, og også i forholdet til statsapparatet arbejder disse organisationer snævert sammen ved udfærdigelse af fællesudtalelser o. l.

Endnu mere intensivt er samarbejdet med DA. De nærmere regler for den indbyrdes arbejdsdeling er udformet i Samarbejdsaftalen af 21. november 1972. [12] Det fastslås heri, at DA tager sig af de arbejdsmarkedspolitiske spørgsmål (lønforhandlinger, arbejdspladsforhold mv.) og IR de erhvervspolitiske (afsætningsspørgsmål, informationsarbejde mv.). Formelt er kontakten sikret ved hjælp af periodiske formands- og direktørmøder, stående udvalg samt et fælles EF-kontor i Bruxelles. Men desuden er der opstået en lang række uformelle kontakter. F. eks. holdes topembedsmændene i IR løbende underrettet om DAs strategi i overenskomstforhandlingerne. [13] DA og IR trækker gensidigt på de ansatte medarbejdere. Således har IR netop overført 25 mand fra sin kursussektion til DA, og en lang række af embedsmændene i den ene organisation har begyndt deres karriere i den anden. Et fremtrædende eksempel er nuværende dir. i DA Arne Lund, der i 1940–46 var embedsmand på lavere niveau i IR.

Hvad angår personsammenfald i de valgte organer tyder intet på, at DA og IR bevidst tilstræber at være repræsenteret hos hinanden. Jeg har af ressourcemæssige årsager kun systematisk undersøgt IRs topfolk, dvs. formænd og næstformænd (fra 1935: viceformænd), og af de i alt 32 personer, der har indtaget disse poster 1910–73 har kun 6 samtidig været medlem af DAs valgte ledelse – og da kun på hovedstyrelses- eller FU-niveau [14].

Arbejdsdelingen mellem IR og DA er funktionel og konflikter er sjældne.

12. *Dansk Industri,* nr. 1, jan. 1973, p. 3.
13. ifølge underdir. Einfeldt, IR.
14. jvnf. *Kraks Blå Bog*

Kun mht. ØD-forslag og i kontingentspørgsmålet har der været divergerende opfattelser i den seneste tid. Således beklager IRs direktør Ove Munck den skæve byrdefordeling mellem de to organisationer [15]:

»... Indtægterne ligger adskillige mio. under selv det mest skrabede budget for en effektiv organisation med Industrirådets opgaveområde. Samtidig er det almindelig kendt, at Arbejdsgiverforeningens indtægter er mere end 10 gange større end Industrirådets og for 70–75 pct. vedkommende stammer fra den samme industri, som Industrirådet får sine midler fra. Dette forhold har naturligt nok rejst spørgsmålet om, hvorvidt pengestrømmen fra virksomhederne til det samlede organisationsapparat blev fornuftigt fordelt...«

Mht. ØD kom de to organisationer først med et fællesoplæg, men siden kom IR med sit eget. Forskellen er dog minimal, og kun i opkrævningsformen afviger de seneste DA og IR forslag. I det store og hele fungerer samarbejdet tilsyneladende friktionsløst.

Forholdet til Landbrugsrådet (LR) er bedret betydeligt med årene. I mellemkrigstiden stod de to erhverv skarpt over for hinanden især i spørgsmålet om told kontra frihandel. LR var således i en lang periode uden for de mange fællesudvalg på arbejdsgiversiden, men i dag er LR med i de fleste tværgående erhvervsorganer. Et eks. på et særligt varmt samarbejde fremkom under kampagnen op mod EF-folkeafstemningen, hvor de to organisationer stod skulder ved skulder i Erhvervenes EF-komité.

IR er medlem af en lang række tværnationale interesseorganisationer, bl. a. BIAC indenfor OECD, UNICEF i EF samt specialorganisationer for de enkelte industrigrene. IR deltager i et årligt møde inden for De nordiske Industriforbund.

De internationale industriforbunds vigtigste funktion er, at de udgør etablerede kommunikationssystemer. I lighed med det diplomatiske system vil man herigennem få informationer om kendsgerninger i andre landes industripolitik, og – jvnf. EF-eksemplet omtalt p. 152 – kan man derfor afpasse sin adfærd til gensidig gavn efter devicen »do des« [16].

Samarbejdet er dog af begrænset værdi pga. modstridende handelsinteresser. UNICE får således laveste prioritet af de fire kanaler ind i Fællesmarkedet, der står til IRs disposition; disse er foruden UNICE: a. indflydelse via danske ministerier, b. DA og IRs eget kontor i Bruxelles og c. IRs egen repræsentation i EF-udvalg, f. eks. Den økonomiske-sociale Komité.

IR regner Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (AE) som sit modstående organ og beklager, at LO i praksis varetager de opgaver, som formelt henhører

15. *Morgenavisen Jyllands-Posten*, 23. 5. 1972.
16. ifølge underdir. Breitenstein, IRs eksportafd.

under AE [17]. Dette kan skyldes, at IR opfatter sig selv som et alment samfundsorgan snarere end en interesseorganisation og derfor ville foretrække at have et mere bredt orienteret organ »at spille op ad« end LO.

IR advarer gang på gang mod »det overhåndtagende Organisationsvælde i Danmark«, som det allerede i 1925 hedder i en pressemeddelelse fra IR [18], »Fagbevægelsen kan lede os ud i et Diktatur af uhyggelig Art, et Diktatur, som det – om nødvendigt – maa være Samfundets Pligt at irettesætte.« Et fremtrædende medlem af IR, dir. N. Arnth-Jensen, viser i Politiken den 1. 3. 1973, at holdningen til spørgsmålet om almeninteresser versus særinteresser stadig er den samme. Han skriver bl. a.:

> »Den daglige parole er krav og pression – man hører aldrig fremsat noget ønske om at overtage et ansvar. Der tales om samarbejde og medindflydelse, men den demokratiske forhandlingsprocedure har trange kår. Det lader til at være mere populært at bryde indgåede aftaler til fordel for demonstrationer og strejker, og ejendommeligt nok synes det samfund, der hver gang betaler regningen, nærmest at belønne sådanne former for meningstilkendegivelse.«

1.3. *IRs relationer til de politiske partier.*

Der har aldrig eksisteret noget struktureret samarbejde mellem IR og Højre/Det konservative Folkeparti. Ud over den generelle arbejdsparallelisme og generelle overenstemmelse i værdisystem kommer parternes faktiske samarbejde dog til udtryk i adskillige konkrete forhold og situationer.

I modsætning til LO/soc.dem. har IR intet egentligt kontaktudvalg til kons. men IRs arkiv rummer imidlertid en lang række invitationer til gensidige, orienterende møder. Især i perioden 1926–29, da kons. var støtteparti for det daværende Ministerium Madsen-Mygdal inviterer Christmas Møller ofte repræsentanter fra IR til møder på »Wivel«. Ved disse møder har IR leveret ændringsforslag til planlagte lovgivningsinitiativer; f. eks. blev et forslag om »Opretholdelse af Arbejdet i Kriseramte Industrier« udarbejdet af de kons. landstingsmænd Tvede og Laursen væsentligt omformet ved et møde med IR den 17. 10. 1927 [19].

Når kons. har været i opposition har IRs sekretariat fungeret som ekspert- og researchgruppe for partiet. I 1932 udarbejder således GS og IR et færdigt forslag om skærpet beskyttelsestold [20], og i 1937 udfærdiger IRs sekretariat

17. ifølge underdir. Einfeldt, IR.
18. IRs arkiv.
19. ibid.
20. ibid.

et forslag til Valutacentralens afvikling, som kons. forelægger Rigsdagen [21].

Et ømtåleligt punkt i samarbejdet er den økonomiske støtte. Spørgsmålet blev bl. a. draget frem ved Folketingets åbningsdebat i 1956, hvor Bertel Dahlgaard (rad.) stillede venstre og kons. følgende spørgsmål [22]:

> »Fra anden side blev det under denne forhandling nævnt, at Industrirådet, der rummer medlemmer af alle partier, tidligere havde ydet venstre og konservative flere hundrede tusinde kroner til de to partiers politiske agitation. . . Da vi nu står foran et valg, vil jeg gerne spørge de to partier om de agter til det tilstundende valg eller senere at modtage økonomisk støtte fra foreninger i hvilke medlemmer tilhørende andre partier rent faktisk tvinges til at yde bidrag til de to partiers valgpropaganda. Jeg nævner som eksempler Industrirådet og Dansk Arbejdsgiverforening.«

Erik Eriksen (venstre) bekræftede derpå, at »den alt overvejende del af de beløb, vi har til rådighed inden for venstre får vi igennem vore organisationer« og tilføjede, at disse penge aldrig er »klausulerede til bestemte standpunkter.« [23]

Heller ikke Aksel Møller (kons.) benægtede, at partiet modtager støtte fra de to nævnte organisationer, men nøjedes med at understrege, at det vigtigste dog måtte være, at der aldrig »er knyttet betingelser af nogen som helst art« til beløbene [24].

Også internt i IR er problemet blevet behandlet. På generalforsamlingen i 1953 var der således et forslag på dagsordenen om, at IR ikke fremtidigt skulle yde støtte til politiske organisationer. Forslagsstilleren, dir. Knud Tholstrup, begrundede forslaget med at han var blevet nægtet en specifikation af beløbenes størrelse ved en henvendelse til IRs bestyrelse, og at han i øvrigt fandt, at støtten »kompromiterede de to politiske partier, som modtager støtten, og Industirrådet, som giver beløbene.« [25]

En repræsentant for IRs bestyrelse svarede, at IR stillede et beløb til rådighed for Industriens Agitationsudvalg, og efter IRs skøn anvendtes disse penge i overensstemmelse med IRs formålsparagraf »den danske industris fremme«, hvorfor IR ikke kunne være forpligtet til at fremlægge specifikation over beløbenes anvendelse og størrelse.

Tholstrup var ikke tilfreds med redegørelsen, men lod dog under indtryk af stemningen i salen forslaget falde.

IR bekræfter, at der også i dag ydes et bidrag til kons. Det nøjagtige beløb har jeg ikke kunnet få opgivet. Der er i øvrigt røster inden for IR der mener,

21. ibid.
22. *Folketingstidende* 1956 57, sp. 133 f.
23. ibid. sp. 255.
24. ibid. sp. 267.
25. *TFI*, 1953, p. 134.

at disse traditionsbundne ydelser har overlevet sig selv, og at IR i alt fald ikke får tilstrækkelig valuta for pengene!

Samarbejdet med kons. manifesterer sig også i form af personsammenfald. IRs sekretariat har således haft aktive embedsmænd i den kons. folketingsgruppe, f. eks. Povl Drachmann (1920–41) og Jørgen Jensen (1960–70). Begge har samtidig varetaget dele af IRs relationer til offentligheden som redaktører af TFI. Også den nuværende redaktør af IRs tidsskrift, Poul Meldgaard, er fremtrædende medlem af kons. Han er således fhv. rådmand, kons. folketingskandidat og mangeårigt medlem af kons. vælgerforening i Gentofte [26].

Det har ikke inden for denne opgaves rammer været muligt, at undersøge hvormange af IRs menige, valgte medlemmer, der samtidig er/har været medlemmer af kons. Listen over formænd og næstformænd rummer kun to – til gengæld markante – eksempler [27].

Den ene er Alexander Foss, formand for IR 1911–21 og kons. folketingsmedlem fra 1915 til sin død i 1925. Gennem talerne »Danmark som Industriland« og »Vore Handelstraktater« i 1912–13 var han en vigtig faktor i skabelsen af IRs ideologiske grundlag. Målt kvantitativt og kvalitativt optager samme Foss langt den største plads blandt IRs formænd f. eks. i jubilæumsskrifterne [28]. Desuden spillede han en afgørende rolle som IRs kontaktmand til regeringen under 1. Verdenskrig.

Den anden, Aage L. Rytter (kons. folketingsmand 1945–47) var IR formand i 1951. Samme år blev han Minister for Handel, Industri og Søfart i VK-regeringen, hvorved IR fik et aktivt medlem endog særdeles centralt placeret i beslutningsprocessen. Rytters ministertid 1951–53 udmærker sig ved, at der ikke blev gennemført love, der var omkostningskrævende for industrien. Desuden gennemførtes en toldlov i overensstemmelse med IRs ønsker [29], bestemmelser om dollarpræmiering [30] samt en ny prislov, som på forhånd var godkendt af IR [31]. Rytter blev siden igen formand for IR i 1956, hvorved organisationen utvivlsomt har draget nytte af hans inside-erfaringer som leder af industriens eget klientministerium.

Helt uden konflikter har IRs forhold til de borgerlige partier dog ikke været. Det er således først efter 2. Verdenskrig, at IR er blevet forsonet med venstre, og i så væsentlige spørgsmål som beskyttelse af den hjemlige industri var dette parti ofte i mellemkrigstiden selve hovedfjenden. Det fremgår bl. a. af følgende IR-presseudtalelse fra 1932 [32]:

26. jvnf. *Kraks Blå Bog*
27. ibid.
28. se f. eks. Johannes Hansen, *Hovedtræk af Industrirådets Historie*, Kbh. 1935, p. 191–195, og *TFI*, jubilæumsnummer 1960, p. 22 f.
29. *TFI* 1952, p. 130.
30. ibid. p. 185.
31. ibid. p. 301.
32. IRs arkiv.

»Frihandel kontra Told spiller selvsagt en Rolle i den Valgkamp, hvori vi befinder os; men at det staar sløjt til med Argumentationen fra Venstres Side for de gammeldags Frihandelsteorier kan man se af Artiklerne i Venstrepressen i disse Dage. Kendsgerningerne viser jo, at det ene Land efter det andet dæmmer op for usund Konkurrence og Dumping, mens Beskæftigelsesproblemet trænger sig stærkere paa Dag for Dag herhjemme. Hvilken Ulykke er det, at den ene Fabrik efter den anden maa standse, mens de Arbejdsløse stadig kræver stigende Beløb i Understøttelse. Alt dette er Virkelighed og løses ikke ved Venstres Frihandels Fantasier.«

I toldspørgsmålet har IR stået soc.dem. nærmere end venstre, og i det hele taget har netop IRs medlemmer haft et ganske tilfredsstillende samarbejde med de vekslende soc.dem. regeringer også efter krigen.

Derimod havde IR ikke noget varmt forhold til VKR-regeringen Baunsgaard. Især relationerne til handelsminister Knud Thomsen var anstrengte. Som eks. nævnes, at den borgerlige regering gennemførte »Danmarks hidtil skrappeste pris- og avancelov«, og gennem forhøjelser af skattesatsen for særlig indkomst førte VKR anti-aktionær politik imod IRs udtrykkelige ønske [33].

1.4. *IRs relationer til de regelskabende processer*

IRs vigtigste arbejdsopgave har igennem hele perioden været bearbejdelsen af de officielle statsorganer. Dette kommer til udtryk allerede ved dannelsen i 1910/11, hvor IRs første formand H. P. Prior udtalte, at IRs hovedformål er at »øve vor indflydelse paa Lovgivningen« [34]. IR blev allerede i 1910'erne anerkendt af statsmagten som forhandlingsberettiget konsultativt organ repræsenterende hele industrierhvervet, bl. a. mht. udnævnelse af konsuler og i toldspørgsmål [35].

Det er karakteristisk, at IRs første plads i et statsligt udvalg [36] lå under Udenrigsministeriets ressort, idet netop IRs ekspert-ressource i exportspørgsmål blev springbræt til lovgivningsarbejdet i øvrigt. Men først ved udbruddet af 1. Verdenskrig blev IR virkeligt centralt placeret i forhold til regering, folketing og centraladministration.

I august 1914 trådte IRs daværende formand Alex. Foss ind i regeringens Prisreguleringskommission, og da regeringen af hensyn til landets suverænitet og neutralitet ikke selv ville gå ind på de krigsførende magters krav om direkte officiel kontrol med den danske import/export, fik IR sammen med GS og Skibsrederne reelt rollen som en stat i staten, der kunne føre forhandlinger

33. ifølge underdir. Einfeldt, IR.
34. Johannes Hansen, op. cit. p. 61.
35. ibid. p. 69.
36. Udenrigsministeriets Udvalg ang. Handelstraktater.

med fremmede magter, slutte bindende aftaler, oprette selvstændige repræsentationer og på hjemmefronten korporativt administrere i rammen af den planøkonomiske kriselovgivning.

Grunden til denne rolle blev lagt i foråret 1915, da IR indkaldte 500 ledende erhvervsfolk samt ministre og topembedsmænd til et fortroligt landsindustrimødet. Mødet resulterede udadtil i et snævert samarbejde med daværende udenrigsminister Scavenius og indadtil i dannelsen af Englandsudvalget (Det stående Udvalg) [37]. De efterfølgende forhandlinger gav IR bemyndigelse til at optræde som officiel importør og som de krigsførende landes garant for, at varerne ikke blev reeksporteret.

IR sluttede sin første handelstraktat med England i februar 1915 og oprettede samtidig sit *Danish Trade Office* i London. Senere fulgte tilsvarende aftaler med Tyskland, Frankrig, Italien, Rusland og USA. I perioden 1914–18 behandlede IR i alt 132.575 sager i forbindelse med denne ekstraordinære administration, og IRs voldgiftsnævn, der havde bemyndigelse til at indkræve inappellable bøder fra industriforetagender, der brød reglerne for den klausulerede handel, dømte i 700 tilfælde [38].

Efter krigen afvikledes IRs særstilling, men disse situationsbestemte faktorer blev af afgørende og blivende betydning for IRs stilling i forhold til statsorganerne. IR havde understreget, at organisationen havde noget at tilbyde statsmagten (expertice, administrationskapacitet og repræsentativitet mht. kapitalen) og kombineret med en vis inerti havde IR igennem krigsårene fået mange uformelle kontakter gennem sit snævre samarbejde med statens embedsmænd. Dette fandt bl. a. udtryk i, at IR trods masseafskedigelser i sekretariatet i 1919 ansatte sine første folk rekrutteret fra statsadministrationen [39].

Den videre udvikling i IRs relationer til statsorganerne behandles mere generelt nedenfor. Opdelingen i de tre »faser« er analytisk og der finder naturligvis en overlapning sted. Især adskillelsen mellem administrationsfase og initiativ fra ministerierne er problematisk. Men inddelingen giver til gengæld mulighed for en mere overskuelig strukturering af de diffuse data. Termen lovgivning benyttes i vid forstand og omfatter officielle regler af enhver art – også selvom de ikke formelt har lovsform.

1.4.1. *Initiativfasen*

Når man læser IRs beretninger, fremgår det, at IR siden 1920 har skiftet sigtepunkt, således at IRs sekretariat nu sætter de fleste kræfter ind på at på-

37. Alex Foss, *I Krigsaarene 1914–19*, Kbh. 1920, p. 15 ff.
38. IRs arkiv.
39. ibid.

virke lovgivningen så tidligt i beslutningsprocessen som overhovedet muligt [40].

Denne forskydning bort fra Rigsdagsbehandlingen skyldes dels, at ministerier og regering pga. den mere omfattende og teknisk-betonede lovgivning har fået absolut størst betydning i statens beslutningsproces, dels at IR har størst mulighed for at få imødekommelser så længe initiativerne stadig er plastiske og ukendte for offentligheden, hvor regeringen og partierne ikke behøver at tabe ansigt ved at give indrømmelser til IR.

Explicitte IR-initiativer er sjældne, men selvom IR ikke officielt står som ophav, spiller organisationen ofte en rolle ved udformningen af lovforslag, der har administrative myndigheder som officiel fadder. Dette sker i principielle spørgsmål via IRs repræsentanter i kommissioner og forberedende udvalg samt f. eks. ved de såkaldte Marienborgmøder, hvor regeringen efter svensk mønster indkalder organisationerne til drøftelser.

Endnu større betydning har IRs uformelle kontakter til embedsmænd i centraladministrationen. Mange lovforslag er ukontroversielle revisioner, der udarbejdes rent administrativt og her spiller IRs ekspertstøtte en rolle. Et formaliseret eks. på denne integration er IRs interne Erhvervspolitiske Udvalg, der under udarbejdelsen af regeringens perspektivplaner foretog beregninger for centraladministrationen. Også efter P-planens udfærdigelse vedligeholdt IR kontakten, og topembedsmænd som Kurt Hansen og Erik Ib Schmidt kommer jævnligt til møde i udvalget for at udveksle synspunkter med IR.

IRs repræsentanter i kommissioner og nævn mv. udnævnes formelt af departementet efter indstilling af IR. Der er dog ingen eks. på, at staten har nægtet at acceptere en IR-kandidat. I IR udpeges repræsentanter af FU efter indstilling fra præsidium og sekretariat. De hentes ofte fra de berørte brancheorganisationer. Blandt de lovforberedende organer, IR for øjeblikket sidder i kan nævnes: Lukkelovskommissionen, Udvalget til revision af Lov om Apotekervæsen, Forbrugerkommissionen, Næringslovudvalget samt en lang række ad hoc udvalg til revision af industrilove.

IR har ikke nogen formel høringsret i stil med det svenske *remissyttrande,* og underdirektør Chr. Einfeldt mener heller ikke, IR har behov for en sådan, idet uformelle høringer allerede finder sted i stort omfang. Det er i øvrigt begrænset, hvor meget IR har kunnet ændre forslag på dette sene tidspunkt i fasen.

Som et kuriosum kan det i øvrigt nævnes, at IR ved en enkelt lejlighed har benyttet en særlig kanal i initiativfasen: kontakten til kongemagten. Det skete, da IR i 1940 sendte en deputation til Amalienborg for at protestere mod

40. dette og de to følgende afsnit er baseret på *Dansk Industriberetning* 1950–53, *TFI* 1910–72 og *IRs Årsberetning* 1954–71 samt interview med underdir. Einfeldt, IR.

den påtænkte dansk-tyske Told- og Møntunion [41]. Om henvendelsen fik konsekvenser har det ikke været muligt at konstatere.

I modsætning til LO og DA, der allerede igennem længere tid har haft uformel mulighed for indbyrdes at forhandle sig frem til lovinitiativer, der så bliver gennemført af regering og folketing uden at der undervejs kan rettes et komma, har IR måttet være mindre kategorisk i sine krav til lovgivningsmagten. Det kan bl. a. skyldes at »modparten«, AE, ikke i praksis har kunnet binde fagbevægelsen og soc.dem. i evt. IR-AE-fællesinitiativer.

Et aktuelt eks. på, at IR faktisk har fået ændret et regeringsforslag i industrivenlig retning, er det soc.dem. forslag til miljøbeskyttelseslov fremsat i folketinget 15. 2. 1973. IR var velforberedt på dette initiativ. Straks i 1969, da forureningsdebatten tog fart, nedsatte IR hele 3 interne udvalg vedr. hhv. luft, støj og vand, og da miljøministeriets lovudkast fra efteråret 1972 blev lanceret fik IR gennemtrumfet nogle interessante ændringer og tilføjelser i den oprindelige tekst.

Således er den endelige administrative kompetence i det forslag, som nu ligger på folketingets bord, placeret hos et såkaldt »uafhængigt organ«, miljøankenævnet. Dette nævn, hvori IR og andre arbejdsgivergrupper skal besætte halvdelen af pladserne, stod der intet om i forslaget, før forhandlingerne med IR blev indledt. Desuden er der blevet gjort en vigtig tilføjelse i forslagets formålsparagraf, hvori det nu hedder [42]:

> »Ved bedømmelsen af omfanget og arten af foranstaltningerne til forebyggelse og imødegåelse af forurening skal der *på den ene side* lægges vægt på de ydre omgivelsers beskaffenhed og forureningens virkninger på disse og *på den anden side* den samfundsmæssige nytte af den virksomhed, der er nævnt i paragraf 2, og omkostningerne ved beskyttelsesforanstaltningerne.«

IR har altså fået indført en elastisk »snakkeparagraf«, hvor hensynet til arbejdsgiverens produktion vejer lige så tungt som skaden på miljøet, og IR skal tilmed selv være med til at fortolke paragraffen i miljøankenævnet – hvor der til gengæld ikke kommer til at sidde een eneste forbrugerrepræsentant.

Til gengæld for disse indrømmelser har den soc.dem. regering og minister Kampmann i sin forelæggelsestale fået lov til at sige, at denne lov er godkendt af erhvervets organisationer [43].

41. *TFI*, jubilæumsnummer 1960, p. 49.
42. *Forslag til miljøbeskyttelseslov* §1 stk. 3 (mine fremhævelser).
43. *Folketingstidende* 1972/73 (fortryk) sp. 3924.

1.4.2. *Folketingsfasen*

I denne fase har IR tilsyneladende mindre at skulle have sagt. til gengæld, kan man hævde, er de væsentlige ting i lovgivningsprocessen allerede afgjort, når forslaget er kommet frem til den parlamentariske behandling.

Tidligere, især før 1. Verdenskrig, viser IRs beretninger, at Rigsdagen trods alt blev tillagt en vis betydning. Således forlangte IR ved grundlovsrevisionen i 1915, at erhvervet blev repræsenteret direkte i det nye Landsting, hvilket partierne dog afviste; og i denne periode sendte IR en mængde petitioner, åbne og lukkede breve samt deputationer til folketingsudvalg og partier.

I dag er der langt mellem sådanne IR-henvendelser, og når de en sjælden gang forekommer, har de nærmest symbolsk betydning: de skal vise IRs medlemmer, at IR gør hvad man kan og over for offentligheden markere industrierhvervenes dissens.

Som eks. på, at IR har fået en lov ændret i folketingsfasen, anfører IR selv den soc.dem. importafgiftslov fra oktober 1971. Lovforslaget kom uforberedt, hvorfor IR satte alle sejl til over for folketingsudvalget, og sammenligner man det oprindelige forslag, udvalgsbetænkningerne og den færdige lov, fremgår det, at undtagelseslisten er blevet udvidet betydeligt undervejs. IR mener selv, at dets fremtræde var afgørende i sagen [44].

Den anden indflydelseskanal ind i folketinget går via partierne. Disse kontakter – især til regeringspartier virker mest negativt, dvs. at IR søger at hindre, at nye indgreb over for industriens autonomi initieres, jvnf. VK-regeringens politik 1950–53.

Der findes ingen eksempler på, at egentlige ændringsforslag forelagt folketinget af IR via oppositionspartier har fået praktiske konsekvenser for lovgivningen.

1.4.3. *Administrationsfasen*

IR er repræsenteret i ca. 90 officielle udvalg mv. og langt de fleste af disse har til opgave at udfylde generelle love eller administrere regler for områder, hvormed det offentlige har kontrol. Af de vigtigste kan nævnes Valutarådet, Monopoltilsynets Ankenævn, Kapitalmarkedsrådet, Egnsudviklingsrådet og Ligningsrådet. Desuden udpeger IR sagkyndige dommere til Landsskatteretten, Sø- og Handelsretten og landsretterne.

Selve opbygningen af den danske administration skulle være til fordel for IR, idet et klientministerium (in casu Handelsministeriet) giver gode muligheder for etablering af stabile kontakter. IR er dog ikke ubetinget tilfreds med ord-

44. Smlg. *Lovtidende* A 1971 (L 455) pp. 1225–1231 og *Betænkning over forslag til lov om midlertidig importafgift,* Kbh. 20. 10. 71. især Bilag 22 (IRs indstilling) p. 36 f.

ningen. Allerede i 1920 klagede IR over, at hovedparten af industrisagerne blev flyttet fra Indenrigsministeriet til det nye Handelsdepartement [45], og også i dag finder man, at ministeriets ressort er for bredt i forhold til f. eks. det snævre Landbrugsministerium. Handelsministeriet skræver således over indbyrdes modstridende interesser, bl. a. er det både ministerium for producenterne og for forbrugerne! Så langt som til at forlange et egentligt Industriministerium, ønsker IR dog ikke at gå [46].

IR er integreret i administrationen af de fleste af Handelsministeriets arbejdsområder. IRs medvirken er betinget af, at organisationen kan tilbyde ekspertstøtte, hvilket resulterer i opbygningen af uformelle kontakter, der igen kommer IR til gavn i initiativfasen, samt en holdningsafsmitning og et elitefællesskab som ceteris paribus gør det lettere for IR-folkene at vinde forståelse for erhvervets synspunkt blandt embedsmænd og regeringsmedlemmer.

Også embedsmændenes karrieremotiver kan IR trække på. IR kan således v. hj. a. informationer og generel velvilje hjælpe embedsmænd opad i hierarkiet, og IR har desuden selv via sin ansættelsespolitik hentet de bedste af embedsmændene over på sin side af forhandlingsbordet. Det gælder for tiden bl. a. IR-underdirektør Ole Hansen, der tidligere var ansat i Statsministeriet, og kontorchef i IRs Erhvervsøkonomiske Afdeling, Jørgen Hansen, som IR har hentet fra Det økonomiske Råd. Som eks. på en særlig smuk karriere af denne type kan nævnes ingeniør Axel Odel, der fra stillingen som administrationschef i DSB i 1941 blev udenrigsministeriets kommiterede i industrisager. I denne egenskab kom han i nær kontakt med IR, og i 1947 blev han ansat som direktør for IRs sekretariat. Denne post bestred han indtil 1961 – året efter blev han indvalgt i IRs bestyrelse [47].

Også mht. Danmarks forhold til udlandet har IR mulighed for at markere sig administrativt. IR stiller således repræsentanter til officielle danske handelsdelegationer, og E. Carstens, underdirektør i IRs Handelspolitiske Sekretariat, var således meget aktiv i Danmarks forhandlinger om optagelse i EF. Mht. u-landshjælpen har IR folk siddende både i U-landsstyrelsen og i den såkaldte Kaffefond, og IRs faste Konsulatudvalg har ret til at komme med indsigelser ved besættelse af stillinger som Danmarks repræsentanter i udlandet.

Som case til denne fase tjener spørgsmålet om oprindelsesregler i relation til EF. Den 22. 6. 1972 underskrev det danske tolddepartement en aftale vedr. danske virksomheders brug af halvfabrikata mv. fra EFTA-lande ved Danmarks indlemmelse i EF. Reglerne passede ikke IR, der skønnede, at op imod 1/4 milliard kr. dansk import/export ville komme i klemme pga. aftalen.

IR fremsatte disse betænkeligheder over for toldmyndighederne, der fort-

45. Foss, op. cit. p. 26.
46. ifølge underdir. Einfeldt, IR.
47. jvnf. *Kraks Blå Bog*

satte forhandlingerne, idet »IR dog nu støbte kuglerne«: via sine forbindelser med Industriorganisationerne i EF-landene lod IR disse forstå, at hvis de ikke lagde pres på deres nationale regeringer, så Danmark fik en bedre aftale, ville de gå glip af en del leverancer til dansk industri. Resultatet blev, at EF indvilgede i at indføre en ny artikel (§ 25) i aftalen, hvorved 80 pct. af de IR-medlemmer, som før ville komme i klemme, fik problemerne fra juni-aftalen klaret [48].

1.4.4. *IRs prioritering af faserne*

IR har tilsyneladende etableret et generelt set særdeles veludbygget net af kontakter ind i statsapparatet. De tre faser i lovgivningsprocessen er dog næppe af lige stor værdi for IR; på basis af en analyse af IRs faktiske adfærd og ideologi, må det formodes, at organisationen bruger flest kræfter tidligt i initiativfasen, samt i den administrative udfyldning af de færdige love, hvorimod IR ikke i samme grad søger at bearbejde folketingets behandling af lovforslag.

En sådan hypotese er søgt verificeret ved at stille spørgsmålet »Hvor sætter IR generelt stærkest ind for at fremføre medlemmernes synspunkter« til IRs topembedsmænd (direktør og underdirektører), der på nærmeste hold følger og udformer IRs strategi. Rangfølgen blev:

1. prioritet: Initiativfasen
2. prioritet: Administrationsfasen
3. prioritet: Folketingsfasen

Det bør anføres, at hvor de 10 besvarelser af spørgeskemaet i enstemmighed prioriterer Initiativfasen som nr. 1, er der noget større spredning ved de to andre. Dette kan tages som udtryk for, at administrationsfasen, der ofte omfatter ukontroversielle og rent tekniske spørgsmål, af nogle IR-folk derfor regnes for mindre betydningsfuld i det *generelle* arbejde for medlemmerne. Desuden kan embedsmændenes bias som følge af afdelingstilhør i sekretariatet spille ind ved besvarelsen. Men trods dette usikkerhedsmoment synes der at være empirisk baggrund for den postulerede vægtning af IRs indsats i relation til de regelskabende processer.

48. ifølge underdir. Breitenstein, IR.

2. *IRs politiske indflydelse*

Ved beskrivelsen af disse kontaktflader og kanaler ind i det politiske apparat er intet sagt om IRs *faktiske indflydelse*, bredt defineret som evnen til explicit eller implicit at bestemme en bestemt beslutnings udfald eller en situations udvikling i almindelighed. Derfor vil der i det følgende på basis af de indsamlede data blive redegjort for arten og størrelsen af IRs politiske magt, idet jeg ud fra en række mulige analysemetoder vil opstille nogle tentative hypoteser. Da det imidlertid ikke inden for denne artikels rammer er muligt at teste disse, må analysen standse på dette trin, hvorfor der ikke søges opstilles nogen egentlig teori vedr. IRs aktuelle politiske indflydelse.

2.1. *Positionsmetoden* [49]

Tager vi IRs formelle repræsentation i kommissioner, udvalg, råd og nævn som symptom på organisationens magt, fremgår det, at IR har fået stigende indflydelse over tid. Også i forhold til beslægtede organisationer er IRs indflydelse stor under denne synsvinkel. Således var GS o. 1961 kun repræsenteret

---

Antal statslige råd, nævn mv. hvori IR er repræsenteret:
(udvalgte år)

o. 1911:	–
o. 1918:	23
o. 1921	3
o. 1931:	10
o. 1941:	46
o. 1951:	57
o. 1961:	80
o. 1971:	88

Kilder: *Årsberetningen* (alle årene), *Fortegnelse over Industriforeningens Bestyrelse og Repræsentanter i Industrirådet samt forskellige Udvalg og Administrationen* 1918–19, 1920–21, 1942 samt *Industrirådet* 70/71.

i 68 officielle organer [50]. Sammenholdt med udviklingen i IRs medlemstal (se Bilag I) kan vi opstille følgende hypoteser:

H_1: Under kriser i IRs politiske, sociale og økonomiske omgivelser øges IRs politiske indflydelse.

H_2: Ved øget IR-indflydelse øges IRs ressourcer, således at en stigning i IRs repræsentation i råd, nævn mv. giver øget medlemstilgang, hvilket igen skaber basis for øget repræsentation osv.

Positionsmetoden er imidlertid ikke nogen helt tilfredsstillende approach, fordi

49. Robert A. Dahl. *Modern Political Analysis*, N. J. 1970, p. 26 f.
50. *Handelsberetning for året 1961*, Kbh. 1962.

den sætter lighedstegn mellem formel og reel indflydelse og ikke prioriterer eller vægter råd, nævn, kommissioner og udvalg efter politisk betydning.

2.2. *Elvanders metode* [51]

Et andet udtryk for IRs politiske indflydelse fås ved at analysere organisationens egen opfattelse af sin position i relation til andre faktorer i det politiske system. Metoden har den fordel, at man direkte får et subjektivt udtryk for magt, hvorfor man undgår en række definitoriske problemer.

Derfor stillede jeg følgende spørgsmål til lederne af IR: »Hvilke organer, mener De, i Danmark har størst betydning i de dele af den politiske beslutningsproces, der vedrører spørgsmål af interesse for IRs medlemmer.« På basis af 18 besvarelser fremkom følgende prioritering:

1. prioritet: Regeringen
2. prioritet: Forvaltningen
3. prioritet: Folketinget
4. prioritet: Massemedierne
5. prioritet: Industrirådet

Nils Elvander stillede et lignende spørgsmål til IRs søsterorganisation i Sverige, Industriförbundet, og også i den svenske undersøgelse fremkom denne prioritering af organerne [52].

Svarene fra IR er stort set entydige. Størst spredning forekommer mht. offentlighedens rolle, dvs. massemedierne, der hos en enkelt respondent får 1. prioritet! Det fremgår klart, at organisationens medlemmer vurderer IRs egen indflydelse lavt i forhold til de officielle statsorganer, hvorfor følgende hypotese kan opstilles:

> H_3: IR ønsker ikke bl. a. at ideologiske grunde at fremstå som nogen stærk og enerådende interesseorganisation.

Denne ideologisk betingede »beskedenhed« kommer også til udtryk gennem explicitte IR-udtalelser. Således skriver den daværende direktør for IR, Axel Odel [53]:

> »Gennem denne vekselvirkning (med statsorganerne. ABL) får en erhvervsorganisation som Industrirådet en betydelig *indflydelse,* men nogen *magt* udover argumenternes *styrke* – råder organisationen ikke over.«

51. Nils Elvander, *Interesseorganisationerna i dagens Sverige,* Lund 1966.
52. ibid. p. 272.
53. *TFI,* jubilæumsnummer 1960, p. 6 (mine fremhævelser)

Ydermere afskyr IR jvnf. Arnth-Jensen citatet p. 144 enhver form for »organisationsvælde«, hvorfor IR jo ikke så godt kan føre sig frem som en magtfuld interesseorganisation, der stiller ultimative krav til statsmagten.

Heller ikke Elvanders metode til måling af politisk indflydelse er dog ideel. Til metodens svaghed hører, at man ingen garanti har for svarenes oprigtighed, og som det bl. a. anføres i en af de adspurgte IR-respondenters kommentarer til spørgsmålet, er de opstillede alternativer muligvis inkommensurable.

2.3. *Beslutningsprocesanalysen* [54]

En mere valid målestok for IRs indflydelse ville vi få ved at analysere de beslutninger, hvori IR rent faktisk formelt eller uformelt tager del mht. nogle udvalgte key-issues, der explicit er højt prioriteret i IRs værdihierarki, samt i hvor høj grad IRs synspunkter er slået igennem og blevet indeholdt i den endelige beslutning. Et konkret eksempel på denne metode er anført mht. miljøbeskyttelsesloven.

Over tid kunne en sådan analyse f. eks. omfatte toldspørgsmålet i 20'erne, afviklingen af valutarestriktionerne i 30'erne, modstanden mod egnsudviklingsloven i slutningen af 50'erne, kampagnen for tilslutning til EF i begyndelsen af 70'erne samt ØD-sagen i 1972/73.

Uden at have analyseret hvert issue til bunds tyder alle data på, at IR helt frem til i dag på disse key-issues kun har fået halve sejre og ofte rene nederlag. Med dette mål alene synes IR altså ikke at have stor politisk indflydelse. Kun mht. EF og helt aktuelt i ØD-spørgsmålet, kan man sige, at IR har fået sin vilje trumfet igennem, og karakteristisk nok står IR i begge disse issues sammen med bl. a. Landbrugsrådet, der på denne variabel scorer langt højere end IR.

> H_4: Kun i koalition med andre interessegrupper kan IR øve manifest indflydelse på konkrete beslutninger på det folketingspolitiske plan.

Denne hypotese om IRs afmagt sættes i relief, når man betragter udviklingen i IRs ressourcer. Medlemstallet (se bilag I) har således været støt stigende fra o. 1932 og når et toppunkt o. 1950, hvor over 3400 af Danmarks største industriforetagender er organiseret i IR. Faldet i årene derefter må ydermere tilskrives sammenlægninger inden for erhvervet, hvorimod IRs repræsentativitet og rolle som talerør for den samlede storkapital er uformindsket.

Økonomisk er IR velfunderet, og da medlemstallet betyder en stigning i IRs indtægter, idet kontingentet beregnes som promille af den udbetalte lønsum

54. Dahl, op. cit. p. 27.

i virksomhederne, er også IRs økonomiske ressourcer voksende over tid. Bidraget er for øjeblikket 2 promille af den udbetalte arbejdsløn – dog kun 1 promille af løn til ansatte funktionærer.

IR har desuden i forhold til arbejderbevægelsen et relativt stort sekretariat til rådighed. Antallet af ansatte bureaukrater har i nogen tid ligget fast o. 100 eksperter.

IR er ydermere talerør for den herskende klasse med rige muligheder for at indgå koalitioner med partier og andre organisationer på arbejdsgiversiden, og pga. markante ledere og sit gode forhold til kommunikationssystemet har IR en god portion prestige at spille på.

På næsten alle ressource-dimensioner scorer IR altså højt. Hertil kommer, at industrien som helhed er gået voldsomt frem i IRs levetid og i dag er landets største erhverv.

2.4. *Non-decision-analysen* [55]

Noget af forklaringen på det paradoksale misforhold mellem IRs potentielle og manifeste indflydelse ligger utvivlsomt i beslutningsprocesanalysens manglende evne til at registrere *anticipated reaction* og analysere *non-decision-processen*. Vi må altså for at få et dækkende billede af IRs politiske magt også se på og definere IRs objektive interesser, analysere samfundsnormerne og se på hvilke grupper i samfundet en mulig *mobilization of bias* gavner.

I et kapitalistisk samfund som det danske vil arbejdsgiverinteresserne – hvad enten de er organiserede i IR eller ej – have stor gennemslagskraft. IR har derfor større valgfrihed mth. sin indflydelsesform end lavere klassers organisationer, og den »diskrete« form for magtudøvelse, som denne metode søger at analysere, synes at svare godt til IRs officielle ideologi. IR lægger således vægt på at fremtræde som udtryk for almeninteresser af typen »Hvad der er godt for industrien er godt for Danmark« og aldrig som en (sær)interesseorganisation. Det kommer bl. a. til udtryk i en artikel skrevet af IRs daværende formand, fhv. minister for handel, industri og søfart, Aage L. Rytter: [56]

> »Industrien er et frit erhverv og ønsker at blive ved med at være det. Industriens indsats for at løse de forestående omstillingsproblemer skal derfor ydes af virksomhederne og deres organisationer selv . . . Det må til stadighed være et vigtigt mål for den økonomiske politik at skabe et sådant økonomisk klima, at industrien og de øvrige erhvervs selvvirksomhed trives – til bedste for hele befolkningen.«

55. Bacrach & Baratz, *Power and Poverty*, N. Y. 1970, p. 43 ff.
56. *TFI*, jubilæumsnummer 1960, p. 3.

IR ønsker altså ikke, at staten griber direkte ind over for erhvervet, men derimod adskillelse mellem den private og den offentlige sektor. Inddrager vi derfor IRs ideologi i analysen kan vi opstille følgende hypoteser om IRs reelle politiske indflydelse:

> H_5: IR søger primært at begrænse statens indgreb i erhvervslivet. Kun når et issue er sluppet igennem non-decision-processen markerer IR sig officielt.
> H_6: På dette sene tidspunkt vil IR til gengæld have svært ved at sublimere initiativet, da netop det, at et forslag når op på det folketingspolitiske plan, er tegn på, at kræfter (koalitioner) stærkere end IR prioriterer sådanne sager højt i deres værdihierarki, hvorfor omkostningerne for IR ved at anvende sine magtressourcer på dette sene tidspunkt er så store, at de bliver prohibitive.

IRs indflydelse må altså ses på baggrund af den mobiliserede bias i det kapitalistiske samfund og dermed de potentielle indgreb over for industrierhvervet, som pga. IRs eksistens ikke engang blev forsøgt gennemført i perioden 1910–73.

Metodens svaghed er, at dens teser kun vanskeligt lader sig empirisk verificere. Men dette aspekt af indflydelseskategorierne er dog næppe derfor det mindst relevante.

Non-decision-analysen kan bl. a. give en plausibel forklaring på hvorfor IR almindeligvis betragtes som værende mindre indflydelsesrig end f. eks. Landbrugsrådet. For hvor landbruget har været i tilbagegang og dermed tvunget sin organisation til åbenlyst at benytte sin indflydelse for at få staten til *aktivt* at gribe ind i erhvervet med subsidier og anden støtte, repræsenterer IR storindustrien, der generelt har haft fremgang i perioden, og hvis medlemmer med IR som redskab har ønsket en *passiv* statsmagt og et minimum af indblanding i erhvervets forhold.

IR har derfor hverken haft behov for eller ønsket at udøve manifest politisk indflydelse. Men i kraft af, at en lang række sager, der strider mod storindustriens interesser, pga. IR overhovedet ikke blev officielle issues, har IR imidlertid øvet implicit – men derfor ikke mindre reel – indflydelse på samfundsudviklingen.

Nogle anvendte forkortelser:

AE	Arbejderbevægelsens Erhvervsråd
BIAC	Business and Industry Advisery Commitee to OECD
DA	Dansk Arbejdsgiverforening
DR	Danmarks Radio
FU	forretningsudvalg
GS	Grosserer-Societetet
IR	Industrirådet
IF	Industri Foreningen
kons.	indtil 1915 partiet Højre; derefter Det konservative Folkeparti
LR	Landbrugsrådet
TFI	Tidsskrift for Industri
UNICE	Union des Industries de la Communauté Européenne

BILAG I: Antallet af industrivirksomheder tilsluttet Industrirådet 1920–71

Kilde: *Dansk Industriberetning* 1920–1960 og *Årsberetning for I. R. og I. F.* 1954–1971.

Anm: IRs medlemstal for det første tiår 1910–20 foreligger ikke udspecificeret fra IFs medlemsopgørelse. I Industriberetningen 1911 nævnes det kun, at 26 industrigrene er repræsenteret i IR. I Industriberetningen 1914 omfatter IR 26 brancheorganisationer og 18 enkeltvirksomheder. Tt 1. verdenskrig i lighed med de senere kriser har betydet medlemsfremgang for IR kan altså ikke direkte påvises, men det er sandsynligt, idet det samlede medlemstal for IF og IR i perioden 1914–19 steg fra 4272 til 4866 medlemmer.

Den danske økonomiske situation

Fra slutningen af april til begyndelsen af juni foregik en række drøftelser mellem folketingets politiske partier, hvor især den økonomiske situation og boliglovgivningen var i centrum.

Den 8. maj fremlagde regeringen i folketinget sine planer til en sanering af den danske økonomi.

De direkte skatter skal nedsættes i 1975. Den progressive grundbeløbsskala, der anvendes ved beregningen af indkomstskatten til staten, foreslås tilpasset til den indkomstudvikling, der har fundet sted siden den blev indført i 1970. Ved denne tilpasning er hovedvægten lagt på en kraftig udvidelse af skalaens første trin, det såkaldte proportionalskattestræk, hvor merindtægt ikke fører til forhøjelse af beskatningsprocenten. I 1975 vil skalaens første trin efter de nugældende regler blive anvendt i indkomstintervallet 7–35.000 kr. Efter regeringens forslag er indkomstintervallet 10–80.000 kr. Endvidere påtænkes det at ændre fradragsreglerne. Foruden indskrænkninger i fradragsmulighederne for renteudgifter, lønmodtagerfradrag og udgifter til syge- og ulykkesforsikring skal fradragene i fremtiden trækkes direkte fra skatten i stedet for nu fra den selvangivne indkomst. Skatteændringsforslaget, der først senere på året kommer til endelig behandling i folketinget, vil medføre en nedsættelse af den samlede statsindkomstskat for indkomståret 1975 på ca. 10 mia. kr.

Nedgangen i statsindtægterne skal kompenseres ved kraftige besparelser på de offentlige budgetter. Det er regeringens hensigt at spare 20 mia. kr. i de kommende 3 år, heraf 5 milliarder i det kommende finansår. Besparelserne foreslås bl. a. hentet ved beskæring af statslige bygge- og anlægsarbejder, beskatning af børnetilskud, omlægning af studielåneordningen, adgangsregulering for videregående uddannelser og en begrænsning i U-landsbistanden. Som supplement til besparelserne på de statslige budgetter skal de kommunale aktiviteter begrænses. Således blev det besluttet ved et møde den 24. maj mellem regeringen og Kommunernes Landsforening, at kommunernes mulighed for at investere, til trods for de fortsatte løn- og prisstigninger, bliver reduceret med 300 mill. kr. i finansåret 1975/76. Investeringsrammen bliver 3,5 mia. kr. mod 3,8 mia. kr. i indeværende finansår. Lånerammen for 1975/76 er halveret i forhold til i år. I det kommende finansår må kommunernes låntagning ikke overstige 630 mill. kr.

Hvis der opnås et politisk forlig om de her skitserede statslige besparelser

ved finanslovsdebatten i efteråret, vil 5 mia. ud af de 10 mia., som sænkningen af de direkte statsskatter medfører, være dækket. Hvis der ikke kan opnås yderligere offentlige besparelser, har regeringen foreslået en momsforhøjelse på 5 pct. gennemført senere til dækning af de resterende 5 mia. kr.

Til begrænsning af valutaudstrømningen, der er forårsaget af det store handelsbalanceunderskud i den forløbne del af 1974, fremlagde regeringen sine forslag til et valutaværn. Forslagene, der bestod af en række afgiftsforhøjelser, medførte en ugelang politisk krise. Den 15. maj blev der imidlertid indgået et politisk forlig, der betød, at en række afgiftsforhøjelser blev vedtaget med omgående ikrafttrædelse. Der er tale om en stigning i afgiften på tobak, vin, øl og spiritus samt en stigning i afgiften på hårde hvidevarer og båndoptagere. Indregistreringsafgiften på personbiler forhøjes, og vægtafgiften stiger fra 1. august 1974. Forhøjelsen af registreringsafgiften er af midlertidig karakter, idet den skal bortfalde ved udgangen af 1974. De samlede afgiftsforhøjelser kan skønnes at give staten et merprovenu på omkring 1,5 mia. kr. i indeværende finansår.

Den 11. juni indgik Socialdemokratiet, Venstre, Det radikale Venstre, Det konservative Folkeparti, Centrums Demokraterne og Kristeligt Folkeparti en aftale om et 4-årigt boligforlig. Aftalen er efter nogle indledende punkter delt op i 3 hovedafsnit: Det sociale boligbyggeri, det private udlejningsbyggeri og ejerboliger.

I indledningen påpeges, at det ud fra beskæftigelses- og investeringshensyn i byggesektoren er hensigtsmæssigt at opstille et mål for boligproduktionen. Man vil tilstræbe en stabil boligproduktion på ca. 40.000 boliger pr. år.

I afsnittet om det sociale boligbyggeri fremgår det, at der kan gives tilsagn om 8.000 boliger årligt i dette byggeri, finansieret efter følgende hovedregler gældende fra 1/4-1975 (evt. 1/1-1975): Der skal tilvejebringes en grundkapital på 26 pct. af byggeriets værdi heraf 10 pct. fra staten, 5 pct. fra kommunerne, 8 pct. fra Boligselskabernes Landsbyggefond og 3 pct. fra lejerne. Grundkapitalen er rentefri og kan gøres afdragsfri i indtil 50 år.

Landsbyggefondens indskud forudsætter bl. a. en regulering af huslejen i almennyttigt byggeri opført før 1965. Reguleringen skal finde sted med mindst 35 mill. kr. pr. 1/4-1975 og yderligere 35 mill. kr. pr. 1/4-1976.

Rentesikringsordningen opretholdes. Rentesikring ydes stadig ned til 6 pct., men fra det 5. år skal der finde en aftrapning sted startende med 1/2 pct. årlig af prioritetslånenes nettoprovenu. Herudover kan der om nødvendigt stilles et udlånsbeløb på 35 mill. kr. til rådighed fra staten til driftslån og lignende foranstaltninger, der kan medvirke til at nedsætte huslejen i nybyggeriet. Endelig skal det nævnes, at der inden udløbet af 4-års perioden kan indføres indekslånefinansiering af nybyggeri, hvis et flertal i folketinget ønsker det.

For udlejningsejendomme i øvrigt skal der med virkning fra 1/4-1975 foretages nogle ændringer i lejeloven, således at lejerne bl. a. sikres bedre beskyttelse mod opsigelse og urimelig huslejefastsættelse. På ejerboligområdet er de seks partier enige om, at der pr. 1. januar 1976 skal indledes en afvikling af de eksisterende regler for beskatning. Der er ingen konkrete forslag indeholdt i forliget. Man henviser spørgsmålet til et hurtigtarbejdende udvalg, der får til opgave at udarbejde forslag til gradvis afvikling af lejeværdibegrebet og en gradvis begrænsning af fradragsretten for renter af gæld i ejerboliger.

Det er endvidere besluttet, at lejeværdien for skatteåret 1975 fastsættes på grundlag af 15. almindelige vurdering forhøjet med 15 pct. For huse erhvervet før 8. december 1969 fastsættes lejen til 2 pct. af det forhøjede vurderingsbeløb, mens lejeværdien af huse erhvervet efter 8. december 1969 fastsættes til $2^3/_4$ pct. I begge tilfælde gælder, at for værdier over de første 600.000 kr. fastsættes lejeværdien til 5 pct.

Udenrigshandel og betalingsbalance

Handelsbalanceunderskuddet har i de første 5 måneder af 1974 været på 7,3 mia. kr. I tilsvarende periode i 1973 var underskuddet 4,2 mia. kr. Importen er i forhold til 1973 steget med 43 pct., hvoraf brændsels- og smørestoffer samt råvarer har vist den største stigning. Den samlede eksport af varer er i den betragtede periode steget med 33 pct. i forhold til 1973. Industrieksporten viste en stigning på 42 pct., hvorimod eksporten af kød- og mælkekonserves kun havde en moderat stigning på 12 pct.

Handelsbalancen

	Import		Eksport		Merimport	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974
Januar	3.891	5.269	2.585	3.243	1.306	2.026
Februar	3.305	5.026	2.939	3.864	366	1.162
Marts	3.505	5.388	2.986	4.171	519	1.217
April	3.389	5.514	2.584	3.766	805	1.748
Maj	4.342	5.192*)	3.117	4.040	1.205	1.152*)
Juni	3.642		2.961		681	
Juli	3.388		2.824		564	
August	3.702		2.661		1.041	
September	3.745		3.679		72	
Oktober	4.694		3.624		1.070	
November	4.546		3.314		1.232	
December	4.305		3.670		635	
I alt	46.454		36.944		9.510	

*) Foreløbig opgørelse

Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster er i 1. kvartal 1974 opgjort til 3,2 mia. kr., dvs. større end i hele 1973, hvor underskuddet var på knap 3 mia. kr. Den betydelige forringelse i 1. kvartal skyldes helt overvejende den meget kraftige stigning i underskuddet på handelsbalancen. Finansieringen af 1. kvartals underskud skete ved en nettokapitalimport på ca. 2 mia. kr., samt en formindskelse af vor internationale nettolikviditet på de resterende 1,2 mia. kr.

Penge- og kreditforholdene

Nedgangen i den samlede valutastilling illustrerer hvor vanskeligt det er, til trods for en stram indenlandsk kredit- og pengepolitik, at fremkalde en privat låntagning i udlandet, som er tilstrækkelig til at dække det fortsat betydelige betalingsbalanceunderskud. I den resterende del af 1974 kan det blive endnu vanskeligere at få erhvervslivet til at optage lån i udlandet, idet renten i midten af 1974 er på vej op de fleste steder i Europa og USA. Årsagen hertil er, at regeringerne i de enkelte lande forsøger at bremse den tiltagende inflationære udvikling ved særdeles stramme kreditforanstaltninger. Frankrig hævede således diskontoen fra 11 pct. til 13 pct. den 20. juni, og i Østrig, Belgien, Italien og Sverige er der også sket rentestigninger. Mange amerikanske banker har hævet »Prime Rate« – renten for lån til første klasses låntagere – til 12 pct., og enkelte banker er nået op på 12,25 pct. Samtidig har eurodollarrenten på 3 måneders penge været opadgående. Fra midten af maj til begyndelsen af juni er denne rente steget fra et niveau på 12–13 pct. op til 14–15 pct., og yderligere stigninger kan ventes.

Nationalbanken påpeger i sin kvartalsoversigt i maj, at både den alvorlige betalingsbalancesituation og de kraftige prisstigninger tilsiger opretholdelse af en stram kreditpolitik herhjemme. På Nationalbankens møde med pengeinstitutternes organisationer i april aftaltes det derfor at fastholde det gældende udlånsloft indtil videre, hvilket i betragtning af den stærke stigning i produktion og omsætning (målt i løbende priser) repræsenterer en tiltagende stramning af kreditpolitikken. Udlånsloftet var i midten af 1974 praktisk taget fuldt udnyttet både i banker og sparekasser, men der er kun konstateret mindre overskridelser svarende til ca. 1/4 pct. af udlånsloftet.

Den effektive gennemsnitlige obligationsrente blev ultimo juni opgjort til 17,59 pct. Ultimo marts var den gennemsnitlige rente 15,29 pct. Udviklingen skyldes til dels, at obligationsudbuddet stadig ligger på et højt niveau. Således var nettotilgangen af obligationer i de første 5 måneder af 1974 10,6 mia. kr. mod 10,1 mia. kr. i de tilsvarende måneder i 1973.

I juni, juli og august må udbuddet af obligationer forventes fortsat at blive stort. Dette skyldes blandt andet, at den gennemsnitlige byggetid for parcelhuse er forøget. Mange bygherrer, der påbegyndte boligbyggeriet i 1973, for-

søger at udsætte den endelige færdiggørelse og dermed den endelige prioritering i håb om en snarlig stigning i obligationskurserne.

At obligationsudbuddet fortsat vil blive stort i slutningen af 2. kvartal og i begyndelsen af 3. kvartal understøttes af den månedlige statistik over tinglysninger af pantebreve i fast ejendom. I maj tinglystes pantebreve med en samlet pålydende værdi på 2.260 mill. kr. til realkreditinstitutterne, dvs. en stigning på 17 pct. i forhold til maj 1973, hvor den pålydende værdi af udstedelserne var 1.931 mill. kr.

Den 27. juni blev det ved et møde mellem regeringen, Nationalbanken og Realkreditrådet besluttet at lempe en del af de obligationsrationeringsbestemmelser, der blev indført i april 1973. Det var det såkaldte prisstop, der blev ophævet. Prisstoppet virkede på den måde, at belåning af såvel parcelhusbyggeri, ejerlejlighedsejendomme, privat udlejningsbyggeri som erhvervsbyggeri blev foretaget på grundlag af det pr. 1. april 1973 gældende prisniveu. Efter ophævelsen af prisstoppet gælder, at for huse med byggetilladelse efter den 1. april 1974 vil kreditforeningsvurderingen, der ligger til grund for belåningen, ske efter de nugældende byggepriser. For huse påbegyndt før 1. april 1974, hvor prioriteringen endnu ikke er foretaget, vil kreditforeningsvurderingen medtage halvdelen af de byggeprisstigninger, der er indtruffet siden 1. april 1973.

Ophævelse af prisstoppet vil sandsynligvis ikke få nævneværdig indflydelse på obligationsudbuddet, idet den eksisterende låneloftordning fortsat gælder. Dette betyder, at der for nyopførte parcelhuse og ejerlejligheder fortsat er et maksimumbeløb på den samlede realkreditbelåning pr. boligenhed. Dette maksimum fastsættes således: 350.000 kr i hovedstadsområdet, 300.000 kr. i Århus, Odense og Ålborg samt Roskilde Amt, 270.000 kr. i den øvrige del af landet.

Københavns Fondsbørs udsendte i begyndelsen af juli måned sin halvårsrapport. Rapporten omfatter perioden 1. januar til 28. juni i år. Aktierne på hovedbørsen havde ved årets begyndelse en kursværdi på 16,6 mia. kr., men denne værdi var den 28. juni faldet til 14,5 mia. kr. På efterbørsen er aktierne faldet i kursværdi fra 9,2 til 7,8 mia. kr. De voldsomme kursfald kan også konstateres i aktieindekset. Det var 1. januar 101,29 og den 28. juni 88,85. Bag de markante kursfald ligger blandt andet en frygt for den accelererende omkostningsudvikling, som dansk erhvervsliv står overfor. Fra den 28. juni til den 12. juli fortsatte kursfaldene på aktier. Aktieindekset blev den 12. juli opgjort til 82,18.

Priser, forbrug og investering

De internationale råvaremarkeder oplever i øjeblikket en nedadgående tendens i priserne. Blandt de råvarer, hvis priser især falder, er metallerne. År-

Prisindeks

	Råvare-prisindeks		Engros-prisindeks		Forbruger-prisindeks		Måneds-prisindeks	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974	1973	1974
	1968 = 100		1968 = 100		1964 = 100		jan. 1971 = 100	
Januar	135	237	129	163	169,8	194,2	114,2	130,5
Februar	135	250	132	164	171,6	194,8	115,1	131,1
Marts	136	250	133	168	172,6	196,5	115,9	132,5
April	141	247	135	168	174,9	199,8	117,3	135,1
Maj	151	245	139	168	177,1	202,4	119,2	137,4
Juni	157		144		178,5		120,0	138,1
Juli	163		144		179,7		120,9	
August	157		142		180,8		121,6	
September	154		142		182,7		122,9	
Oktober	159		145		184,8		124,0	
November	180		148		187,9		126,7	
December	193		152		190,8		128,4	

sagerne til prisfaldene er dels afmatningstendenserne i det internationale konjunkturforløb, der medfører, at efterspørgslen efter råvarer falder, dels nogle spekulative salg. Hvor spekulanterne tidligere købte op i forventning om prisstigninger, sælges nu for at realisere eventuelle gevinster.

Ved beregningen af månedsprisindekset for maj 1974 var der for første gang benyttet en ny vægtfordeling baseret på resultaterne af Danmarks Statistiks forbrugerundersøgelse for året 1971. Majmånedsprisindekset blev 137,4. Dette var i forhold til indekset for april en stigning på 2,3 points. Af denne stigning skyldtes godt 1,0 point den halvårlige regulering af boligposten på grundlag af huslejeudviklingen fra oktober 1973 til april 1974, og 0,5 point hidrørte fra reguleringen af en række ferieudgifter. Fra maj til juni viste månedsindekset imidlertid kun en moderat stigning, idet indekset steg med 0,7 point til 138,1.

Reguleringspristallet for april, der er beregnet som et gennemsnit af månedsprisindeksene for februar, marts og april, er opgjort til 132,9 (jan. 1971 = 100). Ifølge dyrtidsreguleringsordningen udløses én dyrtidsportion for hver tre point, reguleringspristallet stiger. Regulering er senest sket ved indeks 127. Med det offentliggjorte månedsprisindeks for maj er det sikkert, at juliregu-leringspristallet vil udløse 3 dyrtidsportioner, således at 1974 i alt vil give 6 dyrtidsportioner. Dette er ensbetydende med, at industriarbejdernes gennemsnitlige timefortjeneste alene på grund af den automatiske dyrtidsregulering vil stige med ca. 11 pct. i 1974. Muligheden for 4 dyrtidsportioner til juli er ikke til stede, idet månedsprisindekset for juli i givet fald skal stige med 3,3 points, og det er utænkeligt, at dette vil ske.

Det foreløbige detailomsætningsindeks for maj 1974 blev sæsonkorrigeret 185. Fra maj 1973 har der været en stigning i indekset på ca. 18 pct. År-

sagen til, at majindekset viste en relativ større årlig stigningstakt, end det var tilfældet i de foregående måneder, er det før omtalte valutaværnsforslag, som regeringen har fremført. Før det politiske forlig blev etableret, der sikrede gennemførelsen af afgiftsforhøjelser, gik nogle dage, hvor offentligheden kendte regeringens planer. I disse dage oplevede butikker, der handlede med de nu afgiftsbelagte forbrugsvarer, en købelyst, der ellers kun er forbeholdt juletiden. Resultatet blev, at forbrugsvaregruppen, der indgår i detailomsætningsindekset, fra maj 1973 til maj 1974 viste en stigning på ca. 29 pct., gruppen nærings- og nydelsesmidler steg 18 pct., og endelig tegnede gruppen beklædning m. v. sig for en stigning på kun 4 pct.

I perioden januar–maj 1974 nyindregistreredes i alt 54.520 personbiler. I den tilsvarende periode i 1973 var tallet 55.977. I den resterende del af dette år må der forventes en meget markant nedgang i bilsalget herhjemme, idet det gennemførte valutaværn medførte en kraftig stigning både i vægtafgifter og i indregistreringsafgifter.

Det påbegyndte boligbyggeri ligger fortsat på et særdeles lavt niveau. Således blev der i maj kun påbegyndt 2.054 lejligheder i det samlede boligbyggeri mod 4.737 i maj 1973. I de første 5 måneder af 1974 er der sket et fald i påbegyndelser på 46 pct. i forhold til de tilsvarende måneder i 1973. Antal fuldførte lejligheder ligger derimod i den betragtede periode ca. 4 pct. under 1973-tallet. Dette må blandt andet ses i lyset af den før omtalte forlængelse af den gennemsnitlige byggetid for parcelhuse. I maj var der i alt ca. 54.000 lejligheder under opførelse mod ca. 70.000 i maj 1973.

Produktion og beskæftigelse

Danmarks Statistik udsendte i begyndelsen af juni for første gang en oversigt over industrivirksomhedernes omsætning, ordreindgang og ordrebeholdninger. For hver af grupperne er der foretaget en opdeling på hjemme- og eksportmarkedet. Mens udviklingen i omsætningen belyser det, som er realiseret, vil variationerne i ordreindgang og ordrebeholdning kunne give væsentlige oplysninger om udviklingen i den nærmeste tids beskæftigelse og produktion. Statistikken vil i fremtiden blive udsendt en gang om måneden og vil blive baseret på oplysninger indsamlet fra ca. 1.600 industrifirmaer, der dækker ca. 70 pct. af industriens totale omsætning. Der foretages opregning af de modtagne oplysninger, således at de offentliggjorte tal omfatter hele industrien.

Industriens omsætning af egne varer og tjenester var for samtlige industrigrupper i april 5 pct. højere end i januar. Inden for de enkelte grupper var det især den råstofudvindende industri samt jern- og metalindustrien, der viste den største omsætningsfremgang, mens nærings- og nydelsesmiddelindustrien i april havde mindre omsætning end i januar. Det fremgår endvidere, at skibsværfter, jern- og metalindustrien samt den kemiske industri har haft en meget stor af-

sætning til udlandet, mens kun ca. 5 pct. af den råstofudvindende industriomsætning stammer fra eksport.

Ordrebeholdningen i den samlede industri var i april 7 pct. højere end i januar. Eksportandelen af ordrebeholdningen var 51 pct.

Arbejdsløsheden i maj 1974 blev opgjort til 25.300 personer eller 3,0 pct. af de arbejdsløshedsforsikrede, hvilket er samme ledighedsprocent som for marts og april, mens ledighedsprocenten for maj 1973 var 1,6. Det er især byggefagene der på grund af indskrænkningen i byggeaktiviteten er blevet ramt. I maj 1973 var arbejdsløshedsprocenten 1,6 inden for byggefagene. Den er i samme måned i år steget til 4,0 pct.

For at komme en eventuel yderligere stigning i byggefagenes ledighedsprocent i forkøbet, har regeringen besluttet, at det gældende bygge- og anlægsstop fra 15. august ophæves for kommunale og amtskommunale arbejder. Disse arbejder skal dog holdes inden for investeringsloftet hos kommuner og amter. Det statslige bygge- og anlægsstop opretholdes.

Svend Lundgren

16/7-1974

Politisk Kronik

UDLANDET

April 1974

1. – Udenrigsmin. James Callaghan fremsætter i EF's ministerråd den britiske regerings krav om genforhandling af tiltrædelsestraktaten. Han følger i sin tale Labours hårde linie, som vil betyde ændring af Romtraktaten. Han meddeler, at regeringen efter heldig afslutning af forhandlingerne vil lade vælgerne tage stilling til resultatet ved valg eller folkeafstemning. Skulle forhandlingerne strande, vil regeringen betragte Storbritanniens traktatlige forpligtelser som ikke bindende og lade vælgerne afgøre, om der skal forhandles om Storbritanniens udtræden af EF. – 3. Callaghan erklærer i Underhuset, at den britiske regering ikke søger efter et påskud til at udtræde af EF, men går til forhandlingerne med god vilje til at nå et resultat, der gør det muligt for Storbritannien at blive i Fællesskabet.

Ministerpræsident Endelkachew Makonnen åbner i Addis Ababa en forfatningskonference (se 1/3). – 8. Den ethiopiske regering offentliggør en hvidbog – den første i landets historie – om de påtænkte reformer, bl. a. en jordreform – 14. Kejser Haile Selassie meddeler, at hans sønnesøn, den 20-årige prins Zare Yakob, er udnævnt til fungerende kronprins. (Prinsens fader, kronprins Asfa Wossen, er alvorligt syg efter en hjerneblødning i 1972).

2. – Georges Pompidou, Frankrigs præsident siden juni 1969, premierminister april 1962–juli 1968, afgår ved døden i en alder af 62 år. I overensst. med forfatningen overtager senatspræsident Alain Poher præsidentembedet indtil ny præsident er valgt. – 18. Forfatningsrådet godkender 12 kandidater til præsidentvalget, der er fastsat til 5/5 og – hvis ingen af kandidaterne har opnået absolut flertal – 19/5, hvor der i så fald skal vælges mellem de to kandidater, der i første omgang har fået flest stemmer. Blandt de godkendte kandidater er finansmin. Valery Giscard d'Estaing, lederen af de uafhængige republikanere, fhv. premiermin. Jacques Chaban-Delmas, UDR (gaullister), det socialistiske partis gen.sekr. François Mitterrand og den hidtidige postmin. Jean Royer.

5. – Libyens revolutionære kommandoråd meddeler, at det har fritaget statsoverhovedet oberst Khadafi for de politiske, administrative og ceremonielle funktioner, han hidtil har udøvet, for at han kan hellige sig ideologiske og organisatoriske opgaver. Han fortsætter som øverstkommanderende for de væbnede styrker og er stadig statsoverhoved, men de ceremonielle opgaver overtages af ministerpræsident Abdel Salem Jalloud.

I Laos dannes, stærkt forsinket af opposition fra højreelementer i regering og nationalforsamling og af uenighed om gennemførelsen af neutraliseringen af Vientiane og Luang Prabang, en provisorisk national samlingsregering og et politisk råd (se 14/9 73). Forinden er overenskomster om neutraliseringen af de to hovedstæder trådt i kraft 27/3. Herefter skal hver af parterne – Vientianeregeringen og Pathet Lao – stationere 1200 soldater i Vientiane og 600 i Luang Prabang, de skal være udrustet på samme måde, og der skal oprettes en fælles kommando for de to styrker. Ingen andre tropper, bortset fra den kgl. livgarde, må opholde sig inden for en afstand af 15 km fra de hver af de to byer. Endvidere skal hver af parterne holde en politistyrke på 1000 mand i Vientiane og 500 mand i Luang Prabang. Fyrst Souvanna

Phouma fortsætter som ministerpræsident i samlingsregeringen, der består af 5 repræsentanter for Vientiane-regeringen, 5 for Pathet Lao og 2 neutrale. Fordelingen af ministerposterne er som bestemt i protokollen af 14/9 73. Udenrigsministerposten er besat med Pathet Lao repræsentanten Phoumi Vongvichit, der tillige er viceministerpræsident. Pathet Lao lederen fyrst Souphanouvong, der ikke har ønsket at indtræde i regeringen, bliver præsident for det politiske råd, der består af 16 repræsentanter for hver af parterne og 10 neutrale. – 6. Den amerikanske regering meddeler, at den øjeblikkelig trækker 170 af de 200 »militærattacheer« ved den amerikanske ambassade tilbage. Allerede 28/2 har Thailand meddelt, at de sidste thailandske tropper i Laos vil være ude af landet senest i juni.

Udenrigsministrene fra Indien, Pakistan og Bangladesh forhandler i New Dalhi. Hovedemner er spørgsmålene om de 195 pakistanske krigsfanger, der af Bangladesh er anklaget for krigsforbrydelser, og fuldførelsen af hjemsendelsen af pakistanere i Bangladesh. 9/4 sluttes aftale, hvorefter Bangladesh går med til at opgive retssagen mod de 195 fanger, og Pakistan erklærer sig villig til at tage imod 3 kategorier af ikkebengalere uden begrænsning. 30/4 er hjemsendelsen af de 72.715 krigsfanger og 17.186 internerede civilpersoner fuldført.

10. – Den 76-årige Golda Meïr meddeler på et møde i Arbejderpartiet, at det er hendes uigenkaldelige beslutning at træde tilbage som Israels premierminister. Det er mindre end en måned siden (10/3) det lykkedes hende at bringe regeringskrisen efter valget 31/12 73 til afslutning og danne ny regering. Hun understreger, at hendes beslutning ikke har forbindelse med striden inden for Arbejderpartiet om forsvarsmin. Dayan, der af en undersøgelseskommission under ledelse af dommer Agranat er blevet fritaget for personligt ansvar for den forsinkede mobilisering ved oktoberkrigens udbrud, medens stabschefen, general David Elazar og høje officerer i efterretningstjenesten har måttet tage deres afsked. Ikke desto mindre hævder to af de 3 grupper inden for partiet, Mapai og Ahdut Avoda, at Dayan har det parlamentariske ansvar og skal træde tilbage som forsvarsminister, medens den tredie, Rafi, som Dayan selv tilhører, gør gældende, at hele kabinettet er kollektivt ansvarlig, og at Dayan ikke skal være syndebuk for begåede fejl. – 11. Golda Meïr indgiver sin – og regeringens – afskedsbegæring til præsident Katzir, og regeringen fortsætter som forretningsministerium til ny regering er udnævnt. – 22. Arbejderpartiets centralkomite peger på general Itzhak Rabin, der siden marts er arbejdsminister, som Golda Meïrs efterfølger. Rabin får 298 stemmer mod 254 for informationsmin. Shimon Peres. Rabin er først kommet ind i politik ved valget 31/12; han var stabschef under 6 dages krigen i juni 67 og derefter Israels ambassadør i Washington. – 26. Præsident Katzir anmoder Rabin om at forsøge at danne regering, og Rabin udtaler, at han vil forsøge en rekonstruktion af forretningsministeriet, der omfatter Arbejderpartiet, det venstreorienterede Mapam, Det nationale religiøse parti og de uafhængige liberale. Forsøget strander dog på Det nationale religiøse partis ultimative krav om at proselyter kun kan anerkendes som jøder, når de er blevet omvendt til judaismen af en ortodoks rabbi, hvilket ingen af de andre koalitionspartier vil gå med til.

15. – Nigers regering under præsident Diori Hamani styrtes ved et militærkup under ledelse af stabschefen for de væbnede styrker, oberstløjtnant Seyni Koutie, der suspenderer forfatningen, opløser nationalforsamlingen og forbyder alle politiske organisationer. Kuppet begrundes med, at det er den eneste måde, hvorpå man kan komme det permanente oligarki til livs. (Diori Hamani har regeret Niger uafbrudt siden landet i 1960 blev uafhængigt).

18. – Premiermin. Harold Wilson erklærer på en pressekonference i Belfast, at regeringen er fast besluttet på at videreføre kampen mod voldshandlingerne i Nordirland, og at den vedstår Sunningdale-overenskomsten (se 9/12 73). – 26. De tre loyalistiske (yderliggående protestantiske) partier i Nordirland har på en 3 dages konference i Portrush (Antrim) vedtaget et fælles program, hvorefter U. K. skal omdannes til en føderation med ligeberettiget repræsentation for alle landsdele i parlamentet i London. Andre krav går ud på, at

den nuværende nordirske regering skal afsættes, at det irske råd, der skal oprettes i henh. til Sunningdale-overenskomsten, skal afskaffes, at der skal genindføres et regionalparlament i Ulster, og at den fremtidige regionalregering skal have ansvaret for den indre sikkerhed i Nordirland. Lederen af Ulster Unionist Party Harry West (se 7/1) erklærer, at loyalisterne vil anvende alle midler for at forhindre en indmeldelse af Ulster i en samlet irsk republik.

Et fællesmøde af det egyptiske parlament og Den arabiske socialistiske union – landet eneste politiske parti – godkender enstemmigt præsident Sadats program for Egyptens omdannelse til et fuldt moderne samfund, som skal være gennemført med udløbet af det 20. årh. Ifl. programmet skal der føres en politik, der er egnet til at tiltrække udenlandsk kapital, med liberale betingelser for hjemtagning af profit og garantier mod nationalisering eller konfiskation. Udenrigspolitikken skal være »blokfri«, og indenrigspolitisk skal domstolene sikre alle borgerne mod politiovergreb og bureaukrati. – 26. Ved en rekonstruktion af den egyptiske regering bliver Abdel Aziz Mohammed Hegazy, der af Le Monde karakteriseres som en »pro-europæisk teknokrat«, og som hidtil har været viceministerpræsident og økonomiminister, udnævnt til en ny post som 1. viceministerpræsident med vidtrækkende beføjelser på det økonomiske område. En anden af de 4 viceministerpræsidenter og samtidig informationsminister, Mohammed Abdel Kader Hatem, træder ud af regeringen og bliver præsidentens assistent. Feltmarskal Ahmed Ismail fortsætter som forsvarsminister og bliver tillige viceministerpræsident. Mange af ministrene fortsætter i deres hidtidige embeder, bl. a. udenrigsmin. Ismail Fahmy.

21. – I Colombia vælges den 60-årige Alfonso Lopez Michelsen, der er kandidat for det liberale parti, til præsidentposten, hvor han efterfølger den kons. Misael Pastrana Borrero, der ikke kunne genvælges. Ved valget stemmer ca. 4.8 millioner af i alt 9.3 mill. stemmeberettigede, og heraf får Lopez Michelsen 2.65, medens hans hovedmodstander, den kons. Alvaro Gomez Hurtado, kun opnår 1.51 mill. stemmer. Med valget af Lopez Michelsen ophører koalitionsaftalen mellem de liberale og de konservative, hvorefter de to partier siden 1968 skiftedes til at have magten, en aftale, som den nye præsident har bekæmpet siden han i 1957 gik ind i politik.

24. – Østrigs præsident siden 1965, Franz Josef Jonas afgår ved døden i en alder af 74 år, og der udskrives præsidentvalg til 23/6.

Ved parlamentsvalget i Sydafrika – et år før valgperiodens udløb – befæster Vorsters regering sin stilling, idet nationalisterne (NP) får 122 mandater mod 117 ved valget i 1970, mens det officielle oppositionsparti, Det forenede Parti (UP), får 41 (47) og Det progressive Parti (PP) 6 (1) mandater. Parlamentets medlemstal er nu 171 mod 166 ved valget i 1970, men i to kredse, der hidtil har valgt en nationalist og et medlem af UP, er valget blevet udsat p. g. a. UP-kandidaternes død. I de 125 (1970 : 154) valgkredse, hvor der er opstillet mere end én kandidat, opnår de forsk. partier flg. andel af de afgivne stemmer: NP 57.1 (54.40) pct., UP 32.7 (37.23) pct. og PP 5.3 (3.43) pct. Endvidere får Det rekonstruerede (herstigte) Parti (se 22/4 1970) 3.6 (3.56) pct. af stemmerne og Det demokratiske Parti (DP) 0.9 pct. DP er stiftet 11/11 1973 og ledes af Theo Gerdener, der var forsvarsminister i Vorsters regering fra 1970 til juli 1972. I UP har der i valgperioden vist sig en del misfornøjelse med, at partiet under Sir De Villiers Graaff's ledelse ikke havde et klart alternativ til nationalisternes apartheid-politik, og i aug. 1972 afløste et fremtrædende medlem af partiets progressive fløj, Harry Schwarz, den daværende UP-formand i Transvaal, S. J. Marais Steyn, der i sept. 1973 sluttede sig til NP. Det egentlige anti-apartheidparti, PP, bliver i det nye parlament bl. a. repræsenteret ved sin formand, Colin Eglin, og den genvalgte Helen Suzman.

25. – Den kristelig-sociale leder Leo Tindemans har dannet ny belgisk regering af kr.–soc. og liberale, der tilsammen har 105 af det nye andetkammers 212 mandater (se 10/3). I de langvarige forhandlinger forud for regeringsdannelsen har han undersøgt forsk. muligheder for en flertalskoalition: genoprettelse af koalitionen af kr.-soc., lib. og soc. dem., en regering af kr.–soc. og

soc. dem. alene og endelig en koalition af kr.–soc., lib. og »sprogpartierne«, men uden positivt resultat. I den nye reg. er der ingen ændring for de vigtigste posters vedkommende: Renaat Van Elslande fortsætter som udenrigsmin., Paul Vanden Boeynants som forsvarsminister, den lib. leder Willy De Clercq som finansmin. og Albert Lavens som landbrugsmin. Blandt de nye ministre kan nævnes en af lederne af den kristelige fagbevægelse, André Oleffe, der har overtaget økonomiministeriet. I alt tæller regeringen 19 ministre og 6 statssekretærer, af de 25 regeringsmedlemmer er 16 kr.-soc. og 9 lib. Regionalt er fordelingen: 14 flamlændere, 9 valloner og 2 fra Bruxelles-området.

I Bonn underskrives en overenskomst med USA om udligning af omkostningerne ved stationering af amerikanske styrker i Forbundsrepublikken Tyskland med et beløb af 5.920 mill. mark for tidsrummet 1/7 73–30/6 75.

Forbundsadvokaturen meddeler, at en nær medarbejder af Willy Brandt i forbundskancelliet er blevet arresteret mistænkt for spionage for DDR. Det drejer sig om den 47-årige Günter Guillaume, der i 1956 var kommet til Vesttyskland under foregivende af at være østtysk flygtning, men som i virkeligheden var medarbejder i det østtyske ministerium for statens sikkerhed og officer i folkehæren. Efter at have taget aktivt del i arbejdet inden for SPD, blev han i 1970 ansat i forbundskancelliet, hvor hans særlige område var forholdet til partiet. I en kort erklæring i forbundsdagen giver Brandt udtryk for sin dybe menneskelige skuffelse og siger, at sagen viser DDR's dybe fjendtlighed mod det vesttyske socialdemokrati og ham selv som partiformand og forbundskansler. Brandt nævner, at han for lang tid siden var underrettet om mistanken mod G., men efter sikkerhedsmyndighedernes anvisning havde ladet som ingenting, og at han også havde taget G. med på ferie til Norge i juli 73. Oppositionslederen Karl Carstens angriber sikkerhedsregulativerne, der tillader en spion at trænge ind i kredsen af kanslerens nærmeste medarbejdere, og siger, at G. havde været til stede ved mange regeringsmøder og haft kendskab til mange vigtige politiske sager.

I Portugal afsætter yngre officerer, samlet i De væbnede styrkers bevægelse, præsident Americo Tomas og hans regering under min. præs. Marcello Caetano, og en junta »for nationens frelse« af 7 af de højeste officerer med general Antonio de Spinola (se 5/3) i spidsen tager magten. – 26. Alle politiske fanger løslades. Spinola lover vidtgående reformer, der skal sikre nationens bestående som en multinational enhed, en civil regering inden 3 uger og frie valg inden et år. Om kolonikrigen i Afrika siger han, at han er besluttet på at skabe forudsætninger for en fri og åben diskussion af problemerne og at arbejde for en politik, der kan føre til fred. P. t. har han ikke til hensigt at søge kontakt med guerillaen. – 28. Lederen af det portugisiske socialistiske parti Mario Soares vender tilbage til Lissabon fra eksil i Paris, 30/4 følger kommunistlederen Alvaro Cunhal efter. – 29. Et lovdekret fratager formelt Tomas, Caetano, hele regeringen og provinsguvernørerne deres beføjelser og opløser nationalforsamlingen og statsrådet. De højeste militære poster nybesættes, alle med medlemmer af juntaen. Francisco da Costa Gomes får sin gamle post som stabschef for de væbnede styrker (se 5/3). – 30. Ved et nyt dekret opløses det hemmelige sikkerhedspoliti, DGS.

31. – For at begrænse importen indfører Italien med øjeblikkelig virkning en ordning, hvorefter der, før import kan finde sted, for et tidsrum af 6 mdr. skal deponeres 50 pct. af importbeløbet i den italienske nationalbank.

Maj 1974

1. – I Portugal (se 25/4) fjernes 24 generaler og admiraler fra deres poster, deriblandt dem der sammen med præsident Tomas i marts lagde pres på min.præs. Caetano for at få Spinola og da Costa Comes afskediget som stabs- og vicestabschef for de væbnede styrker. Yderligere 42 officerer afskediges 15/5.
2. gives meddelelse om amnesti for desertører fra hæren. 15/5 udvides amnestien til soldater anklaget for militære forbrydelser, dog ikke når anklagen gælder massakrer og tortur i de oversøiske provinser. – 5. General da Costa Gomes opfordrer under et

besøg i Luanda (Angola) befrielsesbevægelserne i de oversøiske provinser til at nedlægge våbnene og udnytte den liberale atmosfære i Portugal. – 7. 6 politiske partier har indleveret deres programmer til juntaen. – 11. Da Costa Gomes meddeler under et besøg i Mozambique, at juntaen ad indirekte vej forsøger at få forbindelse med Frelimo, og udtaler håbet om, at Frelimo vil modtage juntaens alvorligt mente tilbud om forhandlinger. – 15. Lederen af militærjuntaen, general Antonio de Spinola, aflægger ed som Portugals præsident. – 16. Spinola præsenterer en provisorisk civil regering med den 69-årige jura-professor Adelino da Palma Carlos som chef og socialistlederen Mario Soares som udenrigsminister. I regeringen sidder også to kommunister, partiets leder Alvaro Cunhal, der er min. u. p., og Avelino Pacheco Gonçalves, der er arbejdsminister. Socialisterne har 3 ministre. Juntaen omdannes til et statsråd. Præsident Spinola lover lederne af de afrikanske befrielsesbevægelser bevægelsesfrihed, hvis de er rede til at forhandle om afslutning af fjendtlighederne. – Udenrigsmin. Soares enes i Dakar med generalsekretæren for PAIGC (det afrikanske parti for Guinea-Bissaus uafhængighed) Aristides Pereira om, at der skal optages forhandlinger om våbenstilstand, og forhandlinger herom påbegyndes 25/5 i London mellem Soares og Pereira.

5. – Ved præsidentvalget i Frankrig (se 2/4) får François Mitterrand, kandidat for Venstreunionen (socialister og kommunister m. v.) 43.2 pct. af de afgivne stemmer, Valéry Giscard d'Estaing, uafh. republikaner (RI) 32.6 pct. Først på tredjepladsen kommer den officielle UDR (gaullist) kandidat Jacques Chaban-Delmas med 15.1 pct. af stemmerne. Tidligere postmin. Jean Royer får 3.1 pct., kvindesagskandidaten Arlette Laguiller 2.3 pct. og økologen René Dumont 1.3 pct. Ingen af de øvrige 6 kandidater når 1 pct. – 19. Ved omvalget mellem de to kandidater, der i første omgang fik flest stemmer, sejrer Giscard d'Estaing med 50.8 pct. af stemmerne mod Mitterrands 49.2 pct. Stemmeprocenten er 83.3. – 27. Ved sin indsættelse som præsident udtaler Giscard d'Estaing, at der nu begynder en ny æra i fransk politik; vælgerne har givet udtryk for deres vilje til forandring. Premiermin. Pierre Messmer indgiver regeringens afskedsbegæring, og præsidenten udnævner den 41-årige Jacques Chirac, indenrigsminister i Messmers sidste regering og tidligere landbrugsminister, til ny premierminister. – 28. Det nye kabinet består af 16 ministre (senere følger udnævnelsen af 21 statssekretærer). 5 af de nye ministre tilhører UDR, nemlig foruden Chirac forsvarsmin. Jacques Soufflet, min. for handel og håndværk Vincent Ansquer, min. for landsplanlægning Robert Galley og miljømin. André Jarrot. Reformbevægelsen har 4 ministre: justitsmin. Jean Lecanuet, den socialradikale leder Jean-Jacques Servan-Schreiber, der bliver min. for administrative og regionale reformer, min. for øk. samarbejde Pierre Abelin og arbejdsmin. Michel Durafour. RI er repræsenteret ved indenrigsmin. Michel Poniatowski, der har titlen statsminister, landbrugsmin. Christian Bonnet og industrimin. Michel d'Ornano, og 4 er taget uden for politikernes kreds. Ambassadøren i Bonn, Jean Sauvagnargues, bliver udenrigsminister, bankmanden Jean-Pierre Fourcade, der tidligere har været Giscard d'Estaings medarbejder i finansministeriet, bliver finansminister, rektor i Clermont-Ferrand René Haby undervisningsminister og Mme Simone Veil sundhedsminister – den første kvindelige kabinetsminister under den 5. republik. Kun 4 af de nye ministre var med i den foregående regering, men på andre poster: Chirac selv, Poniatowski, Galley og Bonnet, og ingen af de nytilkomne har været ministre under den 5. republik. – 29. I det første ministerrådsmøde bebuder præsidenten standsning af telefonaflytning, en mere liberal anvendelse af asylretten og afkald på indgreb i pressefriheden. – 30. I et budskab til nationalforsamlingen og senatet fremlægger præsidenten hovedlinierne i den politik, han vil føre. Han nævner bl. a. at den franske regering ikke vil tillade salg af våben, når det ikke er i overensstemmelse med regeringens liberale indstilling. I indenrigspolitikken tilsiger han større lighed, åbenhed og tolerance og giver udtryk for sin overbevisning om, at det vil være muligt at bekæmpe inflationen og samtidig skabe større social retfærdighed.

6. – I en skrivelse til forbundspræsident Heinemann påtager Willy Brandt sig det politiske ansvar for forsømmelser i forbindelse med spionaffæren (se 25/4) og medde-

ler, at han med øjeblikkelig virkning træder tilbage som forbundskansler. I en skr. til vicekansler og udenrigsminister Walter Scheel tilføjer han, at han også påtager sig det personlige ansvar. – 7. Heinemann tager Brandts afskedsbegæring til efterretning og overdrager kanslerembedets funktioner til Scheel indtil der er valgt en ny kansler. SPD's præsidium offentliggør en erklæring, der går ind for en fortsættelse af koalitionen med FDP og for Brandts forslag om, at finansmin. Helmut Schmidt skal være hans efterfølger i kanslerembedet. Brandt erklærer i et gruppemøde, at han vil fortsætte som formand for SPD. En talsmand for FDP udtaler, at partiet beklager Brandts tilbagetræden, men respekterer hans beslutning. I en erklæring fra CDU/CSU hævdes det, at spionaffæren ikke er den egentlige grund til Brandts tilbagetræden. Men peger i denne forbindelse på den fremadskridende inflation og Brandts vanskeligheder med de radikale elementer inden for SPD, og om Brandts Tysklandspolitik siges, at den byggede på illusioner. – 8. I en TV-udsendelse siger Brandt om grunden til sin tilbagetræden, at han ikke skulle have tilladt, at hemmelige papirer under ferien i Norge i 1973 gik gennem Guillaumes hænder, endvidere kunne han ikke mere føle sig utvungen nok i forholdet til DDR og Warszawapagten, og endelig nævner han, at der findes holdepunkter for den antagelse, at hans privatliv skulle indblandes i spekulationerne om spionsagen. Han afviser som grotesk den tanke, at den egentlige grund til hans afgang skulle have været frygt for at blive udsat for afpresning. –9. SPD nominerer officielt Helmut Schmidt som partiets kandidat til forbundskanslerposten. FDP's ledelse vedtager at gå ind for en fortsættelse af regeringskoalitionen med SPD, og der indledes forhandlinger mellem de to partier om regeringsdannelsen. Forbundsforsamlingen vælger Walter Scheel til forbundspræsident med 530 stemmer, medens CDU/CSU's kandidat Richard von Weizsäcker får 498, og 5 undlader at stemme. Den nye præsident indsættes 1/7. – 16. Forbundsdagen vælger Helmuth Schmidt til forbundskansler med 267 stemmer mod 225. Den nye regering tæller 16 ministre mod 18 i den afgående, heraf 4 (5) fra FDP, nemlig den hidtidige indenrigsmin. Hans-Dietrich Genscher, der overtager udenrigsministeriet efter Scheel, min. u. p. Werner Maihofer, der bliver indenrigsminister, og Hans Friderichs og Josef Ertl, der fortsætter som hhv. økonomi- og landbrugsminister. Af de 12 soc. dem. ministre var de 8 også medlemmer af Brandts regering, men 3 af dem har fået nye poster, nemlig foruden Schmidt finansmin. Hans Apel, der var statssekretær i udenrigsministeriet, og justitsmin. Hans-Jochen Vogel, der var bolig- og byplanlægningsminister. Derimod fortsætter Walter Arendt som arbejds- og socialminister, Georg Leber som forsvarsminister, Katharina Focke som sundhedsminister og min. for familie- og ungdomsanliggender, Egon Franke som min. for indre tyske forhold og Erhard Eppler som min. for økonomisk samarbejde. Nye soc. dem. ministre er: Kurt Gscheidle (transport, post og telekommunikation), Karl Ravens (boliger og byplanlægning), Hans Matthöfer (forskning og teknologi) og Helmut Rohde (undervisning og videnskab). Foruden Brandt har spionaffæren krævet den hidtidige postmin. Horst Ehmke som offer, idet H. E. var statssekretær i forbundskancelliet, da Guillaume i 1970 blev ansat der.

8. – Efter indstilling fra statsmin. Olafur Johannesson opløser Islands præsident Kristjan Eldjarn Altinget og udskriver valg til 30/6. Begrundelsen er, at det mindste af regeringspartierne, Liberale Venstre (4 medl.) er brudt ud af samarbejdet med de to andre regeringspartier, Fremskridtspartiet (17 medl.) og Folkealliancen (10 medl.) p. g. a. uenighed om den økonomiske politik, hvorved regeringen har mistet sin parlamentariske basis. Socialmin. Björn Jonsson, der også er fmd. for Islands LO, er trådt tilbage, medens LV's anden repræsentant i regeringen, undervisningsmin. Magnus Torfi Olafsson, har erklæret sig enig i regeringens økonomiske politik og fortsætter. Ved opløsningen er det bestemt, at medlemmernes mandater straks ophører (det normale er, at de først ophører fra og med valgdagen) hvilket fremkalder stærke protester fra oppositionen, der ved partiformændene, Geir Hallgrimsson, Selvstændighedspartiet (22 medl.), Gylfi Gislasson, Soc. dem. (6 medl.) og Hannibal Valdimarsson, LV, har indbragt et forslag om mistillid til regeringen som p. g. heraf ikke kan blive behandlet i Altinget. – 21. Regeringen udsteder en provisorisk lov om prisstop i perioden 1/6–31/8

og andre foranstaltninger mod inflationen, bl. a. bortfald af dyrtidsregulering af lønninger i samme periode. – 27. Fhv. soc. min. Björn Jonsson udmelder sig af LV og slutter sig til Soc. dem. LV's formand Hannibal Valdimarsson har erklæret, at han vil støtte Soc. dem. ved det forestående Altingsvalg. Den del af LV, der støtter undervisn.min Olafsson, bekæmper en sammenslutning med Soc. dem. og ønsker valgsamarbejde med en fraktion af Fremskridtspartiet og en fraktion af Soc. dem.

I Canada unddrager Nyt demokratisk parti (soc. dem.) Pierre Elliott Trudeaus liberale mindretalsregering (se 30/10 72) sin støtte og stiller under budgetdebatten i underhuset forslag om mistillidsvotum. Forslaget vedtages med 137 stemmer (NPD og de kons.) mod 123, hvorefter Trudeau 9/5 meddeler, at regeringen træder tilbage og vil anmode generalguvernøren om at opløse underhuset og udskrive valg. Valgdato 8/7.

12.–13. – Ved folkeafstemningen i Italien om loven af 1/12 1970 om adgang til skilsmisse stemmer et uventet stort flertal, nemlig 59.1 pct. imod lovens ophævelse, kun 40.9 pct. for. Stemmeprocenten er 88.1. Politisk er afstemningen et nederlag for de kristelige demokraters generalsekretær Amintore Fanfani.

13. – Premiermin. Wilson oplyser i Underhuset, at sikkerhedsstyrkerne i Nordirland har fundet dokumenter der viser, at IRA har planer om at besætte og kontrollere bestemte områder i Belfast m. forstæder, og udtaler, at det er IRA's bevidste hensigt at manipulere store befolkningsgruppers følelser gennem vold og brutalitet i håb om at skabe en situation, hvor IRA kan optræde som det katolske mindretals beskytter. – 14. Den nordirske forsamling godkender Sunningdale-overenskomsten med 44 stemmer mod 28. En ny protestantisk organisation, Ulsters Arbejderråd (Ulster Workers Council, UWC) meddeler derefter, at elektricitetsarbejderne vil nedsætte el-produktionen, så at industrien tvinges til at standse. 15/5 nedsættes el-forsyningen med 60 pct., mange tusinder i Belfast, til dels tvungne dertil ved trusler om vold fra loyalisternes »flyvende kolonner«, forlader deres arbejdspladser i butikker og kontorer, og alle større fabrikker står stille. I de flg. dage forværres situationen. 16/5 stiller UWC som betingelse for at standse aktionen, at Sunningdale-overenskomsten erklæres for ugyldig, og at der udskrives nyvalg til den nordiske forsamling, men statssekretæren for Nordirland Merlyn Rees nægter at forhandle. 19/5 er kun et el-værk i drift, over hele provinsen afbrydes el-forsyningen i længere perioder, og den britiske regering indfører undtagelsestilstand i Nordirland, efter at den og den nordirske regering er enedes om, at der ikke kan forhandles med dem, der kynisk forsøger at desorganisere det sociale og økonomiske liv i provinsen. 20/5 forstærkes de britiske styrker i Nordirland med 500 mand og udgør herefter i alt 16.000 mand. 21/5 forbyder UWC distribution af benzin og olie, og en demonstrationsmarch for at gå tilbage til arbejdet arrangeret af LO får kun minimal tilslutning. – 25. Premiermin. Wilson betegner i en radio- og TV-tale strejken som et forsætligt forsøg på med udemokratiske og uparlamentariske midler at omstyrte den nordirske forfatning. Han erklærer, at regeringen hverken vil forhandle om konstitutionelle eller politiske spørgsmål med dem, der stiller sig uden for forfatningen, systematisk bryder lovene og intimiderer befolkningen. – 27. Regeringen sætter soldater ind for at sikre benzinforsyningen, hvorpå strejkelederne opfordrer til total arbejdsnedlæggelse. – 28. Lederen af den nordirske regering Brian Faulkner og hans partifæller i ministeriet demissionerer med den begrundelse, at da de ikke har den nødvendige støtte i befolkningen, og da den britiske regering har afslået, at der optages forhandlinger med strejkelederne, er der intet andet at gøre. – 29. Den britiske regering opløser den nordirske lokalregering og suspenderer den nordirske forsamling for 4 måneder. Hermed styres Nordirland på ny direkte fra London. UWC beslutter, at arbejdet skal genoptages og gentager kravet om nyvalg til den nordirske forsamling. Desuden kræves løsladelse af politiske fanger.

15. – Det egyptiske moderniseringsprogram (se 18/4) godkendes ved en folkeafstemning med 99.95 pct. af de afgivne stemmer. Valgdeltagelsen er dog ikke overvældende.

18. – Indien foretager en underjordisk atomsprængning i Rajahstans ørken. Ifl. en officiel erklæring er forsøget gennemført uden fremmed hjælp og med anvendelse af plutonium af indisk oprindelse. Premiermin. Indira Ghandi udtaler, at den indiske atomforskning kun har fredelig udnyttelse af kerneenergien til formål. – 19. Pakistans premiermin. Bhutto fordømmer den indiske atomsprængning og siger, at Indien dermed har tilintetgjort chancen for en gensidig ikke-angrebspagt. Han erklærer, at Pakistan ikke vil lade sig true og fortsat vil vende sig mod ethvert indisk hegemonikrav. – 22. Indira Ghandi gentager i en skrivelse til Bhutto, at atomsprængningen kun havde fredelige videnskabelige formål, og at Indien ikke vil anskaffe sig kernevåben.

24. – Den designerede israelske premierminister Itzhak Rabin (se 10/ 4) meddeler præsident Katzir, at han har underskrevet en koalitionsaftale omfattende Arbejderblokken (Arbejderpartiet og Mapam), de uafhængige liberale og Borgerretsbevægelsen, som ved valget 31/12 fik 3 repræsentanter i Knesset, hvor de nævnte partier tilsammen har 61 af 120 mandater. – 28. Itzhak Rabin danner den første israelske regering med en indfødt jøde (Sabra) som premierminister. Alle hans forgængere er født i det zaristiske Rusland. De 20 ministre fordeler sig således på de forskellige partier: Arbejderp. 15, Mapam 2, de uafh. liberale 2 og Borgerrettighedsbevægelsen 1 – lederen Shulamit Aloni. Hverken forsvarsmin. Dayan, Abba Eban, der har været udenrigsminister i de sidste 10 år og siddet i alle regeringer siden 1960, eller den mangeårige finansmin. Pinhas Sapir er med i den nye regering. Yigal Allon, der fortsætter som vicepremierminister, overtager udenrigsministeriet, Yaakov Levinson finansministeriet og den hidtidige informationsminister Shimon Peres (der tilhører Rafi-fløjen ligesom Dayan) forsvarsministeriet.

26. – Ved valget i Luxembourg fortsætter Det kr.-soc. folkeparti (CSV) sin tilbagegang og får kun 18 mandater i deputeretkammeret (hvis medlemstal er blevet udvidet fra 56 til 59) mod hidtil 21. Luxembourgs socialistiske arbejderparti (LSAP) får 17 mandater mod 18 efter det foregående valg, men i mellemtiden er 6 trådt ud af gruppen og har dannet Det soc. dem. parti (SDP) der får 5 mandater. Det demokratiske parti (liberale) der ledes af udenrigsmin. Gaston Thorn, går frem fra 11 til 14 mandater og kommunisterne tilbage fra 6 til 5. Da valgresultatet foreligger erklærer statsmin. Pierre Werner, der har været regeringens chef siden 1959, at han ikke vil være at finde i den næste regering.

31. – I Genève underskrives en aftale mellem Israel og Syrien om troppeadskillelse i Golan området og våbenstilstand, og mange ugers næsten daglige kampe mellem israelske og syriske styrker ophører. Aftalen er kommet i stand efter en måneds mæglingsbestræbelser af udenrigsmin. Kissinger, der 30/4 var ankommet til Mellemøsten, og som i maj har foretaget talrige rejser frem og tilbage mellem Jerusalem og Damaskus, hvor han har forhandlet med ministerpræsident Golda Meïr og præsident Assad.

Ifl. aftalen skal de israelske tropper rømme ikke blot det område – ca. 400 km – som de erobrede under oktoberkrigen 73, men også en 2–6 km bred stribe af Golanhøjderne, incl. ruinbyen Quneitra, som de har holdt besat siden 6 dages krigen i juni 67, og hvor den flygtede civilbefolkning får lov til at bosætte sig igen under syrisk forvaltning. Striben danner en stødpudezone, hvor der skal stationeres FN-observatører, og på begge sider af zonen skal der ske en »udtynding« af tropper og krigsmateriel.

30/5 er aftalen, der også indeholder bestemmelser om udveksling af krigsfanger, blevet godkendt af Knesset og af Baathpartiet i Syrien. I Knesset sker godkendelsen med 76 stemmer mod 36, medens 3 undlader at stemme. Likud-gruppen kritiserer aftalen stærkt, men Golda Meïr forsvarer den og lægger vægt på en skr. erklæring fra Kissinger om, at det efter USA's opfattelse vil være et brud på våbenstilstanden, hvis arabiske partisaner overskrider demarkationslinien, og at Israel i selvforsvar har ret til at hindre en sådan aktion med alle til rådighed stående midler.

Juni 1974

3. – I sin tiltrædelsestale i Knesset siger Israels nye premiermin. Rabin (se 24/5) bl. a., at Israel ikke kan vende tilbage til grænserne af 4/6 67. Han udtaler videre, at regeringen er rede til at optage forhandlinger med Jordan, men ikke vil gå med til endnu en separat arabisk stat vest for Jordan. Om Mellemøsten-konferencen i Genève siger han, at Israel stadig vil afslå at forhandle med terrororganisationer, hvis mål er at ødelægge den israelske stat. Knesset giver regeringen et tillidsvotum med 61 stemmer mod 51; 5 undlader at stemme. – 5. Golda Meïr meddeler, at hun helt trækker sig ud af politik og nedlægger sit mandat i Knesset med virkning fra 6/6.

4. – Udenrigsmin. Callaghan gør i EF's ministerråd nærmere rede for den britiske regerings krav om genforhandling af tiltrædelsestraktaten (se 1/4). Det drejer sig i første række om Storbritanniens finansielle bidrag til EF's budget, om en tilpasning af landbrugspolitikken, handelspolitikken – især over for Commonwealth – og industri- og regionalpolitikken. – 11. Callaghan udtaler i Underhuset, at regeringen er nået til den opfattelse, at de britiske krav til EF kan opfyldes uden ændring af tiltrædelsestraktaten. Over for EF-modstandere i Labour fremhæver han, at Labours politik ikke består i, at Storbritannien skal udtræde af EF, men går ud på at opnå bedre betingelser og gennemføre en folkeafstemning om resultatet af de nye forhandlinger.

5. – Præsident Spinola gentager tidligere advarsler til det portugisiske folk om ikke at lade sig beruse af friheden, men skelne mellem sandt demokrati og visse ideologier, der kan føre landet til et regime endnu mere totalitært end det styrtede. 12/6 opfordrer han i en tale i garnisonen Caldas da Rainha soldaterne til at være på vagt over for forrædere, som vil tilintetgøre det bestående. – 5.–6. En delegation under ledelse af udenrigsmin. Soares forhandler i Lusaka (Zambia) med en delegation fra Frelimo om Mozambiques fremtid. I et kommunique hedder det, at en våbenstilstand først er mulig efter en overenskomst om politiske principper. – 11. Spinola udtaler, at forud for uafhængighed for de afrikanske provinser må gå fredens genoprettelse, genopbygning og økonomisk udvikling så vel som oprettelse af demokratiske institutioner, og alle indbyggere i de pågældende områder skal derefter stemme om, hvorvidt de ønsker en fastere eller løsere føderation eller fuld uafhængighed. – 14. Forhandlingerne med PAIGC (se 1/5) udsættes på ubestemt tid.

Premiermin. Bhutto skriver i et svar til Indira Ghandi (se 18/5), at Pakistan ikke kan have tillid til forsikringer om, at Indien ikke har til hensigt at anskaffe kernevåben. 8/6 kræver Bhutto i en tale i parlementet, at Indien skal bekræfte sit nej til kernevåbenoprustning ved konkrete og bindende internationale dokumenter.

6. – Nationalforsamlingen giver den nye franske regering (se 18/5) et tillidsvotum med 297 stemmer mod 181. – 9. Reformmin. Servan-Schreiber afskediges, efter at han har fremsat stærkt kritiske udtalelser om de planlagte franske kernevåbenforsøg i atmosfæren i Stillehavet. Premiermin. Chirac erklærer, at Servan-Schreiber ved sine udtalelser har brudt det fundamentale princip om kabinetssolidaritet. – 10. Ministerrådet beslutter, at valgretsalderen skal nedsættes fra 21 til 18 år. Ligeledes skal der gennemføres en amnesti, som også skal omfatte deltagere i Algierkonflikten – 12. Præsident Giscard d'Estaing offentliggør en plan for bekæmpelse af inflationen og genoprettelse af den indre økonomiske stabilitet. Der tilstræbes en nedsættelse af prisstigningstakten fra 1.6 pct. om måneden til 0.5–0.6 pct. og en nedsættelse af energiforbruget med 15 pct. Der tænkes især anvendt kredit- og skattepolitiske forholdsregler.

10. – Ministerpræsident Leo Tindemans (se 25/4) udvider regeringskoalitionen med Den wallonske Samlingsbevægelse, og den belgiske regering har dermed flertal i deputeretkammeret, som 14/6 giver regeringen et tillidsvotum med 108 stemmer mod 79; 12 undlader at stemme.

Ministerpræsident Mariano Rumor (se 1/3) indgiver den italienske koalitionsregerings afskedsbegæring p. g. a. uenighed mellem de kristelige demokrater og socialister-

ne om den økonomiske krisepolitik. – 13. Præsident Leone nægter at modtage Rumors afskedsbegæring og opfordrer partierne til at koncentrere sig om at løse landets alvorlige økonomiske og politiske opgaver. – 16. Ved lokalvalget på Sardinien går de kristelige demokrater stærkt tilbage og venstrepartierne frem, kommunisterne stærkest. CD får 38.3 (ved forrige valg 44.5) pct. af de afgivne stemmer, kommunisterne 26.8 (19.7) pct. – 18. Det meddeles, at Italien fra 24/6 ophæver deponeringsordningen (se 31/4) for svinekød, og at ordningen inden 1/8 vil falde bort for alle landbrugsvarer. – 19. De tre regeringspartier enes om en række foranstaltninger, bl. a. store forbrugsafgifter, og regeringen fortsætter med uændret sammensætning.

15. – Storhertug Jean af Luxembourg udnævner lederen af Det demokratiske parti, nuværende udenrigsmin. Gaston Thorn til ministerpræsident (se 26/5).

23. – I Østrig vælges udenrigsm. Rudolf Kirchschläger, der er opstillet af socialdemokraterne, til forbundspræsident (se 24/4) idet han får 51.7 pct. af de afgivne stemmer. Det (kons.) folkepartis kandidat Alois Lugger, borgmester i Innsbruck, får 48.3 pct. Valgdeltagelsen er ca. 94 pct. Kirchschläger står uden for partierne og er bekendende katolik, og kommunisterne har opfordret vælgerne til at undlade at stemme, og K. er den første af den anden republiks præsidenter, der hidtil alle har været socialmokrater, der ikke er valgt også med kommunisternes stemmer.

28. – Ethiopiens væbnede styrker besætter statslige og private radiostationer og meddeler, at de har krævet 8 parlamentsmedlemmer straffet, men at kravet er blevet afvist. De 8 henvendte sig 26/6 i 4. divisions hovedkvarter i Addis Ababa og forlangte, at 25 tidligere ministre, officerer og embedsmænd, der var blevet anholdt af hæren i begyndelsen af april, skulle løslades. De væbnede styrker erklærer deres loyalitet over for kejser Haile Selassie og det ethiopiske folk og anmoder offentligheden om samarbejde.

30. – Altingsvalget i Island giver den hidtidige regeringskoalition, der allerede var i opløsning (se 8/5) og oppositionen lige mange mandater, 30 hver. Det største oppositionsparti, Selvstændighedspartiet, har ganske vist under Geir Hallgrimssons ledelse en betydelig fremgang og får 25 mod hidtil 22 mandater, men dets tidligere kaolitionspartner, Socialdemokratiet, går tilbage fra 6 til 5 mandater. Af regeringspartierne holder Fremskridtspartiet under statsmin. Olafur Johannesson stillingen med 17 mandater, og Folkealliancen går frem med 1 mandat til 11, men Liberale Venstre får kun 2 (4) mandater. I det gamle Alting havde desuden Det liberale parti (Bjarni Gudnason) 1 mandat.

DANMARK

April 1974

2. – CD fremsætter forsl. til beslutn. om at nedbringe personbeskatningen (ved at forhøje momsen fra 15 til 20 pct.) og fremme den pers. opsparing (ved fra 1/1 75 at fritage halvdelen af ekstraindtægter på indtil 10.000 kr. for indkomstskat, når beløbet opspares og bindes på nærmere angivne vilkår). 1. beh. 21/5.

3. – Den kons. gruppefmd. Poul Schlüter henstiller til statsministeren og det politisk-økonomiske udvalg, at der etableres samarbejde mellem regering, folketing og arbejdsmarkedets parter gennem et særligt kontaktudvalg til drøftelse af indkomst- og omkostningspolitiske spørgsmål.

4. – Undervisn.min. Tove Nielsen besvarer en forespørgsel fra SF om en begrun-

delse for, at hun agter at standse det planlagte forsøg med en ny læreruddannelse på Roskilde Universitetscenter (se 1/3). Ministerens svar går ud på, at der til uddannelse af folkeskolelærere på RUC kræves lovhjemmel, og at regeringen ikke har ønsket at fremsætte forslag herom, fordi den 2-årige basisuddannelse på RUC ikke har haft den bredde og alsidighed og den kvalitet, som må være rimelig for at den kan danne grundlag for en folkeskolelæreruddannelse. Maigaard (SF) fremsætter et dagsordensforslag, hvorefter fkt. opfordrer min. til at forelægge planer om en koordineret uddannelse af lærere til folkeskolen, gymnasierne og HF ved universitetscentrene i Odense, Roskilde og Ålborg for tinget. Efter at min. har erklæret sig villig til at nedsætte et udvalg til at overveje problemerne og herunder redegøre for, hvad der lægges i begrebet koordineret eller integreret læreruddannelse, tager Maigaard dagsordensforslaget tilbage. Det genoptages af Freddy Madsen (DKP) men forkastes med 99 stemmer mod 6 (DKP); 44 (S) undlader at stemme. Under debatten betegnes RUC som »et optagelseshjem for vildfarne unge« (Gerda Møller, KF) og »en marxistisk legestue« (Chr. Christensen, KrF), og flere talere citerer den skarpe kritik, som er fremsat af RUC's første rektor, prof. Erling Olsen, der har sagt, at helhedsindtrykket er, at det faglige niveau er så lavt og den politiske ensretning så tydelig, at der klart må siges fra.

5. – Fkt. vedtager ved 3. beh. lovforslaget om bunden opsparing (se 14/2) med 86 stemmer (S, V, CD og KrF) mod 81 (FP, RV, KF, SF, DKP, DR og U). Ved 2. beh. 3/4 er det vedtaget at forhøje bundgrænsen for opsparingsbeløbet fra 100 til 200 kr., hvorved opsparingspligten bortfalder for ca. 100.000 skatteydere. Endvidere er det bestemt, at opsparingspligten for beløb på mindst 2.000 kr. kan opfyldes ved at deponere obligationer. Debatten ved 3. beh. drejer sig for en stor del om, hvorvidt lovforslaget kan undergives folkeafstemning i. h. t. grundlovens § 42. Justitsmin. Nathalie Lind erklærer med henvisning til forfatningskommissionens betænkning fra 1953, at lovforslaget efter regeringens opfattelse omfattes af undtagelsesbestemmelserne i § 42, stk. 6, og derfor ikke kan sendes til folkeafstemning. Alligevel tager Schlüter (KF), der støttes af Glistrup (FP) og Ib Christensen (DR), initiativet til indsamling af underskrifter på et krav om folkeafstemning, men har ved fristens udløb 9/4 ikke kunnet opnå de nødvendige 60 underskrifter.

Fkt. færdigbehandler endvidere forsl. om ændr. af 1. om oprettelse af en landsskatteret og om tilsynet med skatteligningen m. v. (se 12/2) der vedtages enstemmigt, og forsl. til 1. om anvendelse af sommertid (se 29/1) der vedtages med 156 st. mod 8. Der bliver ikke som oprindelig foreslået tale om at indføre sommertid i 1974, men forslaget indeholder i sin endelige skikkelse mulighed for ved kgl. anordning efter forhandling med erhvervsudvalget at indføre sommertid i 1975 og flg. år.

Medlemmer af CD, S, KrF, KF og FP fremsætter forsl. til beslutn. om nyvurdering af projekteringen m. v. af en nord-sydgående motorvej i Jylland med forsk. tilsluttende vejforbindelser. 1. beh. 17/5.

Justitsmin. Nathalie Lind fremsætter forsl. om ændr. af borgerlig straffelov, aftaleloven m. v. (Bekæmpelse af skadelig økonomisk virksomhed). Lovforslaget er et led i bekæmpelsen af de økonomiske metoder, som er beskrevet i statsadvokat Grells rapport som utilbørlig økonomisk virksomhed (»bagmandsrapporten«). Blandt de foreslåede ændringer i straffeloven er en regel om straf for efterfølgende virksomhed i forbindelse med bedrageri og åger, i aftaleloven foreslås indføjet en generalklausul, som giver mulighed for at tilsidesætte urimelige aftaler. I tinglysningsloven foreslås indsat regler, der tager sigte på at hindre tinglysning af dokumenter, som er ugyldige, og en regel, som skal modvirke misbrug af rykningsklausuler i pantebreve. Min. nævner, at straffelovrådet bestemt har frarådet en generel straffebestemmelse af den type, som statsadvokat Grell har skitseret, og at hun derfor har opgivet at søge en sådan bestemmelse gennemført. Ved 2. beh. 10/6 vedtages det at dele lovforslaget i to, nemlig forsl. om ændr. af borgerlig straffelov, aftaleloven m. v. (Bekæmpelse af skadelig økonomisk virksomhed m. v.) og forsl. om ændr. af tinglysningslov, konkurslov m. v. (Bekæmpelse af skadelig øk. virksomhed m. v.). Det sidste lovforslag vedtages ved 3. beh. 12/6 med 116 stemmer mod 31, medens 13 undlader at stemme. Forinden er

to kommunistiske ændringsforslag blevet forkastet. Det første, der støttes af FP og SF, går ud på, at enhver judiciel myndighed skal unddrages advokatsamfundet og dets organer, i det andet, der kunne støttes af SF, hedder det, at såfremt statsadvokaten beslutter at undlade off. påtale i nogen straffesag, skal det stå enhver myndig borger, der anser sig krænket ved den pågældende handling, frit for i den borgerlige retsplejes former at påtale gerningen med påstand om straf.

10. – I en redegørelse fra handelsministeriet til fkt. er den gnstl. årlige stigning i Danmarks samlede energiforbrug frem til 1990 beregnet til ca. 4 pct. mod ca. 7 pct. i 1960erne og ca. 2 pct. i de senere år. For el-forbrugets vedk. regnes med en stigning på godt 8 pct. mod 11 pct. i 60erne, og for brændselsforbruget i øvrigt med 6 pct. som følge af forbrugernes reaktion på de høje brændselspriser. Selv med den i forh. til tidligere moderate stigning i forbruget vil de høje brændselspriser i mange år være en hård belastning for betalingsbalancen. Det oplyses i redegørelsen, at man omkr. 1980 vil kunne have driftsklare atomkraftværker i Danmark.

17. – Fkt. vedtager enst. forsl. til beslutning om ratifikation af konvention om det europæiske meteorologiske regnecenter (se 7/2).

18. – Fkt. debatterer energipolitikken på grundlag af handelsministeriets redegørelse (se 10/4) og en mundtl. redegørelse af handelsmin. Nyboe Andersen den foregående dag. Min. afviser tanken om at samle alle sager vedr. energi i et særligt ministerium. Han henviser til, at der fra 1/4 er gennemført en ændring af ressortfordelingen, således at alle sager vedr. produktion og forsyning med energi er henlagt under handelsministeriet, mens regeringen har fundet det rigtigst, at miljøsager forbliver under miljøministeriet og sager vedr. atomkraftværker under atomenergikommissionen, der sorterer under undervisningsministeriet. Koordineringen varetages inden for regeringen af et særligt ministerudvalg for energi med handelsmin. som formand. Min. kan derimod acceptere en tanke fremsat af den soc. dem. ordfører, fhv. handelsmin. Erl. Jensen, og andre om, at fkt. skal oprette et stående udvalg for energipolitik.

Erl. Jensen går ind for, at eventuelle atomkraftværker skal være rent samfundsejede, og at samfundet skal sikres medejendomsret i nye olieraffinaderier, og han ønsker, at den danske raffinaderikapacitet snarest udvides, gerne ved en udbygning af de 3 eksisterende raffinaderier, men også gennem et nyt raffinaderi med samfundet som ejer eller medejer. Hvad det sidste angår mener handelsmin. Nyboe Andersen ikke, at tiden er inde til at tage beslutning, og Karlskov Jensen (V) peger på faren for fejlinvestering. Der viser sig også uenighed om, hvorvidt der i hvert enkelt tilfælde skal lovgives om bygning af atomkraftværker, men der er enighed om, at fkt. ikke skal tage beslutning om anlæg af det første atomkraftværk i Danmark, inden der er gennemført et oplysningsarbejde om de problemer, der knytter sig til anvendelsen af kerneenergi.

Min. oplyser, at udbygningen af lagerkapaciteten for olie, således at der til enhver tid findes olielagre til mindst 90 dages forbrug, ikke kan være tilendebragt til den af EF fastsatte frist, 1/1 75, men først et års tid senere. Over for Bendix (KF) gør han opmærksom på, at det vil være forbundet med store vanskeligheder at få dækket det kulbehov, der ville opstå, hvis man ikke byggede atomkraftværker og skulle dække en væsentlig del af de konventionelle kraftværkers energibehov med kul, og til Knud Jespersen (DKP), der har peget på mulighederne for olieleverancer fra de østeuropæiske lande til sikre og faste priser, siger han, at lande som Island og Finland, der af afhængige af olieleverancer fra Sovjetunionen har måttet betale priser, der siger sparto til de priser, Danmark har måttet betale for olie fra Mellemøsten, og at leveringsmulighederne fra de østeuropæiske lande i øvrigt er begrænsede.

19. – Fkt. færdigbehandler forsl. om ændr. af 1. om forsikringsvirksomhed (se 9/1) der vedtages med 145 stemmer mod 1, samt forsl. om ændr. af patentloven (Teknologisk service) (se 9/1) og forsl. om ændr. af søloven (se 9/1) der begge vedtages enstemmigt. Endvidere færdigbehandles RV's forsl. til beslutn. om nyvurdering af luft-

havnen på Saltholm og broen over Store Bælt (se 18/1). Til forslaget er der af medlemmer af DR stillet ændringsforsl. om, at nyvurderingen kun skal omfatte lufthavnen på Saltholm. Ændringsforslaget forkastes med 100 stemmer (43 S, 2 FP, 21 V, 14 RV, 6 CD, 6 SF, 6 DKP, 1 DR og 1 U) mod 50 (24 FP, 13 KF, 4 CD, 6 KrF og 3 DR); 8 (1 RV, 1 KF 2 CD og 4 SF) stemmer ikke, og 21 (4 S, 1 FP, 1 V, 5 RV, 2 KF, 2 CD, 1 SF, 1 KrF, 1 DR, 2 grønlændere og 1 færing) er fraværende. Forslaget til beslutn. forkastes med 80 stemmer (39 S, 21 V, 6 CD, 6 SF, 1 KrF, 6 DKP og 1 U) mod 72 (3 S – Auken, Camre og Helle Degn – 26 FP, 15 RV, 14 KF, 5 CD, 3 SF, 1 KrF og 5 DR); 8 (1 S, 1 CD, 1 SF, 4 KrF og 1 grønlænder – Rosing) stemmer ikke, og 19 (4 S, 1 FP, 1 V, 5 RV, 2 KF, 2 CD, 1 SF, 1 KrF, 1 færing og 1 grønlænder) er fraværende. Under debatten rejstes fra flere sider, bl. a. af Niels Helveg Petersen (RV), Glistrup (FP), Poul Boeg (CD) og Ib Christensen (DR) spørgsmålet om folkeafstemning om lufthavn på Saltholm m. v. Talerne er dog klar over, at bindende folkeafstemning efter grundlovens § 42 synes udelukket, når traktaterne med Sverige (se 30/1) er ratificerede, idet der ikke efter § 42 kan afholdes folkeafstemning om love til gennemførelse af traktatmæssige forpligtelser. Niels Helveg Petersen bebuder imidlertid, at RV vil søge nærmere belyst, om der kan holdes folkeafstemning om en eventuel kommende anlægslov efter reglerne i § 42; viser det sig, at det ikke er tilfældet, vil man undersøge, under hvilken form en folkeafstemning da kan holdes.

Undervisn. min. Tove Nielsen fremlægger i fkt. en skriftlig redegørelse for situationen omkring de højere og andre videregående uddannelser. Regeringen mener, at der generelt bør fastlægges kapacitetsgrænser ved de videregående uddannelser, baseret på at den samlede tilgang må søges holdt inden for omkring 30 pct. af en ungdomsårgang til begyndelsen af 1980erne. Endvidere bør de videregående uddannelser have en sådan struktur, at der bliver smidigere overgangsmuligheder mellem de enkelte dele af uddannelsessystemet, afgangsmuligheder på flere niveauer inden for de lange uddannelser og friere kombinationsmuligheder, som hurtigt kan imødekomme behovet for nye uddannelser. Forkortelse af de normerede studietider bør overvejes, og man bør i alle tilfælde sigte mod en effektivisering af universitetsuddannelserne med henblik på reduktion af frafaldet til et rimeligt niveau, tidligst muligt frafald og nøjere overensstemmelse mellem de normerede og faktiske studietider.

23. – Udenrigsmin. Guldberg fremsætter forsl. om ændr. af 1. om nordisk samarbejde. Vedtagelsen af lovforslaget vil indebære folketingets samtykke til ratifikation af en ændr. af den grundlæggende nordiske samarbejdsaftale (Helsingforsaftalen), som 11/3 blev underregnet af samarbejdsministrene. Ved overenskomsten indsættes der generelle bestemmelser om miljøbeskyttelse i Helsingforsaftalen samt bl. a. bestemmelser om offentlighed i det nordiske samarbejde og om Nordisk Ministerråds sammensætning. Samtidig fremsættes forsl. til beslutn. om ratifikation af Miljøbeskyttelseskonventionen mellem Danmark, Finland, Norge og Sverige (se 19/2). Forslagene vedtages enstemmigt 16/5.

25. – Handelsmin. Nyboe Andersen fremsætter forsl. om ændr. af aktieselskabsloven, hvorefter der ved nytegning kan tilbydes selskabets medarbejdere aktier til favørkurs, uden at der hertil kræves enstemmighed blandt aktionærerne, men blot den sædvanlige majoritet på 2/3 ved vedtægtsændringer i almindelighed. Samtidig fremsættes forsl. om ændr. af 1. om Danmarks erhvervsfond vedrørende eksportkreditrådets virksomhed. Herefter forhøjes grænsen for garantier og kautioner fra 11 til 15 mia. kr. Pr. 28/2 androg eksportkreditrådets samlede forpligtelser ca. 10.4 mia. kr., og heraf udgjorde kautionsforpligtelser over for Danmarks Skibskreditfond i forbindelse med bygning af skibe på danske værfter for udenlandsk regning knap 7 mia. kr. eller ca. 66 pct. af rådets samlede forpligtelser. Min. nævner, at Danmark ved en OECD-aftale er forpligtet til kun at yde officiel støtte til eksportkreditter i forbindelse med skibsleverancer, hvis kontantraten er mindst 20 pct., kredittiden højst 8 år og renten mindst ca. 7½ pct. p. å. Forslagene færdigbehandles 30/5 og vedtages med hhv. 107 stemmer mod 29 – 7 undlader at stemme – og 111

stemmer mod 26, 7 undlader at stemme.

Svend Andersen (FP) fremsætter forsl. til beslutn. om nedsættelse af en kommission i henh. til grundlovens § 51 vedrørende betalingsbalanceproblemet. 1. beh. 15/5.

Fkt. debatterer undervisningsministerens redegørelse (se 19/4). Min. får under debatten tilslutning til ønsket om klare retningslinier for den videre udvikling i de højere uddannelser, men der er ikke udtalt enighed f. eks. i spørgsmålet om generel adgangsbegrænsning. Den soc. dem. ordfører, fhv. undervisningsmin. Ritt Bjerregaard vender sig mod adgangsbegrænsning inden for nogle områder og fri adgang inden for andre og ønsker svar på spørgsmålene: Hvad ville afskaffelse af adgangsbegrænsningen de steder, hvor den nu findes, betyde, og hvad ville det betyde at udbygge den adgangsregulering, vi har? SF, DKP og DR går principielt mod adgangsbegrænsning. Flere partier – FP, KF, CD og KrF – går ind for en revision af styrelsesloven, men såvel undervisningsministeren som Ritt Bjerregaard afviser en revision allerede nu af en lov, der i 1973 blev gennemført af et enigt folketing. Drøftelserne fortsættes i undervisningsudvalget.

26. – Min. for Grønland Holger Hansen fremsætter forsl. til l. om tilskud til Grønlands landsråd og de grønlandske kommuner m. v. og forsl. om ophævelse af l. om børnetilskud i Grønland. Forslagene betegner 1. etape af en byrde- og opgavereform, hvorved en række af de nuværende statsopgaver i de kommende år overdrages til de lokale folkevalgte forsamlinger, således at der i forbindelse med en opgaves overførelse ydes et statstilskud svarende til statens besparelse ved overførelsen. Tilskuddene foreslås i vidt omfang ydet efter objektive kriterier. Ved lovforslagene søges nyordningen gennemført for arbejds- og socialvæsenet, det kommunaltekniske område samt el- og vandforsyningen i bygderne fra 1/1 75. De foreslåede ændringer anslås i 1975 at ville medføre besparelser for staten på ca. 3 mkr. og for Grønlands landskasse på ca. 15 mkr. og for kommunerne merudgifter på ca. 19 mkr., men heroverfor står, at den nye grønlandske indkomstskat regnes at ville give kommunerne mindst 40 mkr. i 1975. Da kommunernes udgifter foreløbig ikke vil lægge beslag på hele provenuet af indkomstskatten, fremsættes samtidig forsl. til l. for Grønland om en kommunal anlægsfond, hvortil en del af kommunernes skatteindtægter i årene 1975–79 henlægges. Alle 3 lovforslag vedtages enst. ved 3. beh. 30/5.

Holger Hansen fremsætter videre i sin egenskab af miljøminister forsl. til beslutn. om ratifikation af overensk. mellem Danmark og Sverige om beskyttelse af Øresund mod forurening, undertegnet i Kbh. 5/4 74. Det vil skønsmæssigt koste ca. 1 mia. da. kr. at opfylde de krav til spildevandsrensning, som overenskomsten stiller, og heraf skal indtil 880 mkr. investeres langs den danske Øresundskyst af de danske kystkommuner over 5 år. Aftalen må ses i sammenhæng med Østersøkonventionen med regler om kontrol med forurening fra skibe, der trafikerer Østersøen (i denne forbindelse defineret som omfattende Sundet, Bælterne og Kattegat): Forslaget vedtages enstemmigt 10/6.

Kristine Heltberg (SF) fremsætter forsl. til beslutn. om handelssamkvem med Namibia. Da Sydafrika ikke har imødekommet FN's beslutning om at bringe dets mandat over Sydvestafrika til ophør, men stadig holder området besat, foreslås det, at Danmark gennemfører sanktioner, der fratager danske firmaer mulighed for at handle på Namibia. 1. beh. 24/5.

Forsvarsmin. Erling Brøndum giver fkt. en skr. redegørelse for Christiania-sagens udvikling. Dette sker efter ønske fra finansudvalget, der skal tage stilling til en ansøgning fra forsvarsministeriet om bevilling af 1 mkr. til nedrivning af ubrugelige bygninger med et etageareal på ca. 21.000 m², hvorefter der tilbage vil være bygninger på 12.850 m² foruden 7.340 m² i fredede bygninger, som ikke berøres af nedrivningsplanerne. Københavns kommune har gentagne gange krævet de bygnings-, sundheds- og brandsikkerhedsmæssige forhold i området bragt i orden, men dette ville koste ca. 19 mkr. Beboerne har erklæret at ville modsætte sig en nedrivning, men sker dette ikke, og sættes ejendommene ikke i lovlig stand, skal virksomhederne og beboelsen i de pågældende ejendomme ophøre. Af redegørelsen fremgår det, at beboerne ikke har overholdt den »foreløbige aftale« med forsvarsministeriet af 31/5 72, hverken forpligtelsen til at indbetale 50 kr. pr. person pr. måned for el og vand eller forpligtelsen

til at lade beboerne registrere. Pr. april 74 var 492 personer, deraf 225 udlændinge, tilmeldt folkeregistret. Fra Christianias side er det i begyndelsen af 1974 oplyst, at den interne registrering omfattede ca. 630 personer, men tallet har ikke kunnet kontrolleres, Intet tyder på, at mere end et lille mindretal af beboerne har behov for social støtte, og det er forsvarsministeriets indtryk, at det store antal af beboere, hvoraf mange studerer eller arbejder uden for området, vil kunne klare sig andetsteds. Min. fastholder, at der ikke er tale om et socialt eksperiment, og at området må rømmes, når den foregående regerings 3 års frist (se 16/1) om knap 2 år er udløbet. Redegørelsen forhandles i fkt. 8/5.

29. – Regeringen indleder regelmæssige møder med repræsentanter for arbejdsmarkedets parter og for erhvervene. Formålet er gensidig orientering om ønsker og hensigter. Emnet for det første møde er økonomi og beskæftigelse på baggrund af Perspektivplan 2 (PP 2).

30. – Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. til tillægsbevillingslov for 73–74. I forh. til finansloven er overskuddet på drifts-, anlægs- og udlånsbudgettet for 73–74 forøget med godt 1.4 mia. kr. til 5.5 mia. kr. Dette er næsten udelukkende en følge af stigningen i de samlede indtægter fra 53.5 til godt 55.0 mia. kr., idet der på udgiftssiden kun har været en forøgelse på ca. 100 mkr. i forh. til finansloven, hvorefter de samlede udgiftsbevillinger udgør 49.6 mia. kr. Kasseoverskuddet anslås nu til ca. 3.7 mia. kr. eller 0.8 mia. kr. mere end efter finansloven. Under omtalen af udgiftssiden nævner min., at den samlede udgift til sygedagpenge har været 575 mkr. mindre, end man havde regnet med. Bortset fra en mindre udnyttelse af de frivillige dagpengeordninger samt forsk. overgangsvirkninger tyder de foreliggende oplysninger på, at de økonomiske konsekvenser af dagpengereformen er blevet overvurderet med 2–3 pct. i de skøn, som forelå forud for reformens gennemførelse. Samtidig har i 1973–74 statens refusioner af kommunernes udgifter til social forsorg m. v. været ca. 90 mkr. mindre end budgetteret, idet en række personer, som tidligere ville have fået forsorgshjælp m. v., nu modtager dagpenge.

Økonomimin. Nyboe Andersen giver fkt. en redegørelse for Perspektivplan 2. Fkt. forhandler redegørelsen 2/5.

Maj 1974

2. – K. Helveg Petersen (RV) fremsætter forsl. til beslutn. om gennemgang af folketingets arbejdsformer m. v., hvorefter et udvalg skal foretage en grundig undersøgelse af, hvorledes folketingets styringsmuligheder kan øges. Blandt de spørgsmål, der ønskes undersøgt, nævnes formålstjenligheden af at lade folkeafstemninger indgå som en mere normal del af det politiske handlingsmønster. 1. beh. 10/6.

ELSAM (den jysk-fynske el-samarbejdsorganisation) vil opføre Danmarks første atomkraftværk på Gyllingnæs ved Horsens Fjord, såfremt en dyberegående undersøgelse af området giver tilfredsstillende resultat.

3. – Ib Christensen fremsætter på DR's vegne forsl. til l. om regler for organisationers og foreningers bidrag til politisk virksomhed. Forslaget tilsigter at tilvejebringe en sådan retsorden, at den enkelte borger ikke længere som følge af sit faktisk tvungne medlemsskab af en interesseorganisation skal kunne tilpligtes at yde sådanne bidrag. 1. beh. 24/5.

KrF tager forsl. om ændr. af l. om film og biografer (se 15/1) tilbage med den begrundelse, at en ændr. af Filminstituttets forretningsorden, som kulturministeren gennemfører, imødekommer partiets ønsker.

Fkt. færdigbehandler DKP's forsl. til beslutn. om fuld anvendelse af midlerne i Statens Uddannelsesstøtte (se 1/3). Forslaget forkastes med 82 stemmer mod 16 (DKP og SF) medens 40 S undlader at stemme.

8. – Finansmin. Anders Andersen fremsætter 6 lovforslag om et valutaværn i form af en række midlertidige forbrugsafgiftsforhøjelser, der med uændret forbrug ville give staten en merindtægt på ca. 2.9 mia. kr. indtil udgangen af 1974. Yderligere to lovforslag omhandler en reform af indkomst-

beskatningen. Ved udarbejdelsen af skattereformen har regeringen forudsat, at der ved en række ændringer i såvel det øvrige skatte- og afgiftssystem som i den off. udgiftspolitik skabes mulighed for at nedsætte provenuet af statsindkomstskatten med ca. 30 pct. eller ca. 10 mia. kr. fra 1/1 75.

Efter regeringens plan skal der i 1975–76 spares 5 mia. kr. på statens budget som bidrag til finansieringen af skattelettelsen og i de flg. 2 år hhv. 7 og 8.1 mia. kr. Af enkeltheder i spareplanen, som på forhånd må anses for kontroversielle. kan nævnes beskatning af børnetilskud og bortfald af alm. børnetilskud for de 16–17-årige, omlægning af studiestøtten, så vægten gradvis forskydes fra stipendier til statslån eller statsgaranterede lån i pengeinstitutter, adgangsbegrænsning ved de videregående uddannelser, betaling for indlæggelse på Rigshospitalet, et gebyr på 15 kr. pr. lægekonsultation, skærpelse af betalingsreglerne for fritidsundervisning og indførelse af låneafgift på bibliotekerne. Det særlige tilskud til nedbringelse af forbrugerpriserne på mejeriprodukter foreslås ophævet og væksten i ulandshjælpen begrænset.

Skattereformen indeholdes i forsl. om ændr. af udskrivningsloven og forsl. om ændr. af forsk. lovbestemmelser om skattemæssige fradrag og særskilt beskatning af medhjælpende hustruer. Et hovedformål er at lempe beskatningen af merindtægter. Dette opnås ikke blot ved at forlænge skatteskalaens første trin helt op til 80.000 kr. men også ved at begrænse fradragene ved indkomstopgørelsen. Efter forslaget skal således de udgifter, der falder ind under lønmodtagerfradraget, kun kunne fradrages i det omfang de overstiger et grundbeløb på 2.000 kr. eller 10 pct. af lønindtægten, og renteudgifter skal kun kunne fradrages med det beløb, hvormed de samlede årlige renteudgifter overstiger 4.000 kr., uanset om gælden er stiftet som led i skatteyderens erhvervsvirksomhed eller til privat forbrug, altså også gæld i fast ejendom. Personfradraget forhøjes fra 7.000 til 10.000 kr. og gives som et fradrag i skatten.

Afgiftsforhøjelserne kommer til 1. beh. i et nyt møde senere på dagen. Forsl. om ændr. af visse forbrugsafgifter indeholder forhøjelse af cigaretafgiften med 2 øre pr. stk. incl. moms, for spiritus udgør forhøjelsen 3–4 kr. pr. flaske excl. moms, for rød- og hvidvin 70 øre og for hedvin 105 øre pr. fl., for øl 5 øre pr. fl. alm. pilsner. Ifl. forsl. om ændr. af 1. om registreringsafgift af motorkøretøjer m. v. vil prisen for alm. personbiler blive forhøjet med ca. 25 pct., for små varevogne med ca. 20 pct., for større varevogne med ca. 10 pct. og for små lastbiler med godt 5 pct. Efter forsl. om ændr. af l. om vægtafgift af motorkøretøjer forhøjes de gældende satser med 66⅔ pct. for personbiler, for alm. varevogne er forhøjelsen på 100 pct. Ved forsl. om ændr. af l. om forbrugsbegrænsende foranstaltninger inddrages de såkaldte hårde hvidevarer m. v. under afgiftspligt. De hårde hvidevarer og andre husholdningsartikler foreslås gjort afgiftspligtige og beskattet med 33⅓ pct. af engrosprisen. Også båndoptagere foreslås gjort afgiftspligtige og beskattet med samme sats som radiomodtagere, nemlig 10 pct. TV-apparater og båndmodtagere hertil foreslås beskattet med 50 pct. – hidtil har satsen for TV-apparater været 20 pct. Ifl. forsl. til l. om afgift af elektricitet skal privat forbrug beskattes med 5 øre pr kWh, og ved forsl. til l. om afgift af lystfartøjer indføres en afgift på 20 pct. af salgsprisen.

Karlskov Jensen (V) fremsætter på folketingspræsidiets vegne forsl. til beslutn. om at nedsætte et nyt stående udvalg, det energipolitiske udvalg (se 18/4). Forslaget vedtages enst. 16/5. Udvalget konstituerer sig 22/5 med fhv. handelsmin. Erl. Jensen (S) som fmd. og Knud Enggaard (V) som næstfmd.

9. – Miljømin. Holger Hansen fremsætter forsl. til l. om kommuneplanlægning. Lovforslaget skal, ligesom den allerede gennemførte del af planlovsreformen (by- og landzoneloven af 1969, naturfredningsloven m. fl. love og lovgivningen om lands- og regionplanlægning 1973) bidrage til virkeliggørelsen af hensigten bag kommuneinddelingsreformen af 1970 og den igangværende ændr. af byrde- og opgavefordelingen mellem staten, amtskommunerne og primærkommunerne 1. beh. 22/5.

Miljøministeren fremlægger desuden en skr. redegørelse for regeringens overvejelser om fredningsplanlægningen. Redegørelsen forhandles 22/5.

Ingolf Knudsen (CD) fremsætter forsl. til beslutn. om ændr. af loven om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner. 1. beh. 24/5.

Fkt. færdigbehandler det soc. dem. forsl. om ændr. af kildeskatteloven (se 5/2) der

vedtages enst. med 133 stemmer; V undlader at stemme. Allerede ved 2. beh. 3/5 er regeringen flere gange kommet i mindretal ved afstemningen om ændringsforslag, men den har forud erklæret, at den ikke vil betragte sagen som et kabinetsspørgsmål. Foruden bestemmelsen om, at restskatter på indtil 2.000 kr. skal opkræves sammen med det flg. års forskudsskat, indsættes ved 2. beh. en bestemmelse om, at restskatter på indtil 300 (hidtil 100) kr. ikke opkræves. Finansmin. Anders Andersen har gjort opm. på, at vedtagelsen af forslaget vil medføre tekniske vanskeligheder for gennemførelsen af regeringens skattereform.

Forsl. til fredningslov for Grønland (se 23/1) vedtages enstemmigt.

2. beh. af afgiftsforslagene er sat på dagsordenen for folketingets møde kl. 16, men betænkningen fra skatte- og afgiftsudvalget foreligger først kl. 3,30 den flg. dags morgen (Store Bededag), og 2. beh. begynder kl. 3,40. I mellemtiden har S opstillet en række betingelser for at medvirke ved forslagenes gennemførelse: sikre garantier for ændr. af forslagene, så urimelige beskæftigelsesmæssige virkninger undgås, indgreb mod nul-indkomster, kuponskat, skærpelse af kapitalvindingsskatten, fastlæggelse af en boligpolitik efter retningslinierne i aftalen mellem S og RV, der blev offentliggjort 9/3, aftrapning af fradrag af renter af privat gæld på selvangivelsen, social balance i regeringens spareforslag og en lovreserve for næste finansår, som sikrer nødvendig lovgivning. Regeringens svar er holdt i en forhandlingsvenlig tone, men tilfredsstiller ikke S, og Per Hækkerup erklærer som ordfører for sit parti, at det vil stemme imod forslagene. Det samme gør Glistrup som ordfører for FP; han tilføjer imidlertid, at han ikke ønsker at styrte regeringen, og da Erhard Jakobsen (CD) får ordet, foreslås han en dagsorden, hvorefter fkt. erkender, at det vil være uforsvarligt at standse lovgivningsarbejdet på et tidspunkt, hvor alvorlige problemer kræver hurtig indskriden, og udtaler sin tillid til, at regeringen fortsat vil kunne lede lovgivningsarbejdet. Dagsordensforslaget vedtages med 90 stemmer (FP, V, KF, CD, KrF og DR) mod 64 (S, SF, DKP og grønlænderen Lars Emil Johansen), medens 18 RV undlader at stemme. På anmodning af V afbrydes behandlingen af forslagene, der går til fornyet udvalgsbehandling.

Ved demonstrationer og omfattende arbejdsnedlæggelser protesteres mod afgiftsforslagene.

10.–11. – På KrF's landsmøde oplyser formanden Jens Møller, at partiet har afviklet sin gæld, overstået sin lederkrise og nu har ca. 9.000 medlemmer mod godt 6.000 for et år siden. Jens Møller genvælges med akklamation og udtaler, at han fortsat vil bekæmpe de nedbrydende kræfter.

10.–12. – På SF's landsmøde træder Sigurd Ømann, der i 1968 afløste Aksel Larsen som partiformand, tilbage. Til ny formand vælges Gert Petersen med 169 stemmer, medens redaktør Palle Voigt får 33 og Poul Dam 8 stemmer. Et forslag fra partiets faglige udvalg om, at udvalget skal have den besluttende myndighed i faglige spørgsmål, forkastes med stort flertal. Landsmødet vedtager en udtalelse, hvori det bl. a. hedder, at kapitalforsyning, långivning og energiforsyning må overtages og kontrolleres af samfundet, og at samfundet må bevare ejendomsretten til de midler, der stilles til rådighed for produktionen. Mødet vedtager i øvrigt en opfordring til alle landets arbejdspladser om at nedlægge arbejdet 13/5 som protest mod regeringens skatte- og afgiftspolitik.

11. – Efter tillidserklæringen indleder statsministeren forhandlinger med repræsentanter for »tillidspartierne« samt S og RV.

12. – Under de fortsatte forhandlinger i statsministeriet fremlægger regeringen en boligpolitisk skitse. Et af skitsens 12 punkter angår finansieringen af det sociale byggeri.

13. – Skønsmæssigt 60.000 mand nedlægger arbejdet i protest mod regeringens afgiftsforslag, og i Kbh. deltager ca. 40.000 i en demonstration mod regeringen på Christiansborg slotsplads, hvor Knud Jespersen (DKP) og SF's nye formand Gert Petersen taler til mængden. Anker Jørgensen afslår at møde frem på pladsen og redegøre for sit partis holdning til skatte- og afgiftsforslagene med den begrundelse, at han er på

Christiansborg for at drive praktisk politik. Dansk Arbejdsgiverforening og LO enes om, at proteststrejkerne nu og 9/5 ikke skal medføre bod, og begge hovedorganisationer anbefaler, at arbejdet genoptages.

Regeringen meddeler, at den har besluttet at nedsætte et ekspertudvalg til at se på spørgsmålet om nul-indkomster. Udvalget skal senest 1/9 have fundet frem til administrativt anvendelige regler, som hindrer skatteunddragelser. Anker Jørgensen udtaler, at dette ikke kan siges at være en imødekommelse af det soc. dem. krav og i hvert fald ikke ændrer partiets holdning til et eventuelt forlig om afgiftsforhøjelser. Hilmar Baunsgaard (RV) foreslår i et brev til statsministeren, at S, V og RV indgår en bindende aftale om at spare 5 mia. kr. på de off. budgetter i 1975–76 og 500–1.000 mkr. for indeværende finansår, endvidere skal de tre partier inden fkt. tager sommerferie forsøge at nå til enighed om boligpolitikken på grundlag af aftalen mellem S og RV, og afgiftsforslagene skal gennemføres med visse ændringer.

Fra anden side – Erh. Jakobsen og den kons. gruppeformand Poul Schlüter – arbejdes der på at finde en løsning af den politiske krise ved at skabe mulighed for, at FP kan ændre sin holdning til afgiftsforslagene. så valg kan undgås. Glistrup fremlægger et notat om væsentlige ændringer i afgiftsforslagene og forhandler ud på natten med V's gruppeformand Knud Enggaard og andre.

14. – Ved 1. beh. af de to lovforslag om indkomstskattereform (se 8/5) udtales fra de fleste partiers side velvilje over for tendens og principper, men en række enkeltheder kritiseres, bl. a. bestemmelserne om, at lønmodtagerudgifter under 2.000 kr. og renteudgifter under 4.000 kr. ikke kan fradrages på selvangivelsen.

Ved fortsættelsen af den afbrudte 2. beh. af afgiftsforslagene (se 9/5) meddeler formanden, at finansministeren har taget forslaget om afgift af lystfartøjer tilbage – forslaget om en el-afgift er udsat til senere behandling. Under debatten foreslår Knud Jespersen, DKP, en dagsorden, hvorefter fkt. konstaterer, at regeringen ikke evner at lede den økonomiske lovgivning på en forsvarlig måde og opfordrer den til at træde tilbage og omgående udskrive nyvalg til fkt. Forslaget forkastes med 157 stemmer mod 17 (SF og DKP); 2 grønlændere undlader at stemme. Ved den flg. afstemning om ændringsforslagene reduceres afgifternes samlede provenu med ca. 1/2 mia. kr., idet nogle afgifter forhøjes mindre end af regeringen foreslået (dette gælder afgiften på TV-apparater og hårde hvidevarer) uden at der sker en tilsvarende stramning på andre områder (øl, vin, spiritus og cigaretter) som ønsket af regeringen, idet bl. a. FP går imod de pågældende ændringsforslag. Under forhandlingen erklærer finansministeren på foranledning af Erhard Jakobsen (CD) at regeringen ønsker sine lovforslag om ophævelse af 2½ pct. afgiften ved overdragelse af fast ejendom og om at parcelhusbeskatningen for 1974 ikke skal forhøjes i forhold til 1973 gennemført.

15. – SF fremsætter lovforsl. om ændr. af lovene om aktie- og anpartsselskaber (tillidsmandslignende beskyttelse for personalerepræsentanter i bestyrelsen) og forsl. til beslutn. om udvalget vedr. l. om mægling i arbejdsstridigheder. 1. beh. 31./5 hhv. 30/5.

Efter 2. beh. af afgiftsforslagene genoptages forhandlingerne med FP. Skønt Glistrup ved at møde med Knud Enggaard (V) fremlægger et 17 punkts program, som straks afvises af Enggaard, lykkes det i skatte- og afgiftsudvalget at opnå enighed med FP om en tillægsbetænkning, hvori FP, V, KF, CD og KrF udtaler, at de betragter afgiftsforhøjelserne som et første led i en økonomisk politik, der vil medføre offentlige besparelser på 5 mia. kr., lettelser i indkomstbeskatningen på 10 mia. kr. allerede fra 1975, lempelser i parcelhusbeskatningen og afskaffelse af 2½ pct. afgiften ved salg af fast ejendom. Mht. besparelserne er de 5 partier enige om, at de 5 mia. kr. i meget vidt omfang tilvejebringes på grundlag af regeringens oplæg af 8/5, og at eventuelt bortfald af noget punkt i regeringens oplæg nødvendigvis må modsvares af, at partierne finder frem til andre besparelser af tilsvarende omfang, således at det samlede beløb på 5 mia. kr. fastholdes.

Ved afstemningen om ændringsforslagene om yderligere forhøjelse af afgifterne på vin, spiritus, øl og cigaretter får forslagene derfor i modsætning til ved 2. beh. også

FP's stemmer og vedtages med 106 stemmer mod 60, og lovforslaget vedtages senere med 111 stemmer (FP, V, RV, KF, CD, KrF, DR og U) mod 63 (S, SF og DKP). Forslagene om ændr. af l. om registreringsafgift af motorkøretøjer m. v., l. om vægtafgift af motorkøretøjer m. v. og l. om forbrugsbegrænsende foranstaltninger (Afgift af vaskemaskiner, køleskabe, frysebokse, elkomfurer og støvsugere m. v.. Forhøjelse af afgift af fjernsynsmodtagere) vedtages med 111 stemmer (FP, V, RV, KF, CD, KrF og U) mod 68 (S, SF, DKP og DR).

Efter afstemningen ved 3. beh. stiger cigaretter med 5 øre pr. stk., pilsnerøl med 10 øre pr. flaske, spiritus med ca. 5 kr. pr. flaske, bordvin med 1.05 kr. og hedvin med 1.60 kr. pr. flaske. For hårde hvidevarer bliver afgiften 20 pct. af værdien. Afgiften af TV-apparater forhøjes ikke, men for båndoptagere indføres en ny afgift på 10 pct., og vægtafgiften af personbiler og små varevogne forhøjes med 50 pct.

16. – Forsl. om ændr. af l. om folketingsvalg i Grønland (se 23/1) vedtages ved 3. beh. med 109 stemmer mod 6 (grønlænderen Lars Emil Johansen og DKP). Ved 2. beh. er et ændringsforsl. af Lars Emil Johansen om at bevare den gældende ordning med 2 opstillingskreds blevet forkastet med 109 stemmer mod 14, idet forslagsstilleren kun får støtte fra DKP og SF (minus Poul Dam).

Finansudvalget godkender køb af forsvarsmateriel for 598 mkr. SF, DR og et medl. af FP går imod forslaget.

Over hele landet nedlægges arbejdet i stort omfang i protest mod »regeringens asociale og arbejderfjendtlige politik«, og i en række byer samles de strejkende til protestdemonstrationer. I København samler demonstrationer foran Christiansborg 55.000 deltagere. Hovedtalere er folketingsmændene Knud Jespersen (DKP) og Gert Petersen (SF).

17. – Fkt. vedtager ved 3. beh. lovforslagene om internat. godstransport m. motorkøretøjer m. v. og om internat. buskørsel (se 22/1) med alle stemmer mod 7 (DKP). Under behandlingen stiller Poul Dam (SF) forsl. til dagsorden, hvorefter fkt. skal udtale, at forudsætningerne for vælgernes stemmeafgivning 4/12 73 er bristede og tingets folkelige mandat dermed bortfaldet, hvorfor regeringen opfordres til at udskrive valg. Formanden afviser forslaget som stridende mod forretningsordenen, og tinget tilslutter sig med 112 stemmer mod 16 (SF og DKP) denne opfattelse.

Proteststrejkerne fortsætter, men er dog langt fra så omfattende som den foregående dag, da henved 1/4 mill. arbejdere og funktionærer anslås at have nedlagt arbejdet.

Arbejdsgiverforeningen vil indklage de fagforeninger, der i strid med hovedaftalen og gældende overenskomster har opfordret til overenskomststridige arbejdsnedlæggelser, for arbejdsretten. I forbindelse med oplysninger fra flere fagforeninger om, at man vil kræve lønforhøjelser som kompensation for afgiftsforhøjelserne, går arbejdsgiverforeningen ud fra som givet, at medlemmerne ikke efterkommer sådanne lønkrav.

Rigsadvokaten tiltræder en indstilling fra statsadvokaten for særlig økonomisk kriminalitet Hervert Grell om, at der rejses tiltale mod folketingsmand advokat Mogens Glistrup, FP, for overtrædelse af kildeskatteloven, skattekontrolloven, til dels jfr. straffelovens § 229, for bedrageri og for overtrædelse af straffelovens § 296 om aktieselskaber. Rigsadvokaten kan tiltræde, at der nedlægges påstand om, at Glistrup frakendes retten til at udøve advokatvirksomhed for bestandig. Der tages i øvrigt forbehold for udvidelse af anklageskriftet. Glistrup erklærer, at han betragter sagen som en politisk begrundet forfølgelse, og at han vil stemme imod forslag i fkt. om at ophæve hans parlamentariske immunitet.

20. – Ved den nye arbejdsuges begyndelse er situationen stort set normal igen.

21. – Indenrigsmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af forsk. lovbestemmelser om tilskud til og udligning mellem amtskommuner og kommuner. Efter forslaget begrænses kredsen af bidragydende kommuner, som p. t. udgøres af de kommuner, der har et højere beskatningsgrundlag pr. indbygger end landsgennemsnittet, til kommuner med et højere beskatningsgrundlag pr. indb. end 125 pct. af gennemsnittet, og staten overtager de resterende bidrag, som

hidtil er ydet af kommunerne. Beregninger har vist, at en række hovedstadskommuner ved overgangen til tilskud efter objektive udgiftskriterier (»bloktilskud«) ville få ret betydelige merudgifter, og forslaget, der er et led i den nye etape af byrdefordelingsreformen (se 8/3) har til formål at imødegå denne virkning. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 13/6 med 116 stemmer mod 22 (FP); 6 (DKP) undlader at stemme.

SF fremsætter lovforsl. om ophævelse af l. om omkostningsdæmpende ydelse og l. om bunden opsparing samt forsl. til beslutn. om ændr. af reglerne for tildeling af Statens Uddannelsesstøtte. 1. beh. 11/6.

Regeringsforslaget om ændr. af l. om investeringsfonds (se 31/1) forkastes med 85 stemmer (S, FP, SF, DKP og DR) mod 77. Endvidere færdigbehandles forsl. om ændr. af kildeskatteloven (ophævelse af 8 pct. tillæg til kommunerne) (se 22/3) der vedtages med 154 stemmer mod 6, og forsl. om ændr. af l. om boligsparekontrakter (se 31/1) der vedtages med 125 stemmer mod 37.

Boligmin. Johan Philipsen fremlægger i folketingets boligudvalg et forhandlingsoplæg til løsning af boligproblemerne: 1) Det overlades til kommunalbestyrelsernes afgørelse, om lejerestriktionerne skal ophæves, 2) regeringen er villig til at drøfte kriterierne for huslejefastsættelsen i områder, hvor restriktionerne opretholdes, 3) der gennemføres en ny lejelov med regler om beboerdemokrati, bytteret og uopsigelighed, 4) selvfinansieringsgraden i almennyttigt byggeri øges væsentligt, til ca. 30 pct. fordelt på Landsbyggefonden, kommune, stat og lejer, 5) for de resterende ca. 70 pct.s vedk. yder staten rentesikring ned til 6 pct. i de første 3 år, hvorefter støtten nedtrappes med 1 pct. om året, 6) rentesikring og statslån ydes op til et bestemt antal boliger om året, 7) muligheden for indførelse af indekslån undersøges, 8) regeringens boligsikringsforslag gennemføres, det samme gælder forslaget om en 4-årig ordning vedr. midl. driftslån til almennyttigt byggeri, 10) problemerne omkr. oprettelse af egentlige andelslejligheder i almennyttigt byggeri undersøges, 11) boliganvisningsreglerne for ejerlejligheder lempes, 12) lejeværdibegrebets afløsning undersøges, og en afgørelse herom søges truffet i folketingsåret 74–75. Fastsættelsen af lejeværdiprocenter for 1975 og flg. år sker i sammenhæng med de beslutninger, der må ventes truffet i efteråret 74 om de fremtidige regler for indkomstbeskatning.

22. – Finansmin. Anders Andersen fremsætter forsl. til l. om optagelse af statslån i udlandet til et beløb af 2 mia. kr. Min. oplyser, at 542 mkr. af lånebemyndigelsen på 2 mia. kr. i henh. til loven af 19/2 74 endnu ikke er udnyttet, men siger, at dette beløb ikke giver statens forhandlere tilstrækkelig manøvrefrihed under de hastigt vekslende markedsforhold. I 1974 ventes underskuddet på betalingsbalancens løbende poster at nå op i nærheden af 7 mia. kr., og Danmarks valutariske likviditet er i årets første 4 mdr. trods hjemtagning af off. lån på i alt 600 mkr. forringet med ca. 1 mia. kr. til knap 7 mia. kr. Lovforslaget vedtages ved 3. beh. 10/6 med 121 stemmer mod 6 (DR og Lindholt, FP).

Finansudvalget beslutter efter et samråd med forsvarsmin. Erl. Brøndum at udsætte nedrivningen af en række bygninger i »Christiania«. Til gengæld nedsættes der et udvalg, som skal følge afviklingen af »Christiania« i løbet af de næste 2 år.

23. – Finansmin. Anders Andersen nedsætter et ekspertudvalg, der med lrs. Jacob la Cour som fmd. skal undersøge »praktiske, regnskabsmæssige og retlige problemer i forbindelse med et indgreb over for skatteydere, der ved hjælp af afskrivninger og nedskrivninger bringer den skattepligtige indkomst ned på et niveau, der ikke står i et rimeligt forhold til privatforbruget« (se 13/5). Finansministeren udtaler, at det er hensigten, at arbejdet skal være afsluttet til september.

24. – Indenrigsmin. Jacob Sørensen slutter aftale med Kommunernes Landsforening om, at kommunernes investeringer i 1975–76 skal holdes inden for en ramme af 3.5 mia. kr. mod 3.8 mia. kr. i 74–75. Herudover er der fastsat et dispositionsbeløb på 700 mkr., som kan anvendes til støtte for kommuner, som har særlige vanskeligheder. Endvidere er det aftalt, at kommunernes låntagning ikke må overstige 630 mkr. mod 1.2 mia. kr. i indeværende fi-

nansår. For amtskommunernes vedk. skal investeringerne ligge inden for 900 mkr. mod i år 1.048 mkr. med en dispositionsreserve på 100 mkr. Lånerammen, der i år er 70 mkr., halveres.

29. – CD fremsætter forsl. til beslutn. om bevarelse af cirkusbygningen i København og DR forsl. om ændr. af straffeloven (Forbrydelser mod kønssædeligheden). Forslaget går ud på, at aldersgrænsen for homoseksuelle forhold sættes til 15 i st. f. 18 år. (se 7/11 73).

30. – Fkt. vedtager ved 3. beh. enst. forsl. om ændr. af folkeskoleloven (se 15/3). Forinden er uden afstemning vedtaget et ændringsforslag. stillet af undervisningsministeren, hvorefter der ikke som oprindelig foreslået kræves tilslutning fra 75, men kun fra 60 pct. af de stemmeberettigede for at hindre nedlæggelse af en skole.

Formanden for folketingets trafikudvalg Gustav Holmberg (V) meddeler, at udvalget ikke kan nå at færdigbehandle forslagene om ratifikation af de dansk-svenske aftaler vedr. en lufthavn på Saltholm og faste forbindelser over Øresund (se 30/1) inden tinget tager sommerferie i midten af juni.

31. – Lovforslaget om forhøjelse af posttaksterne (se 29/1) vedtages ved 3. beh. med 126 stemmer mod 12 (SF og DKP); 16 KF undlader at stemme. Ved 2. beh. 17/5 forkastes ændringsforsl. fra RV og KF om mindre forhøjelser end foreslået for »andre aviser« (Uge- og fagblade og tidskrifter) med 95 stemmer mod 36, og ændringsforsl. fra SF, der støttes af DKP, om helt at undlade at forhøje avisportoen, med 120 stemmer mod 11. Forhøjelserne, der træder i kraft 15/6, for avisportoens vedk. dog først 1/7, anslås at ville give postvæsenet en årlig merindtægt på 233 mkr. Under debatten nævnes fra flere sider, at adskillige fagblade, der udkommer ugentlig. under de nye takster vil kunne nedbringe deres udgifter til porto ved at gå over til at udkomme som dagblade, dvs. mindst 5 gange om ugen.

Fkt. færdigbehandler endvidere forslaget om ophævelse af l. om en særlig afgift ved overdragelse af fast ejendom (se 8/1) der vedtages med 104 stemmer mod 53 (S, SF og DKP). Ved 2. beh. 29/5 har RV og DR stillet ændringsforslag om, at afgiften skal bortfalde pr. 15/5 i st. f. som efter lovforslaget pr. 1/10, men det afvises af finansmin. Anders Andersen, der bl. a. henviser til, at der på finansloven er regnet med, at afgiften for tiden indtil 1/10 vil indbringe 225 mkr. og ændringsforslaget forkastes med 123 stemmer mod 24 (RV, DR og U). Den soc. dem. ordfører Svend Jacobsen erklærer, at S ville have været villig til at afskaffe afgiften mod kompensation i form af skærpelse af kapitalvindingsskatten, men at regeringsforslaget herom (se 15/3) er utilstrækkeligt. Finansministeren afviser, at han skulle have misligholdt aftalen med S, CD og KrF (se 7/2) og siger, at det ikke er hans ansvar, hvis S har lagt mere i aftalen, end den indeholder.

Juni 1974

6. – DR fremsætter forsl. til beslutn. om gennemførelse af en jordreform. Partiet opfordrer regeringen til at gennemføre en lovgivning, hvorefter jordejerne for fremtiden skal indbetale den fulde lejeværdi (jordrente) af deres jord som afgift til staten. Samtidig ophæves alle ejendomsskatter. Skødehaverne får erstatning i form af et tilgodehavendebevis, der i 20 år årligt afkaster et beløb svarende til lejeværdien. Når denne periode er forløbet, aftrappes erstatningen. Overskud foreslås anvendt til nedsættelse af indkomstskatten ved et fradrag, som skal være ens for alle borgere.

7. – Ved afstemningen ved 3. beh. af det soc. dem. forsl. om ophævelse af l. om dødsstraf for visse handlinger begået under krig eller fjendtlig besættelse og om ændr. af militær straffelov (se 6/3) står stemmerne lige med 80 for, 80 imod, og lovforslaget er dermed bortfaldet. For det stemmer 36 S, 7 FP, 8 V (bl. a. justitsmin. Nathalie Lind), 15 RV, 1 CD (Jes Schmidt, Slesvigsk Parti), 2 KrF, 6 DKP, 4 DR og færingen Patursson, imod 6 S, 19 FP, 13 V, 14 KF, 11 CD, 9 SF, 5 KrF, 1 DR, 1 U og grønlænderen Lars Emil Johansen. 3 medlemmer (1 S, 1 RV og 1 CD) und-

lader at stemme, og 16 (4 S, 1 FP, 1 V, 4 RV, 2 KF, 1 CD, 2 SF og grønlænderen Rosing) er fraværende.

Det konservative forsl. om ændr. af l. om radio- og fjernsynsvirksomhed, fremsat af Lembourn (se 12/2) forkastes ved 2. beh. med 56 stemmer (S, RV, SF, DKP, DR og en del af CD) mod 27 (FP, KF, KrF og nogle CD), medens 18 V undlader at stemme.

Efter forelæggelsen af regeringens boligpolitiske oplæg (se 21/5) i boligudvalget er der optaget forhandlinger mellem S, V, RV, KF, CD og KrF, og der er mellem forhandlerne sluttet en aftale, som godkendes af de respektive folketingsgrupper med undtagelse af den socialdemokratiske.

10. – Fkt. færdigbehandler en række lovforslag. Forsl. om ændr. af l. om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m. m. (se 13/2) vedtages med 82 stemmer mod 38 (SF, DKP, DR og medl. af FP), medens 11 (KF) undlader at stemme, forsl. til l. om tilskud til fremme af regnskabsføring i jordbrugsbedrifter (se 12/3) med 96 stemmer mod de samme 38 som ved det foregående lovforslag, og forsl. om ændr. af l. om tilskud til landøkonomisk konsulentvirksomhed (se 13/3) enstemmigt.

Forsl. om ændr. af retsplejeloven og straffeloven (Forhøjelse af bødeforelægsgrænsen m. v.) (se 29/1) vedtages med 128 stemmer mod 6 (DKP) efter at det ved 2. beh. 7/6 er vedtaget ikke at afskaffe bødeforelægsgrænsen som oprindelig foreslået, men forhøje den fra 600 til 2000 kr.

Lovforslagene om markedsføring og Forbrugerklagenævnet (se 8/3) vedtages med 99 mod 32 hhv. 33 stemmer (FP og KF). Niels Helveg Petersen (RV) undlader at stemme om begge forslagene, Lindholt (FP) om det sidste. Det tilknyttede forsl. om ændr. af retsplejeloven vedr. Sø- og Handelsretten i Kbh. (se 13/3) vedtages med 101 stemmer mod 33.

Forsl. om ændr. af selskabsskatteloven og l. om beskatning ved sammenslutning af aktieselskaber m. v. (Ændr. af beskatningsprocenterne m. v.) (se 7/3) vedtages med 75 stemmer mod 53 (FP, RV, KF og DR). Ved 2. beh. 7/6 er lovforslaget ændret således, at beskatningsprocenten kun forhøjes fra 36 til 37 (og ikke 39), til gengæld afskaffes det hidtidige fradrag inden skatteberegningen på 2½ pct. af aktiekapitalen og for brugsforeningers vedk. 1¼ pct. af formuen. Derimod er et ændringsforsl. om at loven først skal gælde fra 1975–76 og ikke fra 1974–75 blevet forkastet.

Efter et møde mellem statsministeren og Anker Jørgensen genoptages forhandlingerne om en boligpolitisk aftale, og efter nogle indrømmelser til S opnås der forlig, som 11/6 godkendes i de 6 partiers folketingsgrupper, og boligudvalget skriver betænkning, hvori forliget er optaget som bilag.

Aftalen skal gælde for 4 år, og der er enighed om, at det er en rimelig målsætning at søge tilvejebragt ca. 40.000 boliger årligt, heraf 8.000 sociale boliger. Finansieringen af almennyttigt byggeri skal efter 1/4 75 ske ved, at der tilvejebringes en grundkapital på mindst 26 pct. af værdien. Grundkapitalen er rentefri og desuden afdragsfri i indtil 50 år, og den skaffes til veje ved at staten indskyder 10 pct., kommunerne 5 pct., lejerne 3 pct. og Landsbyggefonden mindst 8 pct. Til udviklingskommuner kan der af midlerne på boligministeriets konto for bistand til vækstkommuner stilles lån til rådighed, så de kan bidrage til grundkapitalen uden at komme i likviditetsvanskeligheder. Landsbyggefondens tilskud forudsætter en regulering af huslejen i almennyttigt byggeri opført før 1965. Reguleringen skal finde sted med mindst 35 mkr. pr. 1/4 75 og yderligere 35 mkr. pr. 1/4 76.

Rentesikringsordningen opretholdes, og rentesikring ydes ned til 6 pct. Den aftrappes efter det 4. år.

Til imødegåelse af udlejningsvanskeligheder i almennyttigt byggeri kan der om nødvendigt af statskassen stilles et udlånsbeløb til rådighed for Landsbyggefonden på i alt 35 mkr. ud over de 100 mkr., som stilles til rådighed ifølge forsl. om ændr., af l. om midl., støtte til almennyttigt byggeri, som de 6 partier er enige om at anbefale til vedtagelse. Udgifter til yderligere statslån skal modsvares af besparelser i form af nedsættelse af antallet at støttetilsagn til almennyttigt byggeri.

Med virkn. fra 1/4 75 skal der gennemføres en ændr. af lejelovgivningen hvorved der i ejendomme med mere end 12 lejemål indføres beboerdemokrati og bytteret. Der indføres i princippet uopsigelighed i beboelseslejemål, lejen i erhvervslejemål gøres fri også i de regulerede områder, boliganvis-

ningsreglerne lempes og ophæves helt for ejerlejligheder o. s. v. Den midl. lejelov revideres således at den kun er gældende i de nu regulerede kommuner med over 20.000 indbyggere, og kommunalbestyrelserne kan i disse kommuner med alm. flertal ophæve reguleringen. I kommuner, hvor reguleringen bevares, fastsættes huslejen på grundlag af princippet om omkostningsbestemt leje. Til ydre vedligeholdelse afsættes i ejendomme, der er opført efter 1950, 10 pct. af lejen og i ældre ejendomme 15 pct. Til forbedringer afsættes 1 pct. af ejendomsværdien efter 15. alm vurdering, og i lejen indgår desuden grundejerens kapitalafkast der fastsættes til 6½ pct. det første år og derefter 7 pct. af ejendomsværdien efter 15. alm. vurdering. For nyere og moderniserede ejendomme kan højere kapitalafkast godkendes.

Der nedsættes et hurtigt arbejdende udvalg, hvis opgave skal være at udarbejde forslag til en gradvis afvikling af lejeværdibegrebet og en gradvis begrænsning af fradragsretten for renter af gæld i ejerboliger, således at under- og overskudsbegrebet og dermed ejendomsskemaet bortfalder. Udvalget skal have afsluttet sit arbejde senest 31/1 75, således at den fornødne lovgivning kan gennemføres med virkn. fra 1/4 76. Lejeværdien for 1975 skal beregnes på grundlag af 15. alm. vurdering forhøjet med 15 pct. For huse erhvervet efter 8/12 69 fastsættes lejeværdien til 2 pct. af det forhøjede vurderingsbeløb – for værdier ud over de første 600.000 kr. dog til 5 pct. For huse erhvervet efter 8/12 69 skal procenten være 2¾ pct. For husejere, der er fyldt 67 år, er grundlaget for lejeværdiberegningen dog 2 pct. af den oprindelige 15. alm. vurdering. Såfremt afviklingen af de eksisterende skatteregler mod forventning ikke kan indledes i skatteåret 1976, skal lejeværdien beregnes på grundlag af ejendomsværdien ved 15. alm. vurdering plus 25 pct. og for 1977 plus 35 pct. De hidtidige regler for standardfradrag m. v. skal fortsat være gældende.

11. – Fkt. færdigbehandler flg. lovforslag. Forsl. om ændr. af l. om sygesikring (se 6/2) vedtages med 131 stemmer mod 7, deriblandt 3 RV. Herefter kan der ydes tilskud fra sygesikringen til 4 årl. behandlinger plus røntgenundersøgelse hos autoriserede kiropraktorer uden forudgående lægehenvisning. Et andet forsl. om ændr. af l. om sygesikring vedr. befordringsgodtgørelse og bortfald af statsrefusion (se 8/3) vedtages med 129 stemmer mod 14 (SF og DKP). Forslagene om økonomiske maksimumsgrænser for daginstitutioner m. v. og for alderdomshjem og plejehjem (se 13/3) vedtages ligeledes mod SF's og DKP's stemmer. Endelig vedtages enst. forsl. til beslutn. om ændr. af proriteringen inden for sundhedssektoren, fremsat af Edele Kruchow m. fl. RV 5/2. Således som forslaget er ændret under udvalgsarbejdet, går det ud på, at fkt. opfordrer regeringen til at nedsætte et udvalg med den opgave at tilvejebringe grundlaget for en prioritering inden for sundhedssektoren.

12. – Socialmin. Jacob Sørensen fremsætter forsl. om ændr. af l. om off. sygesikring (Bortfald af sygesikringsgrænsen samt indførelse af nettoafregning m. v.), og boligmin. Johan Philipsen fremsætter forsl. til l. om registrerede arkitekter.

Fkt. færdigbehandler forsl. til l. om erstatn. for atomskader (se 17/1), som vedtages enstemmigt.

Fkt. behandler en indstilling fra udvalget for forretningsordenen (alle uden FP's udvalgsmedlemmer) gående ud på, at fkt. giver sit samtykke til, at der rejses tiltale mod folketingsmand Mogens Glistrup (se 17/5). Under debatten, hvor foruden Glistrup selv bl. a. en række af hans partifæller har ordet, foreslår Lindholdt (FP) en dagsorden, hvorefter fkt. udtaler, at spørgsmålet om ophævelse af Glistrups immunitet ikke er modent til folketingets stillingtagen på nuværende tidspunkt og på det foreliggende grundlag, hvorfor tinget tilbagesender sagen til fornyet udvalgsbehandling. Dagsordensforslaget forkastes ved navneopråb med 133 stemmer mod 27, 1 medlem undlader at stemme, og 18 er fraværende. Af de 27, der stemmer for forslaget, er 24 medlemmer af FP, hertil kommer den uafhængige Birgit Busk og Mølgaard og Poul Westergaard fra DR. Udvalgsflertallets indstilling vedtages derefter ligeledes ved navneopråb med 134 stemmer mod 26, 2 (den ene er Birgit Busk) stemmer ikke, og 17 er fraværende. Også her stemmer Mølgaard og Poul Westergaard sammen med de 24 FP. Blandt ja-stemmerne

er 2 FP, Hans Bjergegaard og Klausen, der begrunder deres stillingtagen med, at de har tillid til, at danske domstole også vil give politiske modstandere en fair behandling.

13. – Arbejdsmin. Johan Philipsen fremsætter forsl. til l. om arbejdsmiljø, som samler og udvider bestemmelserne i de 3 nugældende love om arbejderbeskyttelse og desuden tager sigte på at give bredere rammer for et sikkert og sundt arbejdsmiljø.

Forsl. til l. om social bistand (se 16/1) vedtages ved 3. behandling med 80 stemmer mod 39, medens 27 undlader at stemme. Ved 2. beh. 7/6 er med kneben majoritet vedtaget et ændringsforslag, som udskyder lovens ikrafttræden til 1/4 1976. For udsættelsen stemmer 82 (FP, RV, KF, CD, KrF og DR), imod 81 (S, V, SF og DKP). Det er et hovedprincip i den nye lov, at der skal gennemføres en administrativ forenkling. Henvendelse om enhver form for bistand skal rettes til ét sted, det sociale udvalg i kommunerne. I overensst. hermed nedlægges revalideringscentre og mødrehjælpsinstitutioner som selvstændige institutioner.

Endvidere færdigbehandles forsl. til l. om sygehusvæsnet (se 8/3) der vedtages med 118 stemmer mod 27, forsl. om ændr. af forsk. lovbestemmelser om kommunal og amtskommunal administration (Bekæmpelse af dobbeltadministration) (se 28/2), der vedtages enstemmigt, og forsl. om ændr. af færdselsloven og l. om registreringsafgift af motorkøretøjer m. v. (Hyrekørsel) (se 13/3), der vedtages med 92 stemmer mod 53 (S, SF og DKP). Forsl. om ændr. af postloven, fremsat af Juul-Madsen m. fl. KF 6/3, vedtages med 92 stemmer mod 53 (S, SF og DKP), og forsl. om ændr. af l. om styrelsen af kommunernes skolevæsen og af virksomhed efter l. om fritidsundervisning m. v., fremsat af Ritt Bjerregaard m. fl. S (se 14/2) vedtages enstemmigt. Endelig vedtages forsl. til l. om Ålborg universitetscenter (se 15/3) med 123 stemmer mod 22 (FP).

Ved 3. beh. af forsl. til tillægsbevilling for 1973–74, der vedtages med 145 stemmer mod 6 (DKP) stiller Knud Jespersen (DKP), forsl. til dagsorden, hvorefter flt. opfordrer regeringen til at ophæve bygge- og anlægsstoppet. Forslaget forkastes med 111 stemmer mod 34 (FP, SF, DKP og 2 DR), medens 4 undlader at stemme. Under debatten, der i øvrigt især drejer sig om den økonomiske politik, rejses fra flere sider spørgsmålet om en reaktion fra regeringens side på de politiske forfølgelser i Chile, hvilket giver Glistrup (FP) anl. til at bemærke, at de ikke er valgt til at blande sig i, hvad der sker i Chile eller andre lande. Heroverfor siger statsmin. Hartling, at vi ikke uberørt kan se på, at demokratiske rettigheder og retsbevidsthed trædes under fode, men må have al mulig ret til at reagere herimod. Men det er et ømtåleligt spørgsmål, og man skal passe på, at man ikke af indenrigspolitiske grunde bringer sig selv i en situation, hvor man ikke længere kan yde humanitær hjælp.

14. – Fkt. vedtager ved 3. beh. 11 lovforslag, hvorefter tinget tager ferie til 12/9, da det i en serie møder skal tage stilling til bl. a. regeringens skatte- og besparelsesforslag.

Forslagene om indførelse af bloktilskud (tilskud efter objektive udgiftskriterier) i l. om fritidsundervisning m. v. og l. om folkeskolen (se 14/3) vedtages med 143 hhv. 149 stemmer mod 7 (DKP og Lindholt, FP). Forsl. til l. om kommuners og amtskommuners bidrag til statslige og private skoler og kurser (se 14/3) vedtages med 150 stemmer mod 6 (DKP).

Forsl. om ændr. af ligningsloven (se 9/1) vedtages med 134 stemmer (de 6 partier, der har sluttet boligforliget, samt FP, U og Poul Westergaard, DR) mod 17 (SF, DKP og Flygaard, DR), medens 5 (soc. dem. Auken, Helle Degn og Inge Fischer Møller samt Ib Christensen og Mølgaard, begge DR) undlader at stemme. Herefter skal lejeværdien af parcelhuse for 1974 beregnes efter samme regler som for 1973, og reglerne for befordringsfradrag ændres således, at de første 1100 kr. mod hidtil 700 kr. ikke kan fradrages. Til gengæld bortfalder den hidtidige overgrænse for fradragsberettigede udgifter til befordring.

Forsl. om ændr. af l. om alm. arbejderbeskyttelse (se 21/3) hvorefter bygherren på arbejdspladser med 10 eller flere arbejdere får ansvaret for sikkerhedsarbejdet, vedtages med 129 stemmer mod 27 (FP), mens forsl. om ændr. af l. om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring, fremsat af Aage Frandsen m. fl. SF 19/3, vedtages enstemmigt. Herefter kommer lasteoptagere, eksportchauffører og lønarbejdende fiskere

ind under de samme regler om karensdage som andre arbejdsløshedsforsikrede.

Endelig færdigbehandles 4 boligforslag. Forsl. om ændr. af l. om boligbyggeri og forsl. om ændr. af 1. om midl. regulering af boligforholdene (se 30/1) drejer sig om udskydelse af den lovbestemte revision, men i det sidstnævnte lovforslag er der som led i bestræbelserne for at sikre beskæftigelsen i bygge- og anlægssektoren i overensst. med boligforliget indføjet en bestemmelse, der gør det muligt for ejere af udlejningsejendomme at igangsætte moderniserings-, opretnings- og vedligeholdelsesarbejder ud over det normale i løbet af det kommende efterår. Begge lovforslagene vedtages enst., men 6 (DKP) hhv. 9 (soc. dem. Auken, Helle Degn og Inge Fischer Møller samt DKP) undlader at stemme.

Forsl. om ændr. af l. om boligsikring og forsl. til l. om midl. støtte til almennyttigt boligbyggeri (se 15/3) vedtages, begge med 125 stemmer mod 31 (FP og DR). Under gangen gennem tinget er der i det første af forslagene indføjet regler, der skal hindre misbrug af boligsikringen, ligesom kommunerne har fået bedre muligheder for at gribe ind til fordel for udsanerede. Endvidere skal staten kun refundere kommunerne 40 pct. af udgifterne mod hidtil 60 pct. I forslaget om støtte til almennyttigt byggeri er støtten til boligselskaberne forøget ud over det af boligministeren oprindeligt foreslåede.

15. – 16. – På Det radikale venstres landsmøde vælges den fungerende formand, gårdejer Gunnar Skov Andersen (se 24/1) til formand. Ved den endelige afstemning får han 281 stemmer, medens hans eneste modkandidat, borgmester Wolmer Olsen, Tølløse, får 245. 3 stemmesedler er blanke. Fhv. statsmin. Baunsgaard indleder debatten med at fremlægge en plan for en økonomisk helhedsløsning, hvis første punkt er indkomstpolitik, herunder aftaler om formerne for sikring af lønmodtagernes andel i kapitaltilvæksten. En række talere efterlyser en mere idébetonet radikal politik og kræver nedsættelse af bevillingerne til forsvaret; nogle kritiserer, at Baunsgaard altid taler økonomi. Fhv. kulturmin. K. Helveg Petersen ønsker flere afgørelser ved folkeafstemning.

17. – Økonomi- og handelsmin. Nyboe Andersen udtaler på et tillidsmandsmøde i Venstres Landsorganisation, at det ikke vil komme til at gå ud over skattereformen, hvis en yderligere finanspolitisk stramning skulle blive nødvendig; regeringen vil sætte sin eksistens ind på at sikre en indkomstskattenedsættelse på 10 mia. kr.

18. – Finansmin. Anders Andersen meddeler, at skatteydernes indtægter ved forskudsregistreringen til kildeskat for 1975 automatisk vil blive forhøjet med 35 pct. i forhold til 1973 i alle tilfælde, hvor der ikke indsendes forskudsskema.

20. – Det såkaldte formandsinitiativ, der stod bag ved protestmøderne foran Christiansborg i forbindelse med afgiftsforhøjelserne, har indkaldt til en landskonference 8.–9/10. Her vil man drøfte, hvorledes man kan styrke fagbevægelsen og sikre, at LO fremtræder som klassebevidst, aktiv og handlekraftig fagbevægelse. Endvidere vil man besvare retsforfølgelsen af de arbejdere, der deltog i de politiske strejker, og forberede overenskomstsituationen. LO's fmd. Thomas Nielsen udtaler, at han ser meget alvorligt på formandsinitiativet og betragter det som en splittelsestendens i fagbevægelsen.

21. – Udvalget vedr. samordning af skatter og sociale ydelser (se 23/1 73) har afgivet en betænkning til økonomiministeren. Ifl. betænkningen er ca. 175.000 familier på en eller anden måde berørt af sammenfald af beskatning og aftrapning af indkomstafhængige ydelser. I betænkningen gennemgås en række muligheder for løsning af problemerne.

28. – Regeringen beslutter at ophæve bygge- og anlægsstoppet for kommunale og amtskommunale arbejder fra 15/8.

Styring af universiteterne – og af ambitionerne

Sten Sverdrup-Jensen

I en kommentar – »Styring af universiteterne – og af tankerne« i Økonomi og Politik nr. 1, p. 41–45 spørger Chr. S. Nissen redaktøren og mig om meningen med min artikel »Styringsproblematikken på Københavns Universitet« i Økonomi og Politik nr. 4, 1973.

Det, som falder Chr. S. Nissen for brystet er, at tidsskriftets redaktion har bragt en artikel, som iflg. kritikeren hverken var et indlæg i en teoretisk debat eller en undersøgelse af en konkret økonomisk-politisk problemstilling. Iflg. Chr. S. Nissen repræsenterer artiklen et ustruktureret sammenrod af de formelle regler for Københavns Universitets organisationer før og efter Styrelsesloven af 1970, konstruede antagelser, tilløb til analyser, som ikke gennemføres samt overfladiske common-sense konklusioner. I sandhed en overvældende kritik.

For mit eget vedkommende kan jeg svare, at meningen med min artikel var at give den læser, som daglig i aviser, radio og TV præsenteres for mere eller mindre sensationsprægede brudstykker af organisationsforholdene på institutionen Københavns Universitet et kortfattet samlet overblik over institutionens strukturelle opbygning og forretningsgang.

Ud fra mine praktiske erfaringer som administrator i et lille hjørne af denne organisation i et par år, har jeg forsøgt at fremhæve nogle for mig iøjnefaldende svagheder ved den nuværende organisationsform og draget nogle paralleller til den tidligere. Nogle vil måske finde en sådan sammenligning af Styrelsesloven af 1970 og anordningen af 1936 uinteressant, men da jeg tildels betragter styrelsesloven som et *ledelseseksperiment,* er det vel rimeligt at kaste blikket bagud og konstatere hvilke gevinster og ofre eksperimentet umiddelbart indebærer.

Chr. S. Nissen antyder rigtigt, at mit motiv kunne være dette enkle, men fremhæver, at dette overblik kan opnås ved at læse styrelseslovens tekst og bemærkningerne til lovforslaget. I dette synspunkt er jeg ganske enkelt uenig med Chr. S. Nissen. Alternativt henvises til særnummeret af Undervisningsministeriets tidsskrift *Uddannelse* [1], som beklageligvis publiceredes nogle måneder efter at min artikel var afleveret til Økonomi og Politik.

Anderledes alvorligt kritiserer Chr. S. Nissen mig for manglende videnskabelighed, idet han påstår, at artiklen mere fordækt foregiver at være en analyse af autonomi-styringsproblematikken på Københavns Universitet. Jeg er enig med kritikeren i, at artiklens overskrift kunne mislede til denne opfattelse, og jeg

1. Uddannelse nr. 7a, 1973.

forstår hans skuffelse over at denne uhyre væsentlige og interessante problematik kun strejfes i min artikel. Jeg føler imidlertid ikke kritikken særlig rammende, når artiklens hensigt angiveligt var en anden – dette så meget meget mere, som min faglige kompetance på forvaltningslærens og organisationsteoriens område er begrænset. Når jeg i artiklens indledning og afslutning nærmer mig autonomiproblemet, er dette kun ment som et forsøg på at sætte universitetets organisationsforhold ind i en større ramme, hvor læseren efter ønske kan parallellisere til andre offentlige institutioner.

Den del af kritikken, som overrasker mig mest, er Chr. S. Nissens påstand om, at artiklen rummer verdensfjerne konstruerede antagelser. Som sagt bygger artiklen på nogle administrative erfaringer, herunder utallige diskussioner med lærer-, teknisk administrative-, og studenterkolleger. Jeg mener ikke at de iagttagelser, jeg herved har gjort, har været atypiske for universitetet – heller ikke efter artiklens tilblivelse.

Kritikken for ikke at have været i Rigsarkivet vil jeg afvise med den begrundelse, at jeg med artiklens formål for øje ikke har følt noget behov for at gå i Rigsarkivet, og når jeg ikke har interview'et »centrale« personer, skyldes det, at de centrale personer i artiklen er lærere, teknisk administrativt personale og studenter på organisationens »gulv« mere end forhenværende studenterrådsformænd – herunder Chr. S. Nissen –, rektorer, embedsmænd m. v.

Jeg vil på ingen måde tage afstand fra de af Chr. S. Nissen opregnede konventionelle krav til artikler i »Økonomi og Politik«, men jeg er redaktionen taknemmelig over, at man fra tid til anden fraviger disse krav til fordel for artikler. som søger at give overblik over nogle svært tilgængelige forhold.

Det var ikke uventet for mig, at der ville komme indsigelser mod min artikel fra »elfenbenstårnet« – til gengæld håber jeg læsere udenfor universitetsverdenen har haft nogen udbytte af artiklen.